

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MARSHALL YARDIMLARININ TÜRK KÖYLÜSÜNE ETKİLERİNİN
SEÇİLİ EDEBİ ESERLERE YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
JANSET GÜNAYDIN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. TÜLAY UĞUZMAN

ANKARA - 2019

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 19/08/2019

Öğrencinin Adı, Soyadı : Janset Günaydın

Öğrencinin Numarası : 21810191

Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı

Programı : Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı : Prof. Dr. Tülay Uğuzman

Tez Başlığı : Marshall Yardımlarının Türk Köylüsüne Etkilerinin Seçili Edebi Eserlere Yansıması

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 119 sayfalık kısmına ilişkin, 19/08/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

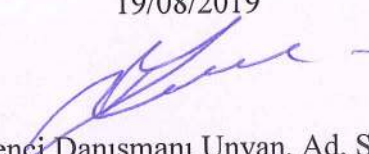
1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

Onay

19/08/2019

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,
Prof. Dr. Tülay Uğuzman

KABUL VE ONAY SAYFASI

Janset Günaydın tarafından hazırlanan “Marshall Yardımlarının Türk Köylüsüne Etkilerinin Seçili Edebi Eserlere Yansıması” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: **29 / 08 / 2019**

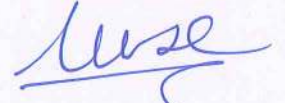
(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

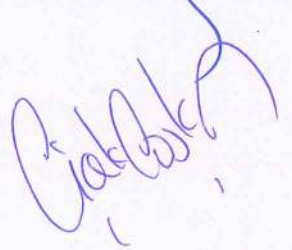
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Tülay Uğuzman, Başkent Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ayşe Canatan, Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı

Jüri Üyesi: Dr. Çiçek Coşkun, Başkent Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../20....

Prof. Dr. İpek KALEMCİ TÜZÜN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmamın temellerinin atıldığı andan itibaren son metin haline geldiği ana kadar geçen sürede kıymetli yönlendirmelerde, fikir ve tecrübe paylaşımlarında bulunan, motive edici desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, sorularım için her zaman vakit ayırıp beni sabırla dinleyen, yaptığım bu çalışmayla kısıtlı kalmayacak çok önemli bilgiler ve tecrübeler edinmemi sağlayan tez danışmanım çok saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Tülay Uğuzman'a sonsuz, saygı ve şükranlarımı sunarım.

Yaşantımın her döneminde olduğu gibi tez çalışmam sürecinde de sağlamış oldukları maddi ve manevi destekle yanımda olan aileme, motive edici destekleri ve anlayışları için yakınlarıma, lisans eğitimimi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlamama rağmen, disiplinler arası bir çalışma yapmamı sağlayan ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof. Dr. Tülay Uğuzman olmak üzere Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümündeki emeği geçen birbirinden değerli hocalarıma sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'ye 1948 – 1951 yılları arasında, Marshall Yardımları/Planı olarak bilinen çeşitli yardımlar yapılmıştır. Bu çalışmada, yapılan yardımlar neticesinde Türk Köylüsünün sosyal, iktisadi ve kültürel açıdan geçirdiği değişiklikler, seçili üç edebi metin üzerinden incelenerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan literatür taramaları sonucunda, içeriklerinin Marshall Yardımlarının Türk Köylüsü üzerindeki etkilerini en belirgin şekilde işlediği düşünülen yazınlar tercih edilmiştir. Aynı zamanda, üç eserin farklı edebi türde seçilmesi ile de, edebiyatın farklı yazınsal çeşitlerinde sosyolojiyi görmek ve yine sosyolojinin, edebiyatın birden çok alanına nasıl etki ettiğini anlamak hedeflenmiştir.

Çalışmada metin incelemesi yöntemi kullanılmış olup, her bir edebi eser kendi türü içerisinde ve yazarının hayatı göz önüne alınarak değerlendirilmiş, her bir eserin yansıması detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yazın gerçekliği ile sosyolojik olay ve olguların bağı, çalışma boyunca göz önünde tutularak ilerlenmiş ve Türk köylüsünün 1950 - 60'lı yıllardaki izleri, edebiyat bağlamından gözlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta anlaşılan ise Marshall Yardımlarının edebi metinlerde, köylüye dönük yansımalarının kültürel ve ekonomik açıdan olumsuz etkilerinin daha fazla olduğu şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Sargısı, Ayak – Bacak Fabrikası, Marshall Yardımları, Marşal Katırı, Türk Köylüsü

ABSTRACT

There were many aids provided by the United States to Turkey between the years 1948 and 1951, which are famously known as the Marshall Aids/Plan. In this study, the social, economic and cultural changes that Turkish Peasants underwent as a result of these aids are tried to be analyzed and evaluated by reviewing three selected literary genres.

As a result of the literature research, literary works that are most relevant in terms of treating the effects of the Marshall Aids on Turkish Peasant within their content were chosen. Also, it was aimed to analyze the way sociology is embedded within the literature and understand how sociology affects different genres of literature by choosing three distinct literary genres.

The method used in this study is text reviewing. Every literary work in this study is evaluated within its genre while taking its' writer's life into consideration and the reflection of each work is thoroughly examined using literary dissection. The study is carried out by taking into account the relevance of the texts to the actual sociological events and phenomena throughout this paper and the imprint of the Turkish peasants between the years 1950 to 1960 in terms of literary context is tried to be observed. Ultimately, Marshall Aids' effects on the peasants are observed to be more negative than positive in terms of cultural and economic aspects.

Keywords: Amerikan Sargısı, Ayak - Bacak Fabrikası, Marshall Aids, Marşal Katır, Turkish Peasant,

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ VE YAZINDA GERÇEKLIK	6
1.1. Bireysel İle Toplumsalın Ortaklığının Ürünü Olarak Edebiyat Sosyolojisi	6
1.1.1. Edebiyat ve Sosyolojinin Özdeş Çerçveden Tanımı	6
1.1.2. Toplumsal İhtiyaç Noktasında Edebiyat Sosyolojisinin Rolü ve İşlevi	10
1.2. Toplumun Görünürlüğüne Köprü Olarak Yazında Gerçeklik	14
1.2.1. Sosyolojiye Kaynaklık Eden Gerçekliğin Edebiyattaki İzleri	14
1.2.2. Türkiye’de Edebi Gerçekliğin Tartışmalı Bir Yansıması Olarak Köy Edebiyatı	21
2. TÜRK KÖYLÜSÜ VE MARSHALL YARDIMLARI	24
2.1. Bir Sosyal Sınıf Olarak Türkiye’de Köylü	24
2.1.1. Tanım ve Nitelikleri	24
2.1.2. Marshall Yardımlarının Öncesinde Köylünün Durumu	27
2.2. Köylünün ve Köyün Kırılma Noktası Olarak Türkiye’de Marshall Yardımları	33
2.2.1. Marshall Yardımlarının Doğuşu ve Türkiye’ye Gelişi	33
2.2.2. Yardımların Türkiye’de Uygulanmasının Ardından Köylünün Durumu	38
3. YAZARLAR VE ESERLER	44
3.1. Köy Enstitülü Bir Yazar Olarak Fakir Baykurt	44
3.1.1. Hayatı	44
3.1.2. Sanat Anlayışı	47
3.2. Bir Köy Romanı Örneği Olarak Amerikan Sargısı	50
3.3. Bir Türkiye Öğretmenler Sendikası Üyesi (TÖS) Olarak Sermet Çağan	53
3.3.1. Hayatı	53
3.3.2. Sanat Anlayışı	54
3.4. Bir Epik Tiyatro Örneği Olarak Ayak - Bacak Fabrikası	56

3.5. Bir Gurbetçi Olarak Fahri Erdinç	58
3.5.1. Hayatı.....	58
3.5.2. Sanat Anlayışı	59
3.6. Toplumcu - Gerçekçi Bir Öykü Olarak Marşal Katırı.....	60
4. YANSIMALAR	62
4.1. Amerikan Sargısı’nda Amerika ve Marshall Yardımları Temi	62
4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	62
4.1.2. Marshall Yardımları.....	65
4.2. Amerikan Sargısı’nda Sosyal ve Sosyolojik Olgular Temi.....	92
4.2.1. Göç - Gecekondulaşma - Kentleşme	92
4.2.2. Eğitim.....	94
4.2.3. Adalet.....	95
4.3. Ayak - Bacak Fabrikası’nda Marshall Yardımları Temi	96
4.4. Ayak - Bacak Fabrikası’nda Sosyal ve Sosyolojik Olgular Temi	101
4.4.1. Sömürü – Eşitlik	101
4.4.2. Yabancılaşma – Ayrışma	104
4.4.3. İğneleme - Taşlama.....	107
4.4.4. Kız Çocuklarının / Kadınların Eşya Gibi Satılışı.....	107
4.5. Marshall Katırı’nda Marshall Yardımları Temi	109
SONUÇ.....	116
KAYNAKLAR	120
EKLER	126
EK – 1: Fikret Otyam’ın “Gide Gide Dokuz” adlı kitabının “Karatohum” röportajı 1.....	126
EK – 2: Fikret Otyam’ın “Gide Gide Dokuz” adlı kitabının “Karatohum” röportajı 2.....	127
EK – 3: Fikret Otyam’ın “Gide Gide Dokuz” adlı kitabının “Karatohum” röportajı 3.....	128
EK – 4: Fikret Otyam’ın “Gide Gide Dokuz” adlı kitabının “Karatohum” röportajı 4.....	129
EK 5: Yön Dergisi, Cilt:1, Sayı 031, “Fink” ya da kötürümlük... Haberi.....	130
EK-6: Yön Dergisi, Cilt:3, Sayı:100, sayfa:8, 9 ve 10 Kara Tohum Haberi.....	131
EK-7: Ankara/Çubuk, Kızılöz Köyü’nden Resimler -Romanda bahsi geçen Aktepe-	134

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇTK	Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
DP	Demokrat Parti
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TL	Türk Lirası
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
USA	United States of America

GİRİŞ

Türk sosyolojisi, konuları açısından irdelendiğinde, Marshall Yardımlarının bu alan için önemi açık bir şekilde görülmektedir. Süreç içerisinde yaşanan toplumsal olaylara bakıldığında, Marshall Yardımlarının bir dönemin başlangıç noktası olduğu -Türk tarımında değişimler, soğuk savaş, Türkiye'nin North Atlantic Treaty Organization'a (NATO) üye olması vb.- çoğu kesim tarafından kabul görmektedir.

Marshall Yardımlarının Türk toplumunda kabul gören öneminin yanında, yapılan araştırmalara göz atıldığında -sosyolojik açıdan- derinlemesine bir inceleme ile karşılaşılamamıştır. Bu bulgudan hareketle, bir toplum yapısında bugünlere kadar uzanan değişimler yaratan toplumsal bir olayın ele alınması gerekliliği, sadece bir istek olmakla kalmayıp aynı zamanda bir zorunluluk olarak düşünülmüştür. Toplumsal hareketliliğe her ne açıdan etki ederse etsin sebep olan olaylar, sosyolojinin inceleme alanına girmesi gereken durumlardır. Bu açıdan bakıldığında, Marshall Yardımlarının Türkiye özelinde yeni bir döneme giriş niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Toplumun yapı taşı olarak köylüyü, yaşam alanlarını değiştirecek derecede etkilemiş bu olay, yaşandığı yıllarda sonradan oluşturacağı etkiler hiç araştırılmadan ülkedeki çok çeşitli alana hızla sokulmuştur. Bir ülkenin ekonomik, toplumsal, sosyal, ahlaki yönlerinin tümüne etki eden yardımlar, toplumun her alanına müdahil olmalarıyla, beşeri bilimler ve özelinde toplum bilimi açısından incelenmeye değerdir.

Tez çalışmasında ortaya konmaya çalışılan tezin amacı Marshall Yardımlarının yansımalarının bir sanatçının eserinde görülen duyarlılığı ile nasıl işlenmiş olduğunu tespit etmeye çalışmaktır. Ayrıca Türk toplum yapısında yaşanan bazı değişimlerin, bu yardımlar neticesinde oluştuğunu düşünmekteyiz ve bu düşüncelyi ispatlama hedefi, temel çıkış noktamızdır.

Bir nitel araştırmanın gerçek hayatla doğru orantısının, o araştırmanın değer ve önem kriterini etkileyen en önemli faktör olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın önemi bizce, araştırmaya alınacak yazarların ve eserlerin, gerçekte ilintileri bakımından dikkate alınacak ölçüde tutarlı olmalarından ileri gelmektedir. Yaşanmış olaylarla bağlantıları, bir

edebi eserde çok da rastlanmayacak ölçüde sıklık barındırmaktadır. Örneğin; Amerikan Sargısı romanında, romanın âdeta olay yeri konumunda olan Kızılöz köyü, gerçek hayatta Ankara’da bulunan Kızılöz köyünün ta kendisidir. Görüldüğü gibi gündelik yaşantıda var olanlar eserlerde bir yansıma niteliğindedir. Bu durumun tezin önemini gösteren en belirgin özellik olduğu düşünülmektedir.

Tez çalışmasının kapsamı, 1960’lardaki Türk köylüsünü çıkış noktası olarak, yazınsal eserlerden üç tanesi ile sınırlandırılmıştır. -Amerikan Sargısı, Ayak - Bacak Fabrikası, Marşal Katırı- Bu eserler üzerinde karara varılmadan önce çeşitli yazarlarımızın türlü eserleri ile ilgili -bu yardımları ve yardımların etkilerini inceledikleri için- okumalar yapılmıştır. Bu bağlamda okunan eserler; Nazım Kurşunlu’nun Dumanlı’da Telâki Var”, Güngör Dilmen’in Canlı Maymun Lokantası, Refik Erduran’ın Karayar Köprüsü, Cahit Atay’ın Pusuda ve Karaların Memetleri, Cevat Fehmi Başkut’un Buzlar Çözülmeden, Haldun Taner’in Eşeğin Gölgesi, Ferhan Şensoy’un Şahları da Vururlar Farsça Fars, Haşmet Zeybek’in Düğün Ya Da Davul ve Irgat, Samim Kocagöz’ün Sam Amca, Talip Apaydın’ın Sarı Traktör ve Yaşar Kemal’in Hüyükteki Nar Ağacı’dır. Bu eserler içinde bazılarının incelemeye alınmama nedenleri; Sarı Traktör romanının, konusunu yardımların sadece bir kolu olan traktörden alması, Canlı Maymun Lokantası adlı tiyatro oyununun çok imgesel ve alegorik bir eser olarak gerçekten uzak, fantastik bir anlatıma sahip olması ve Sam Amca adlı öykünün ise durum hikâyesi özelliği göstermesidir. Sayılmış olan diğer eserler ise genel olarak tema bağlamında bir bütünlük içermemeleri ve çalışılması düşünülen konuya uzak olmaları bakımından tez alanı dışında bırakılmıştır. Sonuçta incelenmek üzere Fakir Baykurt’un Amerikan Sargısı adlı romanı, Sermet Çağan’ın Ayak – Bacak Fabrikası adlı tiyatro eseri ve Fahri Erdinç’in Marşal Katırı isimli öyküsü seçilmiştir. Bu eserlerin tercih edilmesine sebep olan en belirgin etken, yazınların ana temasının Marshall Yardımları çerçevesinde oluşturulmasıdır. Aynı zamanda Marshall Yardımlarının Türk toplumuna etkileri, dönem kesiti olarak sunulması amacıyla bir on yıllık süreç ile çerçevelendirilmiştir. Bir toplumun gelişkinlik seviyesinin tespiti için en küçük birimlerin en doğru yol gösterici olacağı savından yola çıkılarak, tezin konusu sınırlandırılmış ve yardımların köylü üzerindeki etkilerinin incelenmesine karar verilmiştir. Bu karar alınırken aynı zamanda Türk köylüsünün yaşadığı olumlu ve olumsuz sonuçların, toplumun geri kalanına da bir domino taşı etkisiyle dokunmuş olduğu inancıyla hareket edilmiştir.

Oluşturulan tezin araştırma çeşidi nitel araştırma olarak belirlenmiştir. Özellikle sosyal bilimlerde tercih sebebi olan nitel araştırma, sayısal verilere indirgenemeyen durumlar için seçilmiş bir araştırma çeşididir. Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan içerik analizi -eser incelemesi yapıldığı için- tezin bilgi toplama tekniği olarak seçilmiştir. İçerik analizi, sosyal bilimcilerin kullandığı türlü dokümanlar, belgeler, gazeteler, romanlar, diziler gibi araçlara bir anlam kazandırmak hedefiyle, sistematik bir inceleme işlemi olarak tanımlanır.

Çalışma kapsamında başlıca tartışma konuları: Traktör kullanımı ve traktörün etkileri, Amerikalı uzmanların Türkiye'ye gelişinin topluma etkileri, madenler ve Amerika'nın madenlerle ilgili tutumları, ithal edilen hayvanlar ve meyve ağaçlarının etkileri, eğitim sistemine Amerikalı uzmanların dâhil olmaları durumu, 1960'lı yıllar köy öğretmeninin konumu ve öğretmene köyün bakışı, Amerikan hayranlığı, yabancı kelimelerin Türk toplumuna etkileri, Amerika'nın çeşitli zamanlarda ve şekillerde Türkiye'ye ziyaretlerine halk tarafından verilen reaksiyonlar, gecekondulaşma, göç ve kentleşmedir.

Marshall Yardımlarının temel kaynağını Amerika'nın kendi kapitalist sisteminin ürettiği ürünleri pazarlama stratejisi oluşturmaktadır. Bahse konu ülkeden sadece yardımlar gelmemiş, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi ile Amerikan değerleri de ülkede yer edinmeye başlamıştır. Bu durumla ilgili Alkan (2016, s. 609) şu örneği verir:

Anneler Günü ... Amerika'dan ithal edilir. Her yıl mayıs ayının ikinci pazarı kutlanmaya karar verilir. Hürriyet gazetesi 1955 yılında buna öncülük eder. Türk Kadınlar Birliği etkinlik organize eder. (Onu babalar günü gibi günler izleyecektir...) 1950'lerden beri aralıksız olarak kutlanan bir gün haline gelir.

Kültürel değerlerin toplumlar arası geçiş yaptığını gördüğümüz yukarıdaki satırlarda, Amerika'da kapitalist bir sistemin getirisi olarak varlığını sürdüren çeşitli günler, Türkiye için çok daha yeni olan dışa açılım hamlesi adına oldukça hızlı ve yabancı bir ögedir.

Toprakla uğraşmanın toplumun sözcüsü ve toplumsal olayların belirleyicisi olduğu bizce bilinen bir gerçektir. Amerikan bezi, süt tozu, Amerikan pazarı, Amerika'nın Sesi - radyo programı-, Kore Savaşı, kolalı içecekler ve gazoz, naylon giyim, polisiye romanlar gibi terimler bizlere, başta köylümüz olmak üzere Türk insanına yardımların bir sonucu olarak öğrettiği kelimelerdir. Günümüzde dahi güncelliğini koruyan ismi sayılan temalar, 'nasıl bir yardımlaşma yaşanmıştır ki hâlâ tüm canlılığıyla hayatımızın bir parçasıdır?' sorusunu gündeme getirmektedir.

Marshall Yardımlarının konu olarak çarpıcılığına verilebilecek bir başka örnek ise yardımların yapıldığı dönem ve sonrasında yaşanan zeytin ağacı katliamları ve hayatımıza -özellikle yoksul köylü, işçi vb. kesime - dâhil edilen katı vita ve mısırözü yağlarıdır. Sıradan bir olay sınıflandırmasına indirgenebileceği ön görülerek, duruma biraz açıklık getirme zorunluluğu doğmaktadır. Zeytinyağına çok eski zamanlardan itibaren alışkın olan ve devamlı kullanan Türk halkı, yardımlar ile birlikte dünyanın önde gelen mısır üreticilerinden olma unvanına sahip Amerika'dan -savaş sonrası stoklarını eritme çabasıdan kaynaklı- zorunlu olarak mısırözü yağı alıp Amerika'ya zeytinyağı satma mecburiyetinde bırakılmıştır. Bu zorunda kalma durumu, bir yardımın şu zamana kadar gelen etkisiyle, toplumumuzda bir dizi problemi beraberinde getirmesiyle sonuçlanmıştır.

Sosyolojinin, Amerika tarafından Türkiye'ye yapılan yardımları, sanat özelinde edebiyatı bir kaynak olarak kullanarak inceleyebileceğini ispatlamak bu tez çalışmasının temel amacını oluşturmuştur. Biz bir tez konusu olarak, hayatın içinden ne kadar seslenebilirsek o kadar yetkin bir ürün ortaya koyabileceğimizi düşündük. Yardımlar, getirdikleri ve götürdükleriyle Türkiye'nin gerçeklerinden biridir ve bu gerçeğin sosyolojik açıdan incelenmesi gerekliliği, ortaya konulması gereken bir ihtiyaçtır.

Marshall Yardımlarının Türk köylüsündeki görünürlüğünün incelenmeye çalışıldığı bu tezin birinci bölümünde, edebiyat ve sosyolojinin bağı ve ardından edebiyat sosyolojisinin dayandığı ana çıkış noktası olan toplumsal gerçekliğin edebiyattaki karşılığı anlatılacaktır. İkinci bölümde ise çalışmanın merkezi konumunda olan Marshall Yardımları ve tarihsel süreci, Türkiye'ye geliş aşamaları ve akabinde yardımların Türk köylüsü özelinde etkisi -Türk köylüsünün özellikleri de genel hatları ile aktararak- anlatılacaktır.

Çalışmanın üçüncü kısmında incelenmek için seçilen yazarlar ve eserlerden söz edilecek ve yazınların kısa özeti ile yazarların hayatlarına bir kaç çıkış noktasıyla tanıklık edilecektir. Dördüncü bölümde ise seçili yazınsal türlerin Marshall Yardımları ve Amerika başta olmak üzere çeşitli sosyolojik yansımaları açıklanıp yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu bölümdeki eser incelemelerinin edebi yöntemlerden farklı olarak sosyolojik bakış açısı ile ortaya konması hedeflenmektedir. Sonuç bölümünde ise meydana çıkan toplumsal değişim ve dönüşümler bulgularla birlikte açıklanacaktır.

1. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ VE YAZINDA GERÇEKLİK

Edebiyat ve sosyoloji bilimlerinin bütünleşmesi ile ortaya çıkan bir disiplinler arası özelliğe sahip edebiyat sosyolojisi alanı, bu tez çalışmasını kapsadığı için -bir edebiyat sosyolojisi çalışması yapıldığı için- başlangıç bölümü olarak verilmiştir.

1.1. Bireysel İle Toplumsalın Ortaklığının Ürünü Olarak Edebiyat Sosyolojisi

Çalışma kapsamında edebiyat sosyolojisi ve yazında gerçeğin birlikte inceleneceği bu bölümde, edebiyat sosyolojisi sahası, öncelikle sosyoloji ve edebiyatın tanımları ile açıklanacak ardından edebiyat sosyolojisinin rolü ve işlevinin mercek altına alınacağı diğer alt bölüm ile tamamlanacaktır.

1.1.1. Edebiyat ve Sosyolojinin Özdeş Çerçeveden Tanımı

Her bir hayat, deneyimi evrendeki tanıklığı ve bu tanıklığın çeşitliliği doğrultusunda şekillenir. Oluşan yaşam deneyimleri ve şahitlikler, yetilerinin getirisi olarak kimi insanlar tarafından, belirli dönemlerde kayıt altına alınmak istenmiştir. Bu noktada içgüdüsel bir tavır oluşur; insanlar farklı serüvenlerini başkalarına aktarmak ve dünya üzerindeki türdeşlerini, kimi zaman uyarmak kimi zaman onlara yol göstermek kimi zaman da sadece olanı onlar için nakletmek isterler. İnsanlığın fitratından gelen bu birleştirici sezgiler, bireyselin toplumsala doğru bütünleşen bir yolculuğu şeklinde tarif edilebilir. Dünya tarihi incelediğinde, bu yolculukların, zaman ilerledikçe farklı biçimlere evrildiği görülmektedir. Nice yıllar içinde, bilimsel bir evrene doğru hızlı adımlarla yürüdükçe, insanların kendi pencerelerinden gördükleri resimleri, topluma ve özelinde bireye daha bilimsel çabalar ile yansıtmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Birey ve toplum bütünlüğünü kapsayan bu yaklaşıma, bilimin birçok alanında rastlanmaktadır. Bu alanlardan bizce insana en dokunur olanlarının edebiyat ve sosyoloji olduğu düşünülmektedir. Edebiyat insana dokunur çünkü insana, insanı insanca en iyi anlatan edebiyattır. Sosyoloji insana dokunur; insanla en çok derdi olan ve insanca olanı en iyi tanımlayan sosyolojidir.

Edebiyat, yazının tarihi kadar eski bir bilim-sanattır. İnsanlık yazıyla buluştuğu zamandan itibaren, önceden de belirtildiği gibi kendi yaşanmışlıklarını saklama ve koruma refleksini yazın alanında da göstermiştir. Yaşadıklarını, en eski dönemlerden beri mümkün kılınan her fırsatta yazıya dökmüştür. Bu alışkanlık ve tanıklıkları aktarma eylemi, belirli aşamaların ardından estetik bir yapıyla birleşmiştir. Yazının, bu sanatsal estetik özelliğiyle beslenmesi ve söz söyleme işinin beceri neticesinde ortaya konma çabası, edebiyatı oluşturmuştur. Aynı zamanda edebiyat, çoğu aydına göre bir çatı görevi üstlenmiştir. Alver'in (2018, s. 14) "Edebiyat Sosyolojisi" adlı kitabının "Edebiyat Nedir?" başlıklı bölümüne bakıldığında, edebiyatın hem birleştirici çatı özelliği hem de farklı bilimlerle bağı gözle görünür şekilde anlaşılmaktadır: "Modern düşünürlerin zihninde edebiyat, edip kelimesiyle birlikte yer eder ve fen, sanat, hüner şeklinde karşılık bulur." Günümüzde "Edip" kelimesi yazıncı ya da yazar olarak karşımıza çıkmakta ve bu yazarlık durumunun fende, sanatta ve hatta beceride bile ön planda olduğunu görmekteyiz.

Edebiyat, en özünden ve temel özelliğinden yola çıkarak tanımlanmaya çalışılırsa, söz söyleme ve anlatma eylemidir -çabasıdır- denilebilir. Edebiyat, insanî ve insana ait olanı anlatmak, insanın yaşadığı tüm devirlere dair kayıtlar tutmaktır (Alver, 2018, s.16). Edebiyatın anlatım yöntemiyle teknik metinlerden ayrıldığı düşünülmelidir. Gerçekle bağını koparmadan kurgusala dönüştürülen ve yeniden insana hayatı anlamlandırabilmesi için teslim edilen yazınlardır. Güzel söz söyleyerek var olanı anlatma ihtiyacının, kitlelerin ilgisini canlı tutmak ve yaşamın içinde tüm olup biteni hayâl ile harmanlayarak insana sunma isteğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Edebiyatın kendi iç dünyasında barındırdıklarını sorgulayarak tanımlayan Sartre'nin sözlerine, Lüleci'nin (2002, s. 23) "Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisi'yle İlgili Araştırmalar, Bakışlar ve Yorumlar" adlı Master tezinden alınarak, bu noktada değinmenin önemli olduğu düşünülmektedir:

Budur işte <<sahici>> ve <<katıksız>> edebiyat: nesnelliğin türlü görünüşleri altında kendini belli eden bir öznellik, büyük bir ustalıkla düzenlendiği için sessizlikle aynı değerde olan bir konuşma, kendi kendini çürüten bir düşünce, çılgınlığın maskesinden başka bir şey olmayan bir akıl, tarihin bir anından başka bir şey olmadığını belli eden bir sonsuz,

ortaya çıkardığı gizlerle bizi ansızın ölümsüz insana götüren tarihsel bir an, sürekli ama bilgiyi verenin de açıkça belli ettiği gibi, istemeye istemeye yapılan bir bilgi veriş.¹

Sartre'nin edebiyatı tanımlarken yaptığı “ölümsüz insan” tasviri, edebiyatın tarihsel dönemde nasıl bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir. Sartre'nin edebiyatında nesnellikte öznellik bulunması, yazarın kendi potasında erittiği toplumsal olay ve olguları yeniden edebiyat ile insana resmetmesi şeklinde yorumlanabilir. Bizi ölümsüz -asla yok olmayacak- insana götürenin, edebiyatta var olan hayatın ve gerçekliğin ta kendisi olduğuna itiraz edilebilir mi? Okuyucu, metinde kendini ne kadar görürse, yazında kalıcılık o kadar sağlanabilir. Ölümsüz eser, karakter ve kurgular gerçek hayattan kesitler sundukça yerini oluşturup, varlıklarını sürdürebilirler.

Birey ve toplum birlikteliğinin birey ayağını pozitif bilimlerde psikoloji ve bilim - sanat özelliği gösteren edebiyat temsil ederken, toplum ayağını ise sosyoloji temsil eder. Bireyde yaşanan değişim ve etkileri özelden genele uzanan bir yolla irdeleyen edebiyat, sosyolojinin içinde barındırdığı ve varlığının sebebi bireylerin sesini duyurur. Sosyoloji ise genelden özele bir yol haritası çizer ve belki biraz da parçaya değil resmin bütününe odaklanır. Sosyolojiye göre bütüncül görünüm önemlidir fakat geneli eksiksiz görebilmesi için her bir parçaya ihtiyaç duyar. Ona tüm bu parçaları sağlayan edebiyat ile bağı ise eşsizdir. Sosyoloji, bilindik tanımı ile toplumla ilgili olan birçok şeydir. Bu noktada toplumun birebir karşılığı şeklinde düşünmek yetersiz ve yüzeysel bir tanım olarak kalabilir. Toplumla ilgili olanları içinde barındırır fakat belirli bazı noktalarda ancak karşılık bulabildiği göz önüne alınmalıdır. Sezal (2017, s. 6) sosyolojiyi “Toplum içindeki bireyi, gurupları, kurumları, bunlar arasındaki ilişki ve etkileşimleri yine bunlardan ayrı ayrı ve/ veya müştereken kaynaklanan sorunları ve meseleleri bağlantılar kurarak inceleyen bilim dalıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Yapılan tanımdan da anlaşıldığı gibi toplumun içindeki birey, grup ve kurum ilişkileri, bir dinamikler çizgisi şeklinde sosyolojinin temel taşları olarak düşünülmelidir. Sayılan unsurların iletişim ve etkileşimleri, çeşitli olayları ve sorunları oluşturur. Kimi zaman ise bu yaşanan hareketlilik ve değişimler, bazı toplumsal olguların meydana çıkmasına ve söz konusu topluma yerleşmesine olanak sağlar. İşte tüm

¹ Murat Lülecî'nin çalışmasından alınan bölüm, Jean Paul Sarte'nin Edebiyat Nedir? kitabından Lülecî'nin aktarımıdır.

bu nedensellikten gelen unsurlar, sosyolojinin inceleme alanına girmektedir. Sosyolojinin incelediği alanlara somut olarak değinilmesi gerekirse, Giddens ve Sutton'un (2016, s. 4) "Sosyolojinin ilgi alanına giren konular, sokaktaki bireyler arasındaki gelip geçici karşılaşmalardan, uluslararası ilişkilerin ve küresel terörizm biçimlerinin araştırılmasına kadar oldukça geniş bir yelpazede yer almaktadır" cümleleri örnek gösterilebilir. Görüldüğü gibi sosyoloji, günlük hayattan alabileceği pek çok malzemeye de sahiptir, toplumun her bir bireyini ortak olarak etkileyebilecek yaşanan olayları inceleme olanağına da. Farklı toplumların özlerine ait -çoğu zaman kültür olarak adlandırılan- gelenek ve görenekleri yine sosyolojinin düşünce havuzunda bulabiliriz. Toplumların ortaklıklarını ve ayrılıklarını bir birliktelik içerisinde tutan, yine toplumlar adına çözümler üretmek amacı ile yola düşen bir bilim olarak tarif edilen sosyolojinin, literatürde yirminci yüzyılda keşfedildiği dillendirilse dâhi insanlığın bir arada yaşadığı ilk dönemler kadar eski bir geçmişi olduğu bugün bilenen bir gerçektir.

Sosyolojinin sosyal gerçeklerle ilgilenerek ortaya çıkardığı bilimsel sorular ve bu sorulara aradığı cevaplar, pek çok bilim dalından yararlanmasını gerektirir. Bu bilim dalları; tarih, ekonomi, edebiyat, coğrafya vb. olarak sıralanabilir. Sosyolojinin etkileşim içinde olduğu bu alanlardan çalışmanın konusu bağlamında edebiyat, bizce ayrı bir yer tutar. Edebiyat, kendi içinde sosyolojiden âdeta ürün elde eder niteliktedir. Edebiyat için sosyoloji, eserler ortaya konurken yapılabilecek gözlemlerin kalbi konumundadır. Sanatçının söyleyeceği söz en çok sosyolojiden kaynak bulur çünkü sosyoloji, tüm birey ilişkilerini derli toplu sunan ve hayatın merkezini kayıt altına alan bir bilim dalıdır. Edebiyat da bu bilgilerden sanatsal olarak yararlanabilecek yegâne alandır. Edebiyatın sosyolojiden faydalanmasının yanında sosyolojinin de edebiyattan alacakları elbette vardır. Sosyoloji insan ilişkilerini, insanda var olan tüm ortak ve farklı özellikleri arar. Bu arayışın en önemli durağı da edebiyattır. Bu durağa varışı Alver'in (2018, s. 17) anlatımında daha net bir şekilde görebiliriz:

Sosyolojinin aradığı şey, bulmak istediği şey tam da budur. Yani onun derdi de zaten insana varmak, insani olanı, toplumsal olanı, sosyal olanı kavramaktır. ... Edebiyat sosyoloğa kapıyı aralar, pencere açar, bir ufka götürür onu. İnsanı, onun sosyal ağını, toplumsal ilişkilerini tanımak, keşfetmek, gerçekliğini kavramak, tecrübesini anlamak isteyen sosyoloji,

edebiyattan, hikâyeden, sanattan yola çıkabilir, bu ana odaklardan hareket edebilir. Çünkü edebiyatta insanın sözü, insan eyleminin yoğunluğu ve karmaşıklığı, insan hadisesinin bütün detayları ve ayrıntıları vardır. İnsanın birikmesi söz konusudur. Birikip birikip kendini göstermesi.

Edebiyat ve sosyoloji arasındaki alışveriş, iki bilim dalını da güçlendirir ve besler. Kendi alanlarında ortaya koydukları karşılıklı savları, destekleyici bulgulara erişmelerine olanak sağlar. Bu birliktelik ortak bir bilim dalını oluşturmuş ve bilim dünyasına edebiyat sosyolojisi adıyla girmiştir. Edebiyat sosyolojisinin işlevi, en geniş anlamla toplumsal olanı sanatçı gözüyle yorumlamaktır. Bu yorumlama çoğu zaman teknik bir açıklamadan çok daha etkili ve derindir. Çünkü edebiyat aynı zamanda bir sanat olarak tarif edilir ve sanatın var olduğu bir alanda estetik, içerik ve duygular çok daha güzel ve özel anlatılır. Örnek (2018, s. 54) bu konuyu şu sözlerle açıklamıştır: “Sanatçı, gözlem ve sezgisiyle, halk yaşamına ilişkin doğruları, oluşumları, değişimleri vb. kimi zaman bilim adamından daha açık seçik ortaya koyabilmektedir”. Bilim insanı olmayan bir sanatçı, edebiyatın içinde var olabilir ve onun yazıp ettikleri, edebiyat sosyolojisi olarak anılan bir bilim-sanat alanına kaynaklık edebilir. Mevcut olanı bir sanatçı duyarlılığı ile anlatmak, insani hislerle tanım yapmak ve toplumun ruh hâlini anlamada bize kapı aralamak için önemli bir anahtar konumundadır.

1.1.2. Toplumsal İhtiyaç Noktasında Edebiyat Sosyolojisinin Rolü ve İşlevi

Edebiyat ve sosyolojinin kavuşum kümesi olan edebiyat sosyolojisi, içinde bulundurduğu iki bilimin tekil ve birleşimlerinden doğan çoğul etkileşimleriyle, toplumun sorunlarına çözüm niteliği oluşturmaktadır. Edebiyatın ve sosyolojinin toplumdaki rolü, işlevi doğrultusunda yerini bulur. Edebiyat açısından, önceden de belirtildiği gibi insana ait olanı aktarması, onun toplumsal bir konumda kendini bulmasına sebep olur. Gördüklerini yazan sanatçı, toplum için alternatifler sunar. Alver (2018, s. 38) edebiyatı “... hayatın kendisine dönük bir teklif.” şeklinde tanımlamıştır. Bu teklif, dönüştürmeye ve değiştirmeye yöneliktir. Bir bakıma toplumda birey özelinde olanı, yaşananı, hissedileni yazarak genel üst yapıya öneriler ve farklı seçenekler sunmaktır. Bu özelliği ile sosyolojik bir ölçü birimidir denilebilir. Sosyal yaşamda olup bitenlerin nabzını tutar. Çevrelerin yaşananlardan haberdar olmalarına aracılık eder. Edebiyatın görevini, içindeki unsurlara

bakarak da tespit etmek mümkündür. Bu konu ile ilgili Özgül (2018, s. 39) “İçinde pedagojik bir yoğunluk var, bir didaktik malzeme yoğunluğu var; içinde bir insanı eğitme, biçimlendirme, ahlak sahibi etme, ortak bilinç kazandırma, sosyalleştirme, daha çok insana benzetme gayreti var.” sıralamasını yaparak, edebiyatın neler ile var olduğunu tarif etmiştir. İnsanı şekillendirmeyi amaçlayan, öğretici öğeleri içinde barındırarak, hayatın kendisine katkı sunmayı hedefleyen edebiyat, sosyolojinin bütününe etki eder. Sosyolojinin ise edebiyatın toplumsal bir süreç olduğunu ve ondan faydalanabileceğini bilmeye ihtiyacı ve zorunluluğu vardır. Çünkü sosyoloji, toplumsal olanı bireyin hissettiğinden bağımsız, salt bilimsel bir araştırma ile yapamaz. Eğer sosyoloji çalışmaları bu yüzeysellikte ortaya çıkarılırsa, yapılan araştırmalar yetersiz ve sığ kalacaktır.

Edebiyatın sosyolojik olan ile münasebeti, birçok koşulla birleşerek somut örnekleriyle karşımıza çıkabilir. Edebiyat, çevre ile sürekli bir etkileşim içindedir. Bu durum, farklı araştırma ve kaynaklarda da kendini göstermektedir. Edebiyatta ortam çeşitliliği ve buna bağlı farklılıklar oluşabilmektedir. Örneğin; “Sociologie de la Litterature (Edebiyat Sosyolojisi)” kitabında Escarpit (1956, akt. Alver, 2018, s. 82), Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) parlak, sofistike ve elit bir edebi çevre, İspanya’da yoksullaştırılmış bir entelektüel aristokrasi edebiyatı, sosyalist devletlerde ise kapalı bir yazar ve akademi birliğinin edebiyatı biçiminde tespit edilmiş, edebi ortam türleri görüldüğünden bahsetmektedir. Bu birbirinden farklı edebi birliklerin meydana çıkmasının sebebi, ulusların kendilerine özgü çeşitli toplumsal dinamiklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bir milletin yaşanmışlıkları ile oluşturduğu toplumsal tabakalar -ki sosyolojinin ana konularından birini oluşturur- edebiyatı farklı isimlendirmelere yol açacak kadar etkilemiştir. Sosyoloji de aynı düzlemde, edebi etkilerin sosyal tabakalar etrafında toplaması sonucuyla edebiyattan etkilenmiştir. Sosyal sınıflarla edebiyatın ilişkisine bir başka örnek ise Kösemihal’in (1964, s. 27) ‘Edebiyat Sosyolojisine Giriş’ adlı makalesinden verilebilir:

Edebiyat yapılarının konularıyla [konularıyla] topyekûn toplumlar (societe globale) ya da zümreler arasında da derin ilişkiler bulunabilir. Bu konulardan bazıları bir toplumun tarihinin belirli bir çağında ya bir kısım halkına, ya da bir zümresine, ya da bir sınıfına; bazıları da bütün halkına

bağlı olabilir. Örneğin ulusal edebiyatlar, mahalli edebiyatlar, zümre sınıf edebiyatları gibi...

Dünyada, geçmişten günümüze kadar yaşamış toplulukların ve toplumların, ayrıldıkları sınıflar içinde sanata ve edebiyata rastlamak, edebiyat sosyolojisinin mevcut olma durumunun, tüm dünya üzerinde ve her çeşit toplumda kendine yer bulduğunun kanıtıdır. Mevcut düzen içinde yaşanan sıkıntılar ve üzücü ve de sevindirici toplumsal olaylar hakkında söz söyleme isteği ve bunun hissettirdiği ben de varım ve buradayım sancısı, sanatçı için zorluklar ile birlikte büyük bir ayrıcalığı da yanında getirmektedir. Çünkü sanatçı, toplumun tüm katmanlarından faydalanıp, bu deryanın içinde kendi topluluğunu oluşturup, gördüğü, rahatsız olduğu, değişmesini istediği şeyleri yazıp, bu sıkıntıları, meydana getirdiği sosyolojik topluluğu ile birlikte aşma lüksüne sahip olur. Bu pozitif ayrımcılık, edebiyatın sosyoloji ile birlikte hareket etmesinin toplumlar adına ne kadar değerli olduğunun ispâtıdır.

Yazarın ya da sanatçının yalnızca toplumdan etkilendiği düşünülmemeli, aynı zamanda toplumu da etkilediği -önceden de belirtildiği gibi- göz önüne alınmalıdır. Yazarın ve özelinde yazınının, topluma yansımalarını kimi zaman iyi kimi zaman ise kötü örneklerle görebiliriz. Bu konuda Wellek (2011, s. 116) şu anlatımı yapmaktadır: “İnsanlar hayatlarını romanlardaki kadın ve erkek kahramanların davranışlarından örnek alarak şekillendirebilirler. Goethe’nin *Werther’in Acıları* veya A. Dumas’nın *Üç Silahşörler*’i örneklerinde görüldüğü gibi edebî eserlerin etkisiyle âşık olmuş, suç işlemiş, intihar etmiş insanlar vardır.” Tespiti yapılan durum, edebi yapıtların, insanların hayatlarından ne denli büyük ölçüde kesitler sunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kurgusal olanı, bazen kendi hayatlarına çok özdeş gördükleri bazen de eserde yaşananın bir benzerini deneyimlemek istedikleri için gerçeğe dönüştürmeye çabaladıklarını incelemek, edebiyat sosyolojisinin tam olarak durduğu yer şeklinde tarif edilir (-melidir).

Toplumda belirli dönemlerde yaşanan tarihsel ve siyasal olaylar, bu oluşan durumlara tanıklık edenleri bir araya getirebilir. Toplumsal tabakaların, edebiyat etrafında birleşmesinden biraz daha farklı bir sınıflandırma olarak görünen bu oluşum, kişileri, düşünce akımlarını ya da zamanları çıkış noktası olarak, tarihten ve siyasi fikirlerden adlandırmalarla anılagelmıştır. Örneğin; günümüzde postmodernizm yaklaşımını

benimseyen sanatçılar postmodernist olarak adlandırılırlar ve modernizmin bitişini ve artık anlamsızlıkla birlikte ikiliğin, keskin sınırların ortadan kalktığını savunurlar. Tarihsel sınıflamaya ise Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, Milli Edebiyat gibi çeşitlilikleri arttırılabilecek isimlerle örnek verilebilir. Yine siyasi olayların etkileriyle ortaya çıkan edebiyat, 12 Mart Romanları, 12 Eylül Şiiri, 68 Kuşağı Edebiyatı gibi adlarla kimi aydınlar tarafından sıralanmıştır. Çeşitli dönem ve yaşanan toplumsal olayları edebiyat bünyesinde görmek, yazar - sanatçı ekseninde de karşımıza çıkar. Farklı zamanlarda ortaya çıkan akımların savunucusu olan yazarlar, edebi ancak toplumsal etkiyi de içinde bulunduran akımların, bazen koruyucusu bazen de yeni akımların oluşmasının öncüsü rolünü üstlenmişler.

Edebiyatın çevreden gördüğü etkiyi Türk Edebiyatı özelinde ele alacak olursak pek çok sınıflama ile karşılaşırız. Örneğin; Garip Akımı, Biçimciliğe bir tepki olarak 1941 yılında ortaya çıkmıştır. İkinci Yeniler ise Garip Hareketi'ne karşı oluşmuş yeni bir edebi akımdır. Birbirlerinin engelleyicisi ve aynı zamanda tekrarlara düşerek oluşturucusu olan bu edebi hareketler, Türk Edebiyatı açısından kuşaklar adına verilebilecek örneklerdir. Bahse konu edilen akımlar benzer toplumsal süreçlerden geçmiş sanatçıların bir araya gelerek yarattıkları ve kendi sosyolojik çözümlemelerini eserlerine imza niteliğinde işledikleri konuları içine alır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından, dünyada ortaya çıkan değişimlerin hiç kuşkusuz en belirginlerinden birine de edebiyatta rastlanmıştır. Türk Edebiyatı özelinde ise bu yansımayı İkinci Yeni hareketinde görmekteyiz. Savaşın insanlardan alıp götürdükleri ile ortaya çıkan hissizleşme ve anlamsızlaşma, bu akıma ait tüm sanatçıların yazınlarında dikkati çekmektedir.

Türk Edebiyatı'ndaki siyasi akisleri görmek için Demokrat Parti yönetiminin despot yaklaşımına karşın o dönemde adeta tek tipliğin bir karşı duruşu gibi algılanabilecek, edebiyattaki çok seslilik ve çok yönlülüğe bakılabilir (Uçar, 2016, s.471). Yazın hayatında 1950 sonrasında yaşanan farklılıklar ve tartışmalar birçok boyutu ile zamanın dergileri ve gazetelerinde kendini göstermektedir. Uçar (2016, s. 471- 472), dönemde oluşan bu çeşitliliği "... sol eğilimli dergiler dörüt², yır³, yazın, eleştirmeci ya da eleştirmen gibi sözcükleri tercih ederken sağ eğilimli muhafazakâr dergiler sanat, şiir,

² Dörüt: Sanat

³ Yır: Türkü, Ezgi

edebiyat ve münekkit⁴ gibi sözcükleri kullanır.” sözleriyle açıklamaktadır. Görüldüğü gibi mevcut olan bu ayrışmalar, edebiyata bir zenginlik katmaktadır. Toplumda var olan düşünce çeşitliliği, edebiyatın kelimelerine bile dokunmuş ve edebiyatı bir taraf olma rolüne büründürerek, sosyolojik dinamiklerin içine çekmiştir. Sözcüklerin ve fikirlerin ayrılığı aydınlar tarafından çizilerek ortaya konsa da, her birinin görüşü ve aktarmak istedikleri değişiklik gösterse de aslında amaç bir ve tektir: Mensubu olduğu toplumu daha iyiye, güzele, insanca olana ulaştırma çabası... Edebiyat sosyolojisinin işlevi de bu noktada devreye girer. Dünyayı güzelleştirme, iyileştirme ve ânın sıradanlaşmasını önleme işi, edebiyat sosyolojisinin başrolünü oluşturmaktadır. Toplumu, dışlıları olan bir çark olarak düşünürsek, bu işlerliği sağlayan ve toplumun birlikteliğini ayakta tutan şeyin insani hassasiyet ve insana ait ortak paydalar olduğu ortadadır. Peki, bu beşerî tüm olguları yaymak, geleceğe aktarmak, duygudan noksan olabilen bireye bunu hatırlatmak, edebiyat ve sosyolojinin hayata dokunmasından başka en mümkün neyle kılınabilir? Her ulusun bünyesinde birçok toplumsal hastalık, sapma ve zedelenmiş yapılar vardır. Toplumun çağımızdaki en genel hastalığı beşeriyetten uzaklaşmaksa, bunun en etken ilaçlarından birinin sanatsal eserler ve özelinde bilimselleşmiş hâliyle edebiyat sosyolojisi olduğu, göz ardı edilemeyecek kadar keskin bir biçimde ortada öylece durmakta ve yeni serüvencilerini, keşfedilmemiş pek çok toprağı ile dört gözle beklemektedir.

1.2. Toplumun Görünürlüğüne Köprü Olarak Yazında Gerçeklik

Edebiyat sosyolojisi ve yazında gerçeklik bölümü kapsamındaki bu alt kısımda yazınsal gerçeklik konusu incelenecektir. Edebiyatta var olan gerçeklik, ilk önce sosyolojik -toplumsal- gerçekliğin edebiyat içinde var olan durumu ile incelenecek, ardından ise Türkiye’de bir edebi gerçeklik ürünü olarak kabul edilen köy edebiyatı kavramı üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Sosyolojiye Kaynaklık Eden Gerçekliğin Edebiyattaki İzleri

Yaşanmış olaylar, gerçek hayattan kesitler sunan tüm sanatsal eserler, bilimsel araştırma ve çalışmalar her dönemde insanların ilgisini çekmiştir. Çünkü yaratılışımızın bir özelliği olarak gerçeği bilme merakı, insanlığımızın her zaman canlı duran tarafı olmuştur.

⁴ Münekkit: Eleştirmen

Gerçeği görmek, bilmek, ortaya çıkarmak ya da ona tanıklık etmek aslında sosyolojik bir durumun, olayın veya gözlemin tam içinde bulunmaktır. Toplumsal olan hayatla ilgilidir ve hayat da gerçeğin kendisidir. Toplumsal gerçekliğin çözümlenmesinde, yorumlanmasında ve keşfedilmesinde farklı ayakları ve basamakları olan yöntemler kullanılmaktadır. Gerçeğin anlaşılması için aracı olan en etkili olgulardan biri de sanattır. Sanat, realist olanı kendi mecalince aktarmaya ve yansıtmaya çabalar. Bu gayret, sanatın estetik ve akıcı nitelikleri ile birleştiği zaman gerçeği temsil eden kalıcı, etkileyici ve özgün eserler meydana gelebilir. Sanatın, hayatta var olanın farklı formlara dönüştürülmüş biçimlerini, yeniden resmederek ortaya koyduğu düşünülebilir. Birçok sanat dalında kullanılan teknik ve yöntemler, bakış açıları ve kuramlar bu savı destekler özellikler barındırmaktadır. Yine inceleme alanı doğrultusunda, sanatın güçlü bir kolu olarak edebiyatta da bu gerçeklik denemelerine rastlanılmakta ve hayata tanıklığın edebiyat ile nasıl yapıldığı görülebilmektedir. Edebiyat farklı farklı birçok kostümü, pek çok alanda ve zamanda üstüne geçirerek sahneye çıkar ve dünya sahnesindeki oyununu sergilemeye başlar; buradaki kostüm de salt hayattan ibarettir. Hayat ile edebiyat arasındaki ilişki böyle tarif edilebilir. Edebiyatın hayata öykünmesi, Alver'in (2018, s. 17) bu konu hakkındaki sözlerine bakılarak daha net bir şekilde anlaşılabilir: "Sanatın bir öykünme / taklit / ve temsil (mimesis) yönü, ilkçağlardan itibaren tartışılan bir husustur⁵. Bu hususta Aristo'nun açıklamaları bilinmektedir. Aristo (2002: 11, 23), sanat ve edebiyatın genel anlamda bir taklit olduğunu, eylemde bulunanları yani hayatı taklit ettiğini özellikle vurgular". Bu temsil ve taklit durumu, edebiyatı gerçekliğin birincil iletkenlerinden biri noktasına getirir. Sanat ile ilgili zamanımızdan yüzyıllar önce bile yapılabilen bu kesif yorum, geçmiş dönemlerde de sanat eserlerinde görülen, çarpıcı gerçeklik izlerinin varlığının kanıtıdır. Günümüzde de daha somut örneklerle çeşitli akademisyen, yazar ve düşünürlerin bu konudaki tespit ve fikirlerine rastlanabilir. Örneğin; edebiyatın kimi zaman belge niteliğinde bir gerçekliğe kavuşabileceğini Özgül'ün (2018, s. 48) "... Fransız edebiyatında bir iddia vardır. Derler ki, eğer Paris-Lyon treninin sefer tarifesi evde kaybettiniz ve bulamıyor iseniz, açın Zola'nın romanını, orada bir yerlerde birebir doğrusunu bulursunuz." cümlelerinde bahsettiği konu ile somutlaştırabiliriz.

⁵ Mimesis, insanın ve tabiatın sanatta taklit edilmesi felsefesini savunur. Yunanca taklit anlamına gelmektedir.

Edebiyatın içinde insanların kendilerinden dokunuşlara rast gelmeleri, okuyucu safından sahiplenilen bir durumdur. Toplumda size benzer ve ortak olanı benimser ve kendi dünyanıza kabul edersiniz. Okuyucunun edebiyat ile bağı bu noktada şekillenip serpilir. Okuyucu edebiyata parçalarını savururken, edebi eserden de benliğine işleyebileceği duygular, düşünceler alır. Bu okuyucu ve eser -yazarı da kapsayacak şekilde- eksenini, sanatın estetik iletkenlik boyutuyla -etkileyciliğinin miktarı göz önüne alınmalıdır- bir köşede tartışılmaya açık yerini belirler. Diğer bir yandan toplumlardaki edebiyat eleştirmenleri, kuramcılar, aydınlar, felsefeciler açısından edebiyatın gerçeklik ile bağı biraz daha çetrefilli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Farklı teorik ve teknik irdelemeler yapan bu kesimler, oluşturdukları dünya görüşleri ile konu hakkında sınırlamalar ve sınıflamalar yapmışlardır. Kimine göre doğanın birebir fotoğrafı, kimine göre günlük yaşamın yansıması, kimine göre ise gerçeklik, aşkın içinde aranması gereken olarak düşünülmüştür.

Edebiyatın gerçekliğine ayrı perspektiflerden kapı aralaması adına, bu görüşlere Moran'ın anlatımı ve yorumuyla değinmek yerinde olacaktır:

Edebiyatın Hakikatle İlişkisi Vardır

Sezgisel Hakikat: Bu kesime göre göre sanat, sezgi ile kavranan bir hakikati açıklar. ... Sanat (edebiyat) bize hakikati bildirir ama bilimin açıkladığı hakikat değildir bu. Sanat sezgisel bilgi kazandırır.

Önermesel Hakikat: Onlar için edebiyatta önermesel hakikatlar çok önemlidir. (Moran, 2012, s.278) Bunları ikiye ayırmamız lazım: Belirtik hakikati savunanlar ve örtük hakikati savunanlar.

Belirtik Hakikat: Düşünsel cümleler, eserdeki olaylar, kişiler, tasvirler v.b. ile birlikte eserde belirtik (explicit) bir tez meydana getirebilirler. Açıklanan hakikat ne denli belirtik olursa, eser o oranda bir sosyoloji, politika, ahlâk ya da felsefe söylemine yaklaşmış sayılır.

Örtük Hakikat: Edebiyatın hakikatin yeri olduğunu ileri sürenler arasında bir kısmı, eserin içinde açıkça anlatılmamış örtük hakikatin önemli olacağı kanısındadır. Burada söz

konusu olan, tek tek cümlelerden ya da eserin ufak bir parçasından çıkarılacak örtük anlam değil, eserin bütününden çıkarılacak örtük tezdır. Şiirde ve genellikle edebiyatta örtük anlam büyük rol oynar.

Edebiyatın Hakikatle İlişkisi Yoktur

Edebiyatın Anlamı Duygusaldır: Edebiyatı tarihten, bilimden, felsefeden, sosyolojiden ayırmak ve sorunu dilsel bakımdan çözmek isteyen I.A. Richards'ın estetiğinde, edebiyat ile hakikat arasındaki bağ kopuyor. Richards kısaca edebiyat eserindeki anlam bilgisel değil de duygusaldır tanımını yapar. (2012, Moran, s.285

Edebiyat Hakikati Bildirmez: Derrida ve onu izleyen edebiyat kuramcıları edebiyatın hakikat ile ilişkisi konusunda köktenci bir çözüm getiriyor ve diyorlar ki dilin kendi doğası zaten hakikati ifade etmeye engeldir. ... dil, mevcut hakikati yansıtmaz, onu kendi oluşturur. Başka bir deyişle, biz, dilin yarattığı kurmaca dünyanın ötesine erişemeyiz (Moran, 2012, s. 275-276, 278, 280-281, 284, 287).

Görüldüğü gibi yazın ile gerçeklik arasındaki bağ, pek çok çevreden düşünürü önemli ölçüde meşgul etmiştir. Alanında tanınmış her yorumcu, kuramcı ve düşünürün fikirleri mutlak surette değerlidir. Ancak edebiyatın sahici yaşam ile olan kesintisiz etkileşimine inancımız, bizi içgüdüsel olarak bu çalışmayı yapmaya itmiş ve bu sava olan koşulsuz desteğimizi göstermeye yöneltmiştir. Çünkü edebiyat, her canlı için var olan dünya görünürlüğünü satırlarda, bir ağaç tasviri, bir bebek ağlaması, bir satıcının sesi, bir kahramanın çaresizliği gibi şekillere dönüşmüş olarak bulabildiğimiz evrendir. Bu evren her bir insan adına çizilebilir. Her bir insanın dünyasını yıkabilir, yeniden kurabilir ya da dönüştürebilir. Bunun yarattığı güç tarifsiz ve özge bir forma sahiptir.

Edebiyatın gerçekliğine kanıt olarak bakılabilecek en temel unsurlar, eserlerin içinde yer alan kahramanlardır. Burada, eserlerdeki kahramanların genel özelliklerine göre edebiyata özgü bir durum olan tip olgusu terimi karşımıza çıkar. Yazınsal metinlerde, çeşitli adlandırmalarla sınıflandırılmış ortak tipler bulunur. Örneğin; aydın tipi, züppe tipi, cimri tipi, işçi tipi, köylü tipi gibi. Bu sınıflamadan da anlaşılabileceği gibi tipler,

toplumsal hayatta gördüğümüz gerçek kişiliklerin benzer yanlarının edebiyattaki serpintileridir. Gerçek yaşam, cimri insanla karşılaşmamıza kaynaklık edebilir, edebi eserde ise cimri, âdeta bir yan komşumuz gibi önümüzde belirebilir. Tipten farklı olarak eserdeki kahramanların birebir kendine özel yapılarında da realist durumlarla karşılaşılabilir. Bir eserdeki kahraman, tutumuyla bize, çevremizdeki herhangi bir tanıdığımıza ya da uzaktan gözlediğimiz birine benzer gelebilir. Örneğin, Charles Dickens'ın (1843) yılında yazdığı Bir Noel Şarkısı romanın kahramanı Ebenezer Scrooge, 18.yüzyılda yaşamış ve cimriliği ile bilinen siyasetçi John Elwes'ten başkası değildir. Cimriliği ile o kadar ün salmış bir politikacı olarak bilinirmiş ki para vermemek için çürümüş domatesleri yediği ve kiralamadan boş, terk edilmiş evlerde yaşadığı gibi birçok rivayet etrafta dolaşmış. Yazarların eserlerinde ortaya koydukları kahramanlar ve tiplerinin, gerçekle kuvvetli bağı ve neden bu olguları kullanmayı seçtiklerini, Özdemir'in (2000, s. 105) bu konu hakkındaki düşüncesine göz atarak da pekiştirebiliriz:

... gerçekçilerin insanı algılayış ve yansıtışları hem genel ve belirleyici hem de bireysel boyutludur. Şu da söylenebilir, yazarın dış dünyaya tepkisi kişiler yoluyla olur. Bunun için de yazar, tipleştirme ve karakter çizme yöntemiyle roman kişilerinin, kişiliklerini oluşturan belirleyici ve ayırıcı özelliklerini sergiler.

Edebiyatta gerçeklik, kuramlarda edindiği yer kadar yazınsal akımlar içinde de kendine yer bulmuştur. Edebi akımlar içinde edebiyatla gerçeği yazan sanatçılar ve bu geleneğe ait olanlar, realizm ismiyle dillendirilen yazınsal akım etrafında toplanmışlardır. Realizmin diğer tüm edebi akımlar gibi ayırt edici birden çok özelliği bulunur. En başlıca olanı, önceden de belirtildiği gibi insana ve topluma ait olanı, toplumu iyileştirmeye yönelik olanı sanatı kullanarak anlatmaya gayret etmesidir. Diğer unsurlar ise yazınlarda dikkat edilen noktalar olarak; mekân, çevre, gözlem ve objektiflik gibi maddelerin içinde, realizmin niteliklerinin nasıl görüldüğüne bakılarak anlaşılabilir. Mekânlar ve çevre bildiğimiz hayattan, ütöpik olmayan zamanımızı içine alan dönemlerden seçilir. Objektiflik açısından realizm, olaylara öznel bakılmaması gerektiğini savunur. Sanatçı olanı olduğu gibi aktarmalıdır. Ancak realizmin alt bölümlerinden birini oluşturan toplumsal gerçekçilikte, bu durumun biraz göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü bu alt görüş, olanla birlikte biraz da olmasını istediğini eserde vurgular. Ancak burada bir parantez

açarak, bu yaklaşımın insana ne kadar ait ve gerçeğe ne kadar hâkim bir noktada durduğu ve bu sebeple de toplumculuğunu, cemiyetlerinin daha güzel yarınlara ulaşması için kullandığını düşünmenin, yanlış bir tavır olmadığı bizce vurgulanmalıdır. Gözlem unsuruna geldiğimizde ise farklı edebiyat akımları içinde bu yönteme en çok başvuranların, realistler olduğunu söylemek abartılmış bir söylem olmaz. Gözlemin bu akımdaki yerine Çetişli'nin (2010, s. 84) "... Tolstoy, Harp ve Sulh romanını yazabilmek için elinde haritalarla, tam iki gün at sırtında savaş alanında dolaşır." sözleriyle örnek verilebilir.

Realizme, edebi akımlar çerçevesinde bakılacak olursa, zaman içinde, bu akımın farklı yazarları arasında fikir ayrılıkları meydana geldiği için doğal bir alt bölünmenin olduğu anlaşılmaktadır. Önceden de kısa bir biçimde değinildiği gibi bu gruplaşmalar, toplumsal gerçekçilik, eleştirel gerçekçilik, kentsoylu gerçekçilik gibi adlarla anılmışlardır. Tasnifleminin özelinde, bu çalışma içinde incelenmesi planlanan eserler, toplumcu gerçekçi akımın birer örneği konumunda oldukları için gerçekçiliğin bu alt kolu üzerine kısa bir parantez açmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Toplumcu gerçekçilik, genel realist akıma bir misyon daha yükleyerek sadece toplumda gördüğü yanlışları, yozlaşmayı ve sapmaları yansıtmak ile kalmaz. Tüm bozulmuşlukları, kendi dünyasından -hayalini kurduğu dünyadan- izlerle değiştirmeye çabalar. Yazınlarında çeşitli seçenekler sunar. Bu tavrı, kimi zaman daha açık ve net, kimi zamansa kapalı ve imalı bir tutumla verir. Toplumcu gerçekçiliğin tarihsel süreci ise ilk olarak 1. Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'da 1917'de ortaya çıkan Bolşevik/Ekim Devrimi'nin sonrasında başlar. İsim babalığıysa Maksim Gorki'ye aittir. Toplumcu gerçekçiliğin sanatta yüklendiği misyonu anlayabilmek adına, Mikhail Aleksandrovich Sholokhov'un (akt. Özdemir, 2000, s. 117) Nobel Ödülü konuşmasına bakmak bizce etkili olacaktır:

Okuyucuya, namuslu söz söylemek, halka doğruyu anlatmak, gerçeği anlatırken kimi zaman sert ama her zaman yürekli olmak, insanların yüreğine gelecek adına, kendi güçleri adına, geleceği biçimlendirmedeki yetenekleri adına güçlü inanç salmak. Bütün dünyada barış için mücadele etmek ve yazdıkları kanalıyla yazılarının ulaşabileceği her yerde barış savaşçıları yetiştirmek, insanları ilerlemek için duydukları soylu ve doğal

isteklerinde birleştirmek. Sanat, insanların kafalarını ve yüreklerini etkileyecek büyük güce sahiptir. Bir insanın sanatçı tanımına hak kazanması için, bu gücü, insanların ruhunda güzeli yaratmaya yöneltmesi, insanlığın iyiliğine yöneltmesi gerektiğine inanıyorum.

Eserleriyle toplumcu gerekiliğı temsil eden ve besleyen şolohov'un cümlelerinde görülen gerçeğe ait olan kötüyü iyiye çevirme arzusunun akabinde, sözlerinin içinde ince bir giz daha barınmaktadır. Beşeri duygularıyla sanatçıdan beklenenler, toplumsal iyileşmenin yollarını arar niteliktedir. Bu arayış, tüm sosyolojik çabalardan ne kadar uzakta durabilir? Okuduklarımız, bir edebi akımın sosyolojik çözüme ortaklık adına neler yapabileceğine kanıttan başka nedir? Var olan gerçeği, yaşanmış ve pek çok etki doğurmuş olayları irdelemeye olan sabır ve gözlem sürecinde, sosyolojiye yol arkadaşlığı edebilecek temel bilimlerden birisi edebiyattır. Sonuçta bu fikir, yazınsal gerçeklik ve edebiyat sosyolojisi denkleminin ortaya çıkması ile doğrulanmış ve netleşmiştir.

1.2.2. Türkiye’de Edebi Gerçekliğin Tartışmalı Bir Yansıması Olarak Köy Edebiyatı

Türk Edebiyatı, edebiyat tarihi açısından incelendiğinde geçmişten günümüze birçok tarihi, siyasi ve toplumsal olayların da etkisiyle geçtiği kırılma noktaları sebebiyle belirli dönemlere ayrılmıştır. Her toplumun, kimi zamanlarda geçtiği kritik eşikler olduğu gibi Türkiye özelinde de bu duruma sayısız örnek vermek mümkündür. Bahse konu edilen alanın sınırlılığı bağlamında tarihimize göz attığımızda, Osmanlı Devleti’nin çöküşünün yaşandığı yıllar ve ardından kurulan yeni cumhuriyet ile yolumuz kesişmektedir. Çünkü bu dönemde yaşanan toplumsal değişimler, rejimin değişikliği ile çok başka ve keskin hatlarla belirginleşmiştir. Türk toplumunun yaşadığı -her değişimin yenilik kadar sıkıntılı bir süreci de yaşattığı göz önüne alınırsa- bu çalkantılı dönem kendini siyasette, sanatta, ekonomide, sosyal yaşamda çok yoğun bir biçimde göstermiştir. Değişen toplumun artık yeni baş gösteren sorunları ülkedeki aydın ve sanatçı kesime de yabancıdır. Bu yabancılık ve yenilik, milletin önde gelen düşünürlerini bazı aktif roller alarak harekete geçmeye teşvik etmiştir. Toplumun o dönemdeki değişimi yeni olmakla birlikte bu dönüşümü yaşayan halk, sosyal tabaka olarak Osmanlı Devleti’nden kalan statüsünü korumaktadır. Başka bir deyişle, o dönemki Türk halkı, büyük bir çoğunluğu köylü olan bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu sosyal alt tabakanın yaşadığı buhranlar, cumhuriyetin taze yazarları için göz ardı edilemeyecek kadar yoğun bir hâl almıştır. Nitekim cumhuriyetin ilk adımı olduğu otuz yılına yaklaştığı dönemde; köy ve köylü sorunları, köy davası ve köycülük ile ilgilenen hatırı sayılır ölçüde edebiyatçı, “Köy Edebiyatı” diye ortaya çıkan bir dönem oluşmasına öncülük etmiştir.

Köy Edebiyatı denildiğinde çok partili hayata geçişin ardından gelen 1950’li yıllar ile başlayan 1960’larda en verimli dönemini geçiren ve 1980’li yıllara gelemeden yetkinliğini yitiren bir yirmi yıllık aralık akla gelmektedir. Çok partili hayatla tanışan köylü, Demokrat Parti’nin o kesime dönük politikalarıyla bu dönemde ön plana çıkmıştır. Bu sebeple doğal bir süreç olarak toplumsal ve sanatsal alanın başrolünü almıştır. Bu toplumun ön koltuğuna geçme fiilini Karpat (2011, s. 197) şu sözlerle tarif etmiştir:

Değişim İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşti ve yine esas sebep bir siyasal faktöre, yani Türk siyasal rejiminin liberalleşmesi ve

demokratikleşmesine dayanıyordu. Bu sürecin sonunda köylüler yaşadıkları doğal çevre ve ulusal sosyo-politik güçlerle etkileşim hâlinde gerçek bir yaşam süren bir insan topluluğu olarak hem siyasete hem edebiyata girdi.

Görüldüğü gibi köylünün sesinin daha çok duyulmasına, problemlerinin artık ete kemiğe bürünmüş şekilde toplumun önünde belirmesine, aydın, yazar, düşünürlerle birlikte köylünün bizatihi kendisi de katılmış, yoksulluğunu ve yoksunluğunu ülkesine gösterme gayretine girmiştir. Bununla birlikte köylü sorunlarını, muhataplarına iletmede hiç kuşkusuz en büyük görev, zamanın aydınlarına düşmüştür. Yazılamayanı yazmaya, söylenemeyeni söylemeye cesaretle kalkışan sanatçı ve düşünürlerin, dönemdeki çabaları zamanın edebi eserlerine ve gazetelerine bakılarak açıkça görünebilir. Ancak bu noktada günümüzün aydınları, o sürece bu dönemden baktıklarında bazı eleştirel unsurlarla konuya yaklaşmaktadırlar. Bunların başında, en çok karşılaşılan Türkiye'nin kurulması ile batı medeniyetlerine yakın tavrının, zaman içinde batılılaşmadan batıcılığa evrildiği ve bu durumun da edebiyat noktasında batı yanlısı bir tavır oluşturarak, köy problemini gerçek anlamda irdeleyecek şekilde halkla bütünleşemeyen aydınların, sığ bir bakışla inceledikleri savıdır. Bu konuda Erdoğan (2018, s. 260), "Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisinin Gelişimi Üzerine Düşünceler" başlıklı yazısında "Türkiye'de sosyolojinin ve edebiyatın önündeki en temel açmaz, Batılılaşmacı karakterine körü körüne bağımlılığıdır. Bu bağımlılık, toplumsal sorunların uzun yıllar boyunca anlaşıp, anlatılması ve Türkiye eksenli toplumsal-kültürel-tarihsel zenginliğin penceresinden evrensele ulaşmasını engellemiştir." sözleriyle konuya açıklık getirmiştir. Ne var ki bize göre yine bugünden geçmişe bakarak söylenebilecek şey; günümüzdeki toplumsal ve dolaylı olarak sanata uzanan yaklaşımlara kıyasla, çok daha taze bir cumhuriyetin var olduğu, eksiklerinin belki bugünden çok daha fazla olduğu ve hatta imkânların bile çok daha kısıtlı olduğu bir dönemde var olan aydın çabasının, zamanımızdaki duyarsızlığa bir karşıt olarak artık hak ettiği yeri alması gerektiğidir. Postmodernist akımın yayılması ile başlayan bu anlamsızlaşma ve duyarsızlaşma sürecini, dönemin aydınları, o yıllardan günümüze gözlemleyebilselerdi acaba bizlere söyleyecek sözleri ne olurdu?

Yazında gerçeklik, insanla ilgili her duraktan geçer. Birebir gerçek olan ya da kurgulanarak gerçekliğe dönüştürülen her şey, insanda var olandır. Onun sevinçleri, üzüntüleri, etkisi ve yetkisi, onu bekleyen bildiği ya da bilmediği deneyimleri, doğayla ilişkisi, sadece mevcut olması bile satırlardaki gerçekliği kaplayan insanın unsurlarıdır. İnsanın istasyonları olduğunu düşünürsek; kalkış, bekleme ve varış noktalarını belirlememiz gerekir. İnsanın eline aldığı bir metne başlangıcı kalkış noktası ise eserin olay örgüsü -okuyucunun gelişimine katkı sağlayan bölüm- bekleme noktası, edebi metnin bitişi ise varış noktasıdır. Bir edebi metnin başındayken farklı bir durumda, çeşitli serüvenler ile sonuna geldiğinizde kendinizi bambaşka bir durumda bulabilirsiniz. Bu dönüşüm, size hayatın tam da kendisinden gelendir.

2. TÜRK KÖYLÜSÜ VE MARSHALL YARDIMLARI

Tez çalışmasının ikinci bölümü olan bu kısımda konun temelini oluşturan Marshall Yardımları Türk köylüsü özelinde incelenecektir. Bu bağlamda önce Türk köylüsü irdelenecek ardından Marshall Yardımları, tarihsel süreci ve ortaya çıkışındaki alt etkenler göz önüne alınarak açıklanacaktır. Ayrıca bu bölümde özellikle yardımlar noktasında kronolojik bir sıra izlenmeye çalışılacak ve yardımların öncesi ve sonrası sırayla sunulacaktır.

2.1. Bir Sosyal Sınıf Olarak Türkiye’de Köylü

Bu alt başlıkta Türkiye’deki köylünün kavramsal olarak sınıflanması yapılacak ve özellikleri üzerinde durulacaktır. Bir diğer alt başlıkta ise Marshall Yardımları öncesinde köylünün genel durumu irdelenecektir. Buradaki amaç yazınlar içinde incelenecek köylü sınıfının Türkiye özelinde ne ifade ettiğinin anlaşılmasını sağlamaktır.

2.1.1. Tanım ve Nitelikleri

İnsanoğlunun yaşadığı dönemlere, yaşadığı yerlere, sahip olduklarına ve olmadıklarına göre farklı gruplara ayrıldığı -bazen sistemli bazen doğal geçişlerle- bilinen bir gerçektir. Ortaya çıkan bu toplumsal farklılıklar, bünyesinde çeşitli nitelikler barındırır. Toplumsal değişimler ve hareketlilikler doğrultusunda oluşan bu guruplar, birlikte yaşamının getirdikleri ile zaman içinde ortak özelliklere sahip olabilirler veya başlangıçta var olan benzer özellikleriyle, ortaklıklarla örülü birliktelikler oluşturmaya meyledebilirler. Bu birlikteliklerle toplumların içinde belirli tabakalaşmalar meydana gelmektedir. Bu tabakalaşmalar, yeryüzünde devletleşen ya da azgelişmiş topluluklar olarak yaşayan hemen her grupta görülebilmektedir. Ekonomik nedenlere bağlı olan tabakalara ayrılma durumu dışında, sosyal özelliklere bağlı olarak ortaya çıkan tabakalaşmalar da mevcuttur. Toplumsal tabakalaşmalar, kapalı ve açık sistemlere sahip toplumlarda değişkenlik gösteren çeşitli sınıf sistemleri ile açıklanmaktadır (Macionis, 2015, s. 249). Bahse konu olan sınıflar Türkiye özelinde sosyal statü bağlamında ele alındığında, Tanilli (2016, s. 359) şu sosyal sınıflardan söz eder; Burjuvazi, İşçi Sınıfı, Köylülük. İsimlendirilen bu sosyal sınıflar içinden, çalışmada incelenmesi yapılan konu doğrultusunda, ‘Köylülük’ -

Tanilli'ye göre kendi içinde bir ara tabaka özelliği göstermektedir- özelinde Türkiye'deki köylü ve köylünün tutumu üzerinde durulacaktır.

Türkiye'de köylülükten söz edildiğinde çok geniş alanda türlü farklılıklar gösteren bir alt sınıf karşımıza çıkmaktadır fakat bu incelemede, toprak konusu büyük öneme sahip olduğundan yine Tanilli'nin (2016, s. 359) topraktaki üretim ilişkilerine göre köylüyü; tarım işçileri, küçük üreticiler, orta köylülük ve büyük toprak sahipliği alt tabakalarına ayırması üzerinden konuya bakmak, toprakla ilişkileri anlamlandırabilmek adına önem arz etmektedir. Tanilli'nin belirttiği köylü alt sınıfının tabakaları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

Tarım İşçileri: Tarım işçileri, Türkiye'deki köylü bağlamında toprağı bulunmayan köylü-işçi alt tabakasına alınmıştır. Bu alt tabaka sosyal haklara sahip değildir. Belirli kurum ve şahıslara ait toprakları işler ve karşılığında kendilerine uygun görülen ücreti alırlar. Köylünün en alt kesimini oluştururlar.

Küçük Üreticiler: Sınırlı bir toprağı sahip olan küçük üreticiler tarım işçilerinden sonra -çoğunluğu aynı zamanda tarım işçiliği de yapmaktadır- köylü alt tabakası içerisinde en alt kesimdedir. Küçük üreticinin toprak açısından en önemli özelliğinin sistem içindeki tüccarlardan ve kendinden üst katmandaki köylüden gördüğü baskı ve sömürü sonucunda -çoğunun- elindeki toprağı kaybetmesi olduğu, Tanilli'nin (2016, s. 359) incelemesinde açıkça görülmektedir. Küçük üretici, elinde geçimini sağlamaya yetmeyecek toprak bulunduğundan, bir süre sonra borçlanmalarla bu alanı kaybeder.

Orta Köylülük: Orta köylüler kendine yetecek kadar toprağı bulunan köylü ara tabakası olarak nitelendirilmektedir. Orta köylüler elindeki toprağı ekonomik gücünün ehliyeti doğrultusunda işleyebilmekte ve yanında birkaç tarım işçisi çalıştırabilmektedir. Köylü alt sınıfının içinde bir tampon özelliği gösterdiği düşünülebilir. Zaman zaman tarım işçileri ve küçük üreticilerle büyük toprak sahipleri arasında bir bağ kurma görevi orta köylülere düşmüştür. Maddi yeterliliklerinin sınırın biraz üzerinde oluşu

Tanilli'nin (2016, s. 360) deyimiyle bir “zenginleşme umudunu” içlerinde barındırdıklarını göstermektedir.

Büyük Toprak Sahipleri: Bu ara tabaka “kapalist çiftçiler” olarak isimlendirilmiştir (Tanilli, 2016, s.360). Tanımlanış biçimlerinden de anlaşılacağı gibi Türkiye’de tarımsal üretimin yüklü bir kısmına egemen olabilecek kadar toprağa sahiptirler.

Cumhuriyet tarihinde özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan tarımsal ürünlerdeki fiyat artışı, büyük toprak sahiplerinin elini güçlendirmiş ve bu durum, sözü edilen toprak sahiplerinin siyasi hayata yön vermelerini –Demokrat Parti’nin kurulması- sağlayacak kadar büyük etkiler oluşturmuştur (Tanilli, 2016, s. 361).

Türkiye’de -farklı ülkelerde de bu şekildedir- köylüden ve yapısından söz edildiğinde, inceleme ve araştırma yapıldığında, köylü olgusunun sosyal sınıfsallıktan başka boyutlarıyla da ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bir ara tabaklardan oluşması şeklinde tanımlamanın aksi yönünde köylüyü bir bütün halinde gözlemlediğimizde, iç dinamikleri devreye girmektedir. Bu iç dinamiklerden birini, sosyal ilişkilerinin kendilerine özgü bir forma sahip olduğu ve birbirleri ile etkileşimlerini fiziksel koşullarının da şekillendirdiği biçiminde tanımlayabiliriz. Uğuzman’ın (1986, s. 108) yazdığı aşağıdaki satırlar, bu durumun daha açıkça görülmesini ve anlaşılmasını sağlayabilir:

Her an yüz yüze bakarak ortak bir yaşam süren köy insanı için, dostluk, arkadaşlık, akrabalık ve komşuluk, önemli birer kurumdur. Küçük ve kapalı olan, resmi örgütlerden yoksun bulunan yaşam yerleri, onlara bu kavramların değerini öğretmiştir. Sevinç de, acı da birlikte yaşanacak ve paylaşılacaktır. Bu yüzden akraba, dost ve komşularla iyi ilişkiler sürdürerek yarını güvence altına almak çok önemlidir.

Köylünün yaşam yerinin dar ve küçük bir alandan oluşması, onun kendi köylüsü ile ilişkilerini bu düzlemde devam ettirmesine sebebiyet vermiştir. Şimdilerde bile köylünün o samimiyet, sıcaklık ve yakınlığı olarak tanımladığımız yanını, bu fiziki yaşam koşullarına

bağlamak yanlış olmayacaktır. Büyük ve birbirinden kopuk kent binalarında yaşanan o hayatlara kıyasla köyün o ufak dünyası, köylüye büyük sosyal değerler ve özellikler kazandırmıştır denilebilir.

Köylülerin yerleşimle ilgili genel kuralları olmadığı düşünülürse, köylerde yaşam oluşturma, en önce akrabalıkla ilintili gelişmiştir. Dini ve sosyal ortaklıklara sahip insan toplulukları köy yaşamını oluşturmuşlardır (Tütengil, 1977, s. 10). Aynı değerler etrafında birleşmeleri ve coğrafî olarak kentlerden uzak hayatları -etkileşimleri zor olduğu için- kapalı toplum özelliği göstermelerine neden olmuştur. Bahse konu edildiği gibi köylünün kapalı toplum niteliklerine sahip olduğunu Avcıoğlu (1976, s. 505), ulaşım etkeniyle birlikte farklı bir sebep de ekleyerek şöyle betimlemiştir: “...Celâli isyanlarından beri can güvenliği endişesiyle, dağınık ve uzak yerleşme noktalarına çekilen köylü, hareketsizdir.” Bu hareketsizliğin günümüzde de var olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur ancak bu durum için bir soru sorma ihtiyacı devreye girmektedir: Günümüzde, üzerinde hareket kavramı tartışılacak yoğunlukta köylü var mıdır?

Türk toplumu içinde köylünün çeşitli sınırlamalarla belki bazen belirli sorumluluklar da yüklenerek türlü biçimlerde tanımlandığı görülmektedir. Farklı alanlarda incelemelere ortak edildiği de bilinmektedir. Bu çalışmada köylünün edebiyat açısından bir değerlendirmesi yapılacağı için ilk önce 1963’de vefat eden usta şair Nazım Hikmet Ran’a kulak vermek yerinde olacaktır. Ran (2008, s. 658), ölümünün ardından ilk kez 1966’da Dört Hapishaneden adıyla basılan şiir kitabında, Türk köylüsünü “Topraktan öğrenip, kitapsız bilendir...” dizeleriyle betimlemiştir. Kendisinin olmayan topraktan hem öğrenmiş hem de ona kulluk etmiş olan köylü, tarihsel süreç içerisinde zamanın getirdiği değişimlerle birçok evreden geçmiş, günümüzdeki yerini almıştır.

2.1.2. Marshall Yardımlarının Öncesinde Köylünün Durumu

Osmanlı Devleti’nin yıkılışının ardından, Anadolu topraklarının bağımsızlık mücadelesine taraf olan çoğunluğun, küçük halk kitleleri özelinde köylüler olduğu çeşitli tarih okumaları ile ortaya çıkmaktadır. Yüzyıllardır Anadolu coğrafyasının toprağından beslenen ve o topraktan geçinen köylü, 1. Dünya Savaşı sırasında -ki yoksulluğu

Cumhuriyet öncesinden beri devam etmektedir- ve sonrasında harap olmuş ve savaşın sonuçlarının ağır bedelleri ile karşılaşmıştır. Bu durum, dönemin ileri gelenleri ve başta yeni Türkiye'nin kuruluş önderlerinin de bildiği ve gördüğü bir gerçektir. Yeni devlet, köylüsünü korumak ve köylü için ekonomik iyileştirmeler yapmak adına çeşitli adımlar atılmasını öngörüyordu. Önceden de belirtildiği gibi tarım kesiminin en büyük sıkıntısı topraksızlıktı. Bu durum, Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu konuların başında gelmekteydi. Atatürk köylü için bir toprak reformu yapılmasının zorunluluk olduğu inancındaydı. Yapılmasını düşündüğü reformun, köylüyü toprak sahibi yapmanın yanında, büyük kapitalist çiftçiden de korur nitelikte olması gerektiğini düşünüyordu. Atatürk'ün toprak reformu ile amaçladıklarını, makalesinde Kayıkçı (2005, s. 4) şöyle sıralamıştır: “a) memlekette topraksız çiftçi bırakmamak, b) bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep suretle bölünmesine izin vermemek ve c) büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlandırmak.” Sayılan bu hedefler, 1937'de hükümet programında yer almıştır. Çiftiyi topraklandırmanın kanun olarak hazırlanması ve kabul edilmesi savaş yılları süresince devam etmiştir. 1945 yılına gelindiğinde büyük gürültü patırtılarla -büyük çiftlik sahiplerinin yasaya ağır eleştirilerinden dolayı- meclise sunulmuş ve kabul edilmiştir ancak yürürlüğe giren kanun herhangi bir uygulama alanına erişmeden yeni değişikliklerle amacından saptırılmıştır. Köylünün amaçlanan refaha ulaşamamasına -yasanın pratik hayata uyarlanamamasına- birkaç durum neden olmuştur denilebilir; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ertesinde halkçılık ve devletçilik ilkeleri yöneticilerin birincil politikasıydı. Bu politika doğrultusunda köylünün kalkındırılması temel hedeflerden biriydi ancak 1938'de Atatürk'ün ölümü ve aynı dönemde, dünyada ikinci bir savaşın patlak vermesi ile genç cumhuriyette dengeler değişime uğramaya başladı. Bu değişim yoksullukla mücadele, savaşta ne olursa olsun tarafsızlık ilkesini koruma gibi öncelikler oluşturdu. Devletin savaşı geride bırakmış halkı, kalkınmayla ilgili büyük sıkıntılar yaşamaktaydı. Bu sosyal sorunların yanında bir de mevcut siyasi ayrılıklar ve yaşanan baskınlık mücadeleleri, yapılacakların ibresini başka yönle çevirmiştir. Ülkenin boğuştuğu yoksulluğun üstüne, aynı zamanda her an savaşa girme endişesinin getirdiği ‘orduyu hazır bulundurma durumu’ ortaya çıkmıştı. Devletin, sınırlarının hemen ötesindeki savaşa karşı tetikte olması ve seferberlikle yığınlar oluşturmuş ordusunun beslenme problemi, birincil sorun olarak görüldü. Bu doğrultuda, ülkedeki tüm çiftçilerden ekin temin etme zorunluluğu meydana

gelmişti. Günümüzde dahi sıkça sözü edilen ünlü kıtlık dönemi -karneyle ekmek almak gibi- bu yıllara tekâbül eder.

Tarımsal ürün sıkıntısının ülkede oluşmasının başlıca sebebinin, savaşa karşı hazırlıklı olmak için askere alımların artması ve köylünün bazı hayvanlarına ordu tarafından el konulması sonucu, üretim azalması olduğu görülmüştür (Özer, 2012, s. 32). Devlet çiftçiden aldığı ekinin karşılığını vermekteydi ancak köylünün kendi kendine yeterliliğini sağlayacak mahsulü kalmıyordu. Aynı zamanda devletin verdiği ücret çiftçi için yeterli değildi. Bu durumdan en çok küçük ve orta çiftçi grubunu etkilenmişti. Köylünün ekin talebinden önce kendine yetiremediği mahsulü, taleple birlikte hiç yetmez olmuştu. Savaşın getirdiği yoksulluk ve kıtlıkların, ekim yoksunluğunu gidermek amacıyla ortaya konan uygulamaların başında ‘Milli Koruma Kanunu’ adıyla 18 Ocak 1940’da kabul edilen tasarı gelmektedir. Sözü edilen kanunun 37. ve 42. maddeleri kırsal nüfusa yönelik hükümlerden oluşmaktadır. Kabul edilen kanunla birlikte devlet, ihtiyaç duyması hâlinde kendi arazisinde tarım işçisi çalıştırma yetkisine sahip olacaktı. Devlet köylüye ait olan ancak kullanmadığı her türlü tarımsal araçları kiralayarak kullanabilecekti (Özer, 2012, s. 41). Bu gibi çeşitli maddeleri içinde barındıran kanun, halkı savaşın etkilerinden biraz olsun kurtarmak amacıyla yapılmış olsa da ekim sıkıntısı, bu kanunun ardından azalmak bir yana artış göstermiştir. Üretiminde yetersiz kalınan un, şeker gibi ürünlerin tüketimine kısıtlamalar getirilmiştir (Aydın, 2019, s. 426). Ekmek, bu tüketim kısıtlama politikası ile birlikte karneye bağlanmıştı ancak uygulamanın adaletsizliği de bir zaman sonra ortaya çıkmıştı. O yıllarda evlerdeki ekmek yokluğunu Metin Toker şu sözlerle anlatmıştır: “Evlerde ekmek kavgaları eksik olmazdı. Kim daha çok yedi, kim daha az yedi tartışmaları eksik olmazdı. Ağır işçi karneleri, sözüm ona kollarıyla çalışan işçileri biraz daha iyi doyurmak içindi; ama bunlar karaborsada bol bol satılmaktaydı... .”⁶ (akt. Özer, 2012, s. 35). O dönem karne ile verilen ekmeğin sınırlı olmasının yanında, karne uygulaması üzerinden türlü yolsuzluklar yaşandığı çeşitli gazete haberlerine düşmekteydi. “Örneğin Doğu Anadolu’da devlete ait silolara göndermek üzere üreticiden aldıkları binlerce ton buğdayı karaborsaya sürerek yüzbinlerce liralık vurgun yapan kamu görevlileri suçüstü yakalanmıştır. Üstelik çalınan buğdaylar yerine, toprak ve kum karıştırılmış buğdaydan yapılan çamur gibi ekmeği de aylarca halka yedirmişlerdir”⁷ (akt.

⁶ Bu metni Sevilay Özer, Cemil Koçak’ın Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) adlı kitabından aktarmıştır.

⁷ Bu haberi Suat Oktar ve Arzu Varlı, 21 Temmuz 1942 tarihli Tan gazetesinden aktarmıştır.

Oktar ve Varlı, 2010, s. 5). Alıntı haberden anlaşıldığı gibi halk sadece besin yoksunluğu yaşamamış, aynı zamanda yaşanan bu kıtlığın içinde çamurdan yapılma ekmeklerle uzun zamanlar karnını doyurmak zorunda kalmıştır. Bu durum, o yıllarda yaşanan çarpıklıkları ve çıkarların nasıl söz sahibi olduğunu ortaya koymaktadır.

Cumhuriyetin ilk kırk yılında, köylünün ekonomik vaziyetinden başka fiziki ve çevresel koşulları da dikkat çekici özellikler göstermektedir. Yolun, suyun, elektriğin henüz köye ulaşmadığı o zamanlarda, meydana çıkan tablo, mahsul yokluğundan aşağı kalır bir hâlde değildir. Uçsuz bucaksız, kurak ve tarladan yoksun alanlarda yaşayan bir köylü karşımıza çıkar. Planlı bir yerleşmeye, durumun doğal sonucu olarak rastlanmamaktadır. 1930’lu yıllardan başlayarak 1940 ve 1950’lilerde, ülkemize köylerin ve kentlerin gözlemlenmesi adına yurtdışından getirilen birçok araştırmacı olduğu, bu araştırmacıların hazırladıkları raporlardan ve çeşitli tarih çalışmalarından bilinmektedir.⁸ Bu raporlar neticesinde, bir yabancı araştırmacı gözünden, o dönemdeki köylerin fiziksel vaziyetinin anlaşılması için Thornburg (1949, s. 50) tarafından yapılan incelemedeki şu satırlar önemli görülmektedir:

Trakyadan [Trakya’dan] Kafkaslara kadar, göze görünen sahada bir tek yapı veya iskân alâmeti olmadan dağınık veya gayr-î muntazam satranç modelinde ekili tarlaların manzarası kadar kırlarda göze çarpan hiçbir şey yoktur. Sekiz, on kilometre, hatta daha uzun bir yolculuktan sonra, bir tepe üzerine kurulmuş veya bir sel çukuru boyunca sıralanmış on ilâ elli kadar birbirine sıkıca sokulmuş evden ibaret minicik bir köy görünür. O civardaki araziye işleyen köylülerin hepsi burada yaşar. Yol yokluğu, kağının, merkebin veya ağır işler gören kadınların günlük kısa <<hareket sahası>> köyün bekasını sağlayan bölgeyi sınırlar.

Rapordaki satırlarda, daha önce köylünün niteliklerinden bahsedilirken, sözü edilen kapalı toplum özelliğinin köylünün fiziki koşullarını da kapsadığı görülmektedir. Kapalı toplum özelliğinin, yalnızca kültürel yapılarından değil, çevresel koşullarından da

⁸ Bu konuda ek bilgi için Bk; Murat Yıldız, **1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri**, Turkish Studies, Ocak 2017, s. 303-317

kaynaklandığını, aslında yaşam alanlarının köylülere kapalı toplum olma niteliği kazandırdığını -ortam, kapalı olma sonucunun nedeni olmuştur- söyleyebiliriz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, yoksul köyde medeniyetin ve gelişmenin işareti olacak mahiyette bazı yapılar oluşturulmuştur. Fakirliğin bire bir gözlenebildiği 1900'lerin ilk yarısındaki taşrada, cumhuriyetin kurulması ile birlikte devlet daireleri yerlerini alırlar. Çeşitli kamu binaları, daha yola ve suya kavuşamamış köylüye, başlarında bir devlet olduğunu anımsatır nitelikte -tüm fakirliklerine tezat olurcasına- hediye edilmiştir. Bu yapıların nasıl görüldüğüyle ilgili yine Thornburg'un (1949, s. 51) raporundaki anlatımına bakılabilir:

Bugün birçok köylerde inkılâbın bir sembolünü temsil eden -hem de kilometrelerce uzaktan görülebilir- bir yapı vardır. Bu yapı devlet teşebbüslerine ait olan beyaz duvarlı, kırmızı kiremitli bir yapı veya sıra yapısıdır. Bu ya okul, ya ziraî mahsullerin tevzii⁹ için kurulmuş bir devlet şubesi veya polis yahut da o yerin âmirinin bürosudur.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından gelen ilk elli yıl içinde köylü-devlet ilişkileri karmaşık bir şekilde ilerlemiştir. Yeni cumhuriyetin ilanının ardından köylüye yönelik, köylüyü kalkındırmayı ve köyün refahını yükseltmeyi hedefleyen politikalar, zaman içerisinde yerini ikinci savaşın da ortaya çıkmasıyla, büyük toprak sahiplerinin tekeline ve çıkarında bir politikaya dönüştürmüştür. Bürokratik ve katı devletçi tutumların sonucu olarak çıkarılan vergi kanunları, köylünün belirli tarım ürünlerini devlete ücret karşılığında vermesine neden olmuş ve köyün durumu önlenemez biçimde kötüleşmiştir. Türk köylüsü sağıkta, sosyal hayatta ve kültürel anlamda gelişmeyi ve toprak sahibi olmayı umarken, aksine tamamen yoksullaşmış ve kendi alt sınıfı içinde bile ağası olarak bildiği kapitalistleşen çiftçiden zulüm görmüştür. Yaşanan olaylar köylü alt sınıfının her katmanında tepkiyle karşılanmıştır. Tarım işçilerinin yoksullaşmaya verdikleri tepki ve çaresizliğin yanında büyük toprak sahibi olan köylü de durumdan rahatsızdır. Kapitalist büyük toprak sahibi çiftçi, toprak reformuyla kendisine miras kalan toprağının ya da bir şekilde elinde bulundurduğu toprağının gasp edileceği düşüncesindeydi. Onlara göre kendi mülk sahipliği dışında bir başka kesimin fakirleşmesi önem arz etmiyordu aksine ucuz iş

⁹ Tevzii: Dağıtma, Dağıtılma

gücü ile zenginlikleri daha da katlanmaktaydı. Köylü ara tabakalarının tümünde yükselen muhalif sesler, en nihayetinde büyük değişimlerin yaşanmasına aracılık etmişlerdir. Halk yaşadığı buhrandan kurtulmak için çareler aramaya başlamış ve büyük toprak sahipleri siyasette söz sahibi olma yoluna gitmişlerdir. Kapitalist çiftçinin siyasette etkin rol oynamaya başlaması, tarım kesiminin büyük değişikliklere gebe kalmasına neden olmuştur. Muhaliflerin artması, artık çok partili hayata geçişin ayak seslerinin hızla ve gürce duyulmaya başlamasını sağlamıştır.

2.2. Köylünün ve Köyün Kırılma Noktası Olarak Türkiye’de Marshall Yardımları

Yardımların anlatıldığı bu alt başlıkta tarihsel sıralama izlenerek Marshall Yardımlarının öncelikle oluşması, ardından Türkiye’ye nasıl ulaştığı ve yardımların yapılmasından sonra köylünün geldiği nokta incelenecektir. Tarihsel bir olay niteliğindeki Marshall Yardımları bu özelliğinden dolayı sıralamaya dikkat edilerek irdelenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Marshall Yardımlarının Doğuşu ve Türkiye’ye Gelişi

Dünya tarihine yazılmış yarım asrı kapsayan bir dönem vardır ki insanlığa hiçbir şey bir daha asla eskisi gibi olmadı -olmayacak- dedirtmiştir. 40 yıla iki büyük savaşı sığdıran bir dönem... 20. Yüzyıla gelindiğinde dünyadaki dengeler -meydana gelen birçok toplumsal, siyasi, ekonomik, teknolojik vb. gelişmeden dolayı- değişim eşiğindedir ve yaşanan bu savaşlar -1. ve 2. Dünya Savaşları- en sonunda nihayete erer. 1945 yılına gelindiğinde elde kalan, insanlığı ve umutları elinden alınan, varlığını dahi sorgulamaya başlayan -çünkü o yıllarda insan ölümleri çok sıradanlaşmıştır- toplumlardır. Savaşlardan sonra ortaya çıkan tablo, bu zamana kadar çok çeşitli alanda incelenmiş, üzerine kitaplar yazılmış, filmler çekilmiş hatta çeşitli sanat dalları üzerinden endüstrileri dahi oluşturulmuş ve büyük ticari kazanç pazarları meydana getirilmiştir. -2. Dünya Savaşı- konu alan filmler gibi- Geçmişte olduğu gibi şimdi ve gelecekte de canlılığını her daim koruyacağı, etkilerinin büyüklüğünden anlaşılmaktadır. İnsanlığın üzerine bir kâbus gibi çöken bu savaşların tesirinde kalanlar bir tarafı oluşturuyorsa, diğer yanda da savaş yapımcılar olarak adlandırılacak karar erkleri bulunmuştur. Bu erkler savaşın yıkıcılığıyla yetinmemiş, sonrasında kurulacak olan -kurulması zorunlu hâle gelen- yeni dünya düzeni için de söz sahibi olma yarışına girmişlerdir.

1940’lı yıllardan başlayarak 1980’lerin sonuna kadar yaşanan dönemde, hâkimiyet savaşlarından kaynaklanan bloklar oluşmuştur. Soğuk savaş dönemi adıyla literatüre geçen bu yıllar, iki süper gücün yarışının -Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Rusya- dikkatle takip edildiği ve diğer milletlerin kendi çıkarları doğrultusunda, bu iki bloktan birinde yerlerini aldıkları yıllardır ve toplumların türlü strateji savaşlarına şahit olarak

geçirdikleri aksiyonlu zamanlardır. Süreci işletecek erklerin başoyuncuları Amerika Birleşik Devletleri ve o zamanki adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'dir. Avrupa 2. Dünya Savaşı'nı geride bıraktığında batık bir ekonomiye sahipti ve şehirleri yıkık virane alanlara dönüşmüştü. Ekonomilerini kendi başlarına bir destek görmeden ayakta tutabilecek durumda değillerdi. Sınırları içinde üretim yapabilecekleri ve kazanç elde edebilecekleri neredeyse hiçbir alan kalmamıştı. Avrupa'nın acilen toparlanması ve savaşın tahribatını azaltarak yok etmesi gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ise savaş zamanında stokladığı ürünleri için pazar arayışındaydı ve savaştan büyük yaralar almadan çıkmıştı. Ülkesinin refahını yükseltmek için Avrupa'nın ayağa kalkması gerekiyordu ve ABD'ye, Avrupa'nın koruyuculuğunu üstlenmesi için bir sebep gerekti. Batı bloğunda bu sıkıntılar baş göstermekteyken rota doğu bloğuna çevrildiğinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin aradığı sebebi Sovyetler Birliği'nin, çıkarları doğrultusunda yarattığı söylenebilir. SSCB, savaş sonrasına gelindiğinde savaşın öncesinde Türkiye ile 1925'de imzaladığı Dostluk Antlaşması'nı artık yeni koşullarda uygulanabilirliğinin kalmadığını ve değişiklikler gerektirdiğini iddia ederek, tanımayacağını bildirmiştir¹⁰ (akt. Ertem, 2009, s. 378). Bu baskısını en yoğun şekilde uyguladığı ülke Türkiye'dir. 7 Ağustos 1946 yılında Türkiye'ye bir nota vererek, Montrö Boğazlar sözleşmesinin daha 1944 yılında istediği yeniden gözden geçirilmesini talep eden tavrını kesinleştirir (Kaynar, 2016, s.12). Türkiye bu talebi reddeder çünkü kabul etmesi demek bir Sovyet baskısı ve boyunduruğu altına girmesi demektir. Ardından İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden -denge politikası gereği- destek istemek durumunda kalır çünkü tek başına Sovyetler Birliği ile mücadele edecek gücü yoktur. ABD ise başta, Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'ndaki tutumundan dolayı bu destekleme durumuna yanaşmaz fakat sonradan, Sovyetlerin politikaları kendi çıkarlarına ters düştüğü için Türkiye'yi desteklemeye karar verir hatta vermekle kalmaz, Türkiye'de yoğun bir komünizm karşıtı propaganda hazırlıklarına girişir. Oluşturmaya çalıştığı Sovyet algısı, Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye olağandışı bir saldırısı karşısında, Türkiye'nin asla bu durumla başa çıkamayacağı şeklindedir. Türkiye'de, SSBC'nin boğazları kontrolü altına almak istediği düşüncesi yayılır ve Türk yöneticilerinin, doğu bloğuna karşı şiddetli bir duruş sergiledikleri zamana gelinir.

¹⁰ Bu bilgiyi Barış Ertem, Haluk Ülman'ın, Türk Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947) adlı kitabından aktarmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve batı bloğunun desteğinin gelmesiyle, Türkiye'nin tarafını seçtiğini belli eden bir dizi olay yaşanır. Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün na'sının savaş sonrasında Türkiye'ye getirilmesi, basit bir törenden çıkarak bir gövde gösterisine dönüşür ve Amerika'nın savaş gemileri olan Missouri, Providence ve Power ile İstanbul'a getirilir (Kaynar, 2016, s.13). Amerikan gemilerinin gelmesiyle birlikte devletin ve halkın destek ve coşkularının ne boyutta olduğu Kaynar'ın (2016, s. 13-14) şu ifadelerinde görülmektedir:

... İnhisarlar İdaresi, günün anlam ve önemine binâen, üzerinde 'Hoş geldin Missouri' yazan Missouri sigaraları piyasaya sürer; Missouri serisi pullar piyasaya çıkartılır; İstanbul Belediyesi gece yarısından bir saat sonrasına kadar Dolmabahçe-Taksim hattında -yalnızca ABD'li personel için geçerli- ücretsiz hizmet verecek 12 otobüs tahsis eder; belirli sinema ve tiyatrolarda ABD'li misafirlere yer ayrılır; İstanbul Bezmi-Âlem Valide Sultan Caâmii'ne [Camisi'ne] 'wellcome' mahyası asılır; dört günlük ziyaretin ardından yola koyulan gemileri uğurlamak için Beylerbeyi'nden Üsküdar'a Beşiktaş'tan Sarayburnu'na kadar bütün sahiller kadın, erkek, çoluk çocuk doluşmuşlardır. ...¹¹

Türkiye'de yaşanan tören havasındaki gelişmelerle birlikte ilk önce savaş gemilerinin ziyaretinin ertesi yılında, içine Yunanistan'ın da dâhil edildiği, Harry Truman'ın fikir babalığını yaptığı Truman Doktrini adıyla bilinen askeri yardımlar, komünizmle mücadele amacıyla hayata geçirilmiştir. Askeri yardımlarla amaçlanan, Türkiye ve Yunanistan'ı bir tampon bölge haline getirerek komünizmin Avrupa'da yayılmasını önlemektir. Ancak bu askeri yardımlarından ayrı olarak Amerika, önceden de belirtildiği gibi savaş sonrasında ticari mallarını pazarlayabileceği bir Avrupa olması gerekliliğini fark ettiğinden, Avrupa ile ilgili daha geniş kapsamlı bir ekonomik kalkınma reformuna gitmek durumundaydı. Bu doğrultuda Ertem'in (2009, s. 391) belirttiği gibi "Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall 1947 yılında bir

¹¹ Bu konuda ek bilgi için Bk, Cüneyt Akalın, *Missouri'nin Ziyaretinin Tarihsel Anlamı*, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 2003; İbrahim Bozkurt, *II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Zirhlisi'nin İstanbul Limanı'nı Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2007; Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, 2009

üniversitede, yapılması planlanan yardımların ilk işaretlerini” verir¹². Sinyalleri verilen yardımlar daha sonradan Dışişleri Bakanı’nın adıyla anılacak olan Marshall Yardımlarıdır. 16 Avrupa ülkesi (İsviçre, Avusturya, Portekiz, Hollanda, Belçika, Yunanistan, İsveç, Danimarka, Türkiye, Norveç, İtalya, İzlanda, Fransa, Lüksemburg, İngiltere ve İrlanda) Amerika Birleşik Devletleri’ne 1947 Eylül’ünde ortak bir rapor sunmuşlardır. Bu raporda ekonomik iyileştirme adına yardımlar bünyesinde gerekli olan şeyler vardır. ABD başlangıçta Türkiye’nin yardım taleplerini kabul etmemiş, gerekçe olarak da genel anlamıyla Türkiye’nin, Avrupa gibi savaştan etkilenmediğini söylemiştir. Ancak ilerleyen dönemde, Avrupa’nın diğer ülkelere uyguladığından farklı bir politika izleme kararı ile Türkiye’nin savaştan çıkan Avrupa için ham madde ve gıda ihtiyaçlarını karşılayabileceğine inanarak, yardımlardan yararlanmasına onay vermiştir. Tarımını geliştirecek olan Türkiye, Avrupa’nın tedarikçisi konumuna dönüştürülecektir. Türkiye’nin sanayi ülkesi olma serüveni tarım ülkesi olma zorunluluğuna doğru adım adım sürüklenecektir.

Türkiye, Marshall Yardımlarını 4 Temmuz 1948 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ile Ekonomik İşbirliği Antlaşması isimli sözleşmeyi imzalamasının ardından, resmi olarak -1948-1951 yıllarını kapsayacak şekilde- almaya başlamıştır. Ertem’in makalesinde yardımları dört başlığa ayırarak incelediğini görmekteyiz; hibeler, ödünç, dolayısıyla yardım ve teknik yardımlar. Sınıflandırmanın içeriğine bakacak olursak Ertem’e göre:

Hibeler: Bu şekilde yapılan yardımları alan devlet ABD’ye karşı hiçbir şekilde borçlanmaz. Türkiye bu yardım biçimi dâhilinde 1948-1951 yılları arasında, Amerika Birleşik Devletleri’nden hibe olarak 62 376 000 \$ yardım almıştır.

Ödünç: Yardımların ikinci bölümünü, ödünç alma biçimindeki kısım oluşturmaktadır. Eğer yapılan tahsis ödünç şeklinde tahakkuk edilmişse o zaman bu para ABD’ye borçlanılmış olacak ve bu borçların ödenmesine 1952 yılı Temmuz ayından itibaren başlanılacaktır. Türkiye ABD’den ödünç olarak 72 840 000 \$ yardım almıştır.

¹² Barış Ertem, *Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009 makalesindeki dipnottan hareketle, konuşmanın tamamı için Bk, Fahri Armanoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, 1991, s.152-158

Dolayısıyla yardım: Bunlar ABD'nin İktisadi İşbirliği İdaresi'ne giren, Avrupa devletleri arasındaki ticareti düzenlemek için yaptığı yardımlardır.

İktisadi işbirliği çerçevesi içindeki Avrupa ülkeleri, birbirlerinden mal satın aldıkları zaman malların bedeli ABD tarafından ödenmekte ve satın alan devlet bunun karşılığını 'Karşılık Fonu' adı altında ve kendi parasıyla milli bir bankaya yatırmaktadır. Türkiye'nin 1948-51 yılları arasında bu şekilde gördüğü Amerikan yardımlarının tutarı, 71 522 000 \$'ı hibe, 55 Milyon \$'ı ödünç olmak üzere 126 522 000 \$'dır.

Teknik yardım: Bu bölümde ise ABD'den getirilecek teknik uzmanlarla, yardım edilen ülkeden staj, tetkik gezisi ve buna benzer nedenlerle dışarıya gönderilen teknisyen, mühendis ve benzeri elemanların, meslek sahiplerinin gittikleri ülkelerdeki zaruri masrafları karşılanmaktadır. Türkiye'nin 1948-51 yılları arasında gördüğü teknik yardımın tutarı 3 Milyon \$'dır¹³ (akt. Ertem, 2009, s. 392-393).

Türkiye'ye yapılan yardımların, Türk hükümetleri -Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti (DP) dönemleri- açısından başlangıçta büyük umutlar vadettiği bilinmektedir ancak zaman ilerledikçe yapılan yardımların çok da masumane olmadığı anlaşılmıştır. Çok partili hayata geçişin ilk arifesinde birbirine tamamen zıt olan iki parti de bu yardımları desteklemiştir fakat hükümeti kim alırsa yardımlar onun yürütücü anlayışına göre evrilecektir.

Yeni dünya düzeninde bir taraf olma zorunluluğu Türkiye'yi de etkilemiş, savaş zamanında tarafsızlık ilkesinden ödün vermeyen Türkiye, taraflılığın baş aktörü konumuna getirilmiştir. Savaş sonrasında yaşanan bu yanlılık, harp zamanında ülkelerin istediklerini elde edememeleri sonucunda oluşmuştur. Bir yandan Amerika'nın küresel kapitalizm oluşturma ve yayma çabaları, diğer yandan Sovyet Rusya'nın etrafında kendi rejimine yakın ülkeleri bulundurma çabası içinde, Türkiye özelinde en çok etkiyi yine köylü görmüştür.

¹³ Bu bölümü Barış Ertem, Haluk Ülman'ın, Türk Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947) adlı kitabından aktarmıştır.

2.2.2. Yardımların Türkiye’de Uygulanmasının Ardından Köylünün Durumu

Türkiye’ye Marshall Yardımlarının gelmesinin ardından kısa ve uzun vadede birçok sonuç ortaya çıkmıştır. Ekonomik, siyasi, kültürel, toplumsal vb. alanlarda etkileri olmuş ve bu etkiler üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Toplumun farklı sınıfları için farklı anlamlar ifade eden yardımlar, incelemenin konusu özelinde köylü açısından yine farklı yönlerden sonuçlara sebebiyet vermiştir. Köy ve köylü yardımlar açısından ele alındığında, tarımsal üretim biçimlerinin yeniliklerle karşılaşması, köylünün dinamiğini, yaşam tarzını, üretim şeklini değişikliğe uğratmıştır. Tarımda kimileri için devrim niteliğinde görülen değişimler, yardımlar sonucunda, dünyanın farklı ülkelerini olduğu gibi Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Tarım sektöründeki en dikkat çekici gelişmelerden biri, yardımlarla birlikte traktörün Türk köylüsü ile buluşmasıdır. 1950 yılında Türkiye’deki traktör sayısı 10 bin dolaylarında iken 1957’lerde 44 binlere ulaşmıştır (Özcan, 2016, s.49). Traktörün ülkeye gelişi ile olumlu olumsuz pek çok olay yaşanmış, tarımsal üretimin işlenişi kökten değişmiş ve sonuçta köylüye çıkan fatura genellikle ağır olmuştur. Traktörün tarımda iş gücünün azalmasına neden olduğu pek çok araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durumun net sayısal rakamları verilememekle birlikte Özcan’ın (2016, s. 51) yazısındaki; “... 1950-55 yılları arasında yaklaşık olarak 350 bin köylünün iç göç hareketine katıldığı ve her traktörün ortalama sekiz kişiyi işsiz bıraktığı tahmin edilmektedir.” satırlardan ortaya çıkan tablo, biraz da olsa anlaşılmaktadır. Tarımda makineleşmenin oluşturduğu sorunların daha iyi anlaşılması için, yardımların yaşandığı yıllara günümüzden nispeten daha yakın bir tarih olan 1977’de Tütengil’in yazdığı “100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları” adlı kitabındaki, “Tarımda makineleşmenin doğurduğu sosyal ve ekonomik sorunlar nelerdir?” başlıklı bölümün bazı maddelerine göz atmakta fayda olduğu düşünülmektedir:

Tarımsal ürünlerin hacminde dikkate değer artışlar olmuştur. Bunun nedeni işlenen arazinin genişlemesi, buna bağlı olarak ekim alanlarının da artış göstermesidir.

...

Yalnız traktörle ekilen alanlar 1946 yılında 100 sayılırsa, 1950’de 164,7’ye, 1952’de de 289,3’e yükselmiştir.

...

1948-1952 döneminde makineli çiftçilerin çalıştırıldığı geçici işçiler sayısında artış olmasına karşılık sürekli işçi sayısında azalma vardır.

...

Başkalarının arazisini ücret karşılığı işleme de, makineleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan ve bölgelere göre değişen bir olaydır.

...

Traktörün taşıt aracı gibi de kullanılmasına bağlı olarak, kent ve kasabalarla ilişki artmıştır.

Üretimdeki artış bir yandan sürüm bakımından kente bağlılığı doğururken, bir yandan da alıcıları köylere çekmektedir (Tütengil, 1977, s. 133-135).

Yukarıdaki maddelere 1977 Türkiye'sinin gözüyle bakıldığında, köylünün o zamanki yorumlanmasıyla şimdiki tanımlaması arasında pek fark olmadığı görülebilir ve bundan da önemli olanı, aslında daha o yıllarda sıkıntılar doğru bir şekilde tespit edilmiş ancak devlet, yine yapılması gerekenler listesinde köyü ve köylüyü görmezden gelmiştir.

Çok partili hayata geçişle birlikte, köylünün partisi olma iddiasıyla seçimler sonucunda iktidara gelen Demokrat Parti'nin, köylüyü destekleyici politikaları, küçük çiftçi için bazı olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Demokrat Parti'nin ucuz faizle ve düşük ücretle verilmesini sağladığı tarım kredileri, küçük üretici çiftçinin bağımsızlaşmasına ve serbest köycülüğün gelişim göstermesine ön ayak olmuştur (Oktar ve Varlı, 2010, s.14).

Demokrat Parti'nin, çiftçiyi desteklemek adına yaptığı bir başka atılım ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin kanunlaştırdığı fakat uygulamada başarılı olamadığı toprak reformunu yenileyerek, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) adı altında yeniden meclisten geçirmesi olmuştur. ÇTK uygulaması için de çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu kanundan yararlananların, daha çok büyük toprak sahibi çiftçiler ve Demokrat Parti'de söz hakkı bulunan köylülerden oluştuğu söylenmiştir. Ancak Özcan (2016, s. 51) yazısında "Bu topraklandırma programından varlıklı çiftçilerin yanında küçük üreticilerinde yararlandığından" bahseder ve ekler: "1950 yılında 10 milyon hektar olan ekilen alan büyüklüğü 1960 yılında 15 milyon hektara çıkmıştır." Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, küçük çiftçiyi belki biraz ekilebilir alana sahip yaptıysa da, süreç içinde özellikle tarım

işçilerinin mevsimlik işçilere dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durumun, köyden kente göçte başlangıç için kalıcı-geçici göç ayırımına neden olduğu ve zamanla köylü kentli kavramlarının değişime uğramasının ilk tohumlarını attığı söylenebilir.

Türkiye’de köy ve köylü sorunları, köyün kalkınması konusu, süreklilik ile ülkenin temel problemlerinden birisi olma tazeliğini korumuştur. Çeşitli araştırmalar ve incelemeler yapılarak, bu sorunlar gündemde tutulmaya çalışılmış ve aydınlar tarafından çözümler üretilmeye çabalanmıştır. Bu noktada, yardımların başlangıcından sadece yaklaşık bir yirmi yıl sonrasında yazılan Erdentuğ’un (1966, s. 213) “Türk Köyünde Modernleşme” adlı makalesinde verdiği tavsiyeler, aslında köye gerçek yardım için - tepeden inme dış yardım yerine- köylünün tanınmasının ne denli önemli olduğunun altını daha o günlerden çizer niteliktedir:

Şöyle ki, köylüyü yeni bir yönde (modernleşme) sevk ve idare etmek, örgütleyebilmek için onu günlük hayatında ve hayatı boyunca idare eden bir takım “davranış kalıplarını (kültür kalıplarını)” ve eğilimlerini bilmek gerekir. Bu ise, köylünün nasıl yaşadığını ve hayata nasıl baktığını bilmek ve anlamak demektir; diğer bir deyimle, köylünün şehirlinin karşılaştığı aynı sorunları nasıl çözdüğünü, şehirliden ayrıldığı yönleri bilmek anlamını taşır.

Köylünün yaşadığı sıkıntıların ve içine düştüğü durumun, toplumun tüm sınıflarına dokunacak bir etki oluşturduğu tarih içinde görülen bir gerçektir. Günümüzde dâhi, en basit ekonomik sıkıntının temeli ülkede üretimin sekteye uğraması ile başlamaktadır. Ülke aşağıdan yukarıya doğru bir bina olarak düşünülürse, en alttaki katı yıktığınızda veya çürüttüğünüzde ayakta kalmanızın imkânı olmaz. Toplumların temel yapı taşı olan köylünün, yaşadığı sıkıntılara kendi gözüyle nasıl baktığı da konunun anlaşılması açısından önemlidir. Yine döneme daha yakın bir araştırmadan örnek vermek gerekirse, Tütengil’in (1977, s. 151-152) kitabındaki ‘Köylerimizde Meydana Gelen Ekonomik ve Toplumsal Gelişmeler, ‘Köylü Gözüyle’ Nasıl Değerlendirilmektedir?’ başlıklı bölümüne bakılabilir:

Köylerin çoğunda ekilen toprak miktarı değişmiştir. Değişmelerin hemen hepsi artma yönündedir. Yeniden ekime alınan toprakların çoğu eskiden otlak, orman veya boştu.

...

Köylerin çoğunda verim değişmiştir. Değişmelerin çoğu azalma yönündedir.

...

Köylerin çoğunda bazı zanaatlar kaybolmuş, bazı yeni zanaatlar ortaya çıkmıştır. Kaybolanların en önemlisi dokumacalıktır... Yeni türeyen zanaatların başlıcaları marangozluk, terzilik, ayakkabıcılıktır.

...

Köylerin büyük bir çoğunluğunda okul vardır ve bunların hemen hepsi 1950'den önce yapılmıştır.

...

Köylülerin partiler ve demokrasi hakkındaki düşüncüleri olumludur. Oy vermeyi çok önemli saymaktadırlar.

Köylü elindeki nakit miktarı İkinci Dünya Savaşı öncesine bakarak önemli miktarda artmıştır.

Köylerin çoğunda köyle kasaba arasındaki yolun durumu değişmiştir...

Köylerin çoğunda taşıtlarda da değişme olmuş, motorlu taşıtlar köylere girmiştir¹⁴.

1977'de gözlenenlerden aktarılanların paylaşıldığı yukarıdaki satırlarda, dikkati çeken durum köylünün kendi durumuyla ilgili verimin ve bazı zanaatların bitimi dışında, negatif bir tarifte bulunmamasıdır. Fakat buradaki köylü, toprağında kalan ve toprağını işletmeye devam edebilen kesimdir. Hiç kuşkusuz 1950'den sonra tarıma yapılan hizmet göz ardı edilemez. Çiftçiye ulaştırılan yenilik, bahse konu araştırmada da kendini göstermektedir. Ancak kaçırılmaması gereken nokta, verim azalmasının, köylünün yoksullaşmasının ya da başka iş sahalarına yönelerek toprağından vazgeçmesinin nedeni olabileceğidir. Günümüzde dâhi devam eden ve sosyolojik olarak çoğu kez incelenen göç durumu, bu yıllarda yapılan yardımların ardından tarımda bozulan dengeler sonucunda

¹⁴ Bu Bölümü Cavit Orhan Tütengil, Orhan Türkay ve Ruşen Keleş'in Köylü Gözü İle Türk Köylerinde İktisadî ve Toplumsal Değişme adlı araştırma projesinden yararlanarak yazmıştır.

ortaya çıkmaya başlamış ve devamlılığı artarak gelmiştir. Köyden kente göç ile birlikte göçün çeşitliliklerine bağlı olarak aidiyet ve kimlik kavramlarının çok farklı evrilmelere geldiği, sınıflar arası etkileşimin yoğunlaştığı ve hızlandığı bilinmektedir. Ekilen toprak artarken verimin azalmasının, sunî gübre kullanılmasından ve artan tarım arazisi ile köylünün ilgilendiği bölgenin fazlaşmasına orantılı olarak ekin takibini daha az yapabilmekten kaynaklandığı da düşünülebilir.

1952 yılına gelindiğinde genel bir Türkiye çerçevesi çizildiği zaman, yardımların ardından dış ticaret açığının arttığı görülmektedir. 1950 yılında 60 milyon dolar, 1951 yılında 240 milyon dolar ve 1952’de 540 milyon dolara yükselmiştir (Balcı, 2017, s.122). Dış borçlar da aynı şekilde yükselmiş, 1950’de 2,7 milyar iken 1956’da 4 milyar liraya çıkmıştır (Balcı, 2017, s.112). Bu ekonomik tablonun en belirgin sebebi, Amerika Birleşik Devletleri’nin yardımların mahiyetini kendisine bağımlı olacak şekilde hazırlayıp kabul ettirmesidir. Örneğin, alınan traktörlerin yedek parçaları sadece Amerika’dan ithal edilebiliyordu ve Amerika bizden aldığı ürünleri Türk Lirası (TL) üzerinden hesaplayarak bize dolar üzerinden satış yapmaktaydı. Bu noktada ortaya çıkan yedek parça sıkıntısının sonucunda Türkiye’de oluşan durumu Şahin (2014, s. 163) çalışmasında şu sözlerle ifade etmektedir: “...Türkiye Plan sürecinde traktör devrimi yaşarken traktörü tamir edecek servislerin yokluğundan tam bir “Traktör çöplüğü” hâline gelmiştir.” Son noktaya gelinip yardımlar kesildikten sonra ilerleyen yıllara bir hazırlık niteliğinde olan bu parça tedariki politikaları ve borçlanmalar, katlanarak büyüyecek ve dış borçlanma gittikçe artış gösterecektir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla sanayide gelişmek ve sanayi geçişini tamamlamış batılı devletlere yetişmek adına yapılan birçok atılımdan, Marshall Yardımları Protokolünün imzalanması ile vazgeçilmiştir (Eğilmez, 2018, s. 142). Bu yardımlar ertesinde Türkiye batıya bağımlı hâle getirilmiştir. Türk Köylüsü, tüm stoklar Amerikan yardımı ile dolduğundan artık üretemez duruma düşmüştür¹⁵ (akt. Altun, 2007, s. 104). Ardı arkası kesilmeyen borçlar en sonunda ülkenin boyunu aşmış, altından kalkılamayacak bir noktaya gelmiştir. Türkiye’nin batıya bağımlılığı bir tarafta eleştirile dursun bir diğer yandan dış ilişkilerine olduğu kadar iç dinamiklerine de etkileri, bölümün bütününden anlaşılacağı

¹⁵Ulaş Altun bu bölümü, Stefanos Yerasimos’in, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-III adlı eserinden aktarmıştır.

gibi azımsanmayacak kadar büyük ölçüdedir. Marshall Yardımlarının ertesinde uzun yıllar içinde birçok tartışma yapılmış, Türkiye’deki izleri farklı olgular üzerinden yorumlanmıştır. Bu noktada yardımların Türkiye’de karşılanması açısından Güler’in (2009, s. 165) çalışmasında yer verdiği yorumlarını / tespitlerini burada paylaşmak, yardımların hedefinin anlaşılması açısından önemli görülmektedir: “Marshall Planı Türkiye’de başlıca üç şekilde karşılanmıştır. Bunlar; anlaşmanın Türkiye’nin bağımsızlığı ile bağdaşp bağdaşmadığı; Türkiye’nin bu anlaşma ile Batı savunma sistemleri içine girmiş olduğu ve Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi açısından önemli olduğu noktasında ortaya çıkmıştır.”

Türkiye’de Marshall Yardımlarının ardından süt tozu ve balık yağı içen, vita yağının çocukluğunun bir parçası olduğunu söyleyen nesiller yetişti. Bu nesiller büyüdü ve Türkiye’nin siyasal çatışmalarının, sağ-sol kavgalarının yaşandığı 1960-70’li yılların mimarı oldular. Kimisi Amerikan yayılcılığı yaptı ve komünizmle mücadele adına kanının son damlasına kadar savaştığına inandırıldı. -Sovyet tehdidi çoktan ortadan kalkmış olmasına rağmen Türkiye’de etkileri uzun süre silinmedi- Kimisi ise dünyadaki antiemperyalist rüzgâra kapılarak, o yardımlarıyla büyüdüğü ülkeye karşı durdu (Eğilmez, 2018, s. 142-143). Bu muhalif tavrın temelini ise köylü-işçi sınıfının 1960’lara gelindiğinde yaşadığı sıkıntılar atmaktadır. Anti Amerikancı bu kanat, köylüsünün yoksulluğuna yeniden kulak vermek istemiş, köylüyü ve işçiyi kalkındırmayı amaç edinmiş, bunu bir dava hâline dönüştürmüştür. Ancak iki tarafta, önceden de sözü edilmiş olan karar erkleri eliyle kullanılmıştır. Köylünün, köylülük ve köycülüğün kalkındırılması sorunu, her devrin iktidarları, aydınları, halkı, siyasi ayakları aracılığıyla farklı sebepler ve gayelerle canlı tutulmuş ve halkçılığın bazı kırılma noktalarının ilk atışını yapmıştır. Konuya verilen tüm bu ehemmiyetin ardından son durağa gelindiğinde, akılları kurcalayan bir soru ortaya çıkmaktadır ve tartışılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Ne olmuştur da hakları âdeta davaya dönüştürülen, cumhuriyetin ilk yıllarında milletin efendisi olan - olması gereken- köylü, yardımların ardından milleti omuzlarında ağır bir yük gibi taşıyan ve en nihayetinde bu yükün altında ezilip toprağından kopan, yenilgiyi kabul eden, devletine küskün, yaşam mücadelesi için çırpınan bir noktaya gelmiştir? Toplumun en üstünden en alt kesimine kadar herkesin -sıradan insanlardan karar vericiler ve kanun yapıcılar dâhil- yolunun kesiştiği köy meselesi, sorulan soru bağlamında bizce irdelenmelidir ve vicdan muhakemesi yapılması gereken bir konu olarak bir köşede beklemektedir.

3. YAZARLAR VE ESERLER

Çalışmanın bu bölümü yazarlar ve eserlerinin kısa tanıtımına ayrılmıştır. Bu yazarlar, genel olarak toplum için sanat anlayışını benimsedikleri, gördüklerine duyarsız kalamayıp sosyolojiye yardımcı olabilecek unsurları eserlerinde işledikleri için seçilmiştir. Ayrıca sanatçı kişiliklerinin yanında bir köşede beklemeyen, toplumun devinimleri içinde hep ön saflarda yer alan bu üç yazar, sayılan özellikleri nedeni ile çalışmanın içine alınmıştır.

3.1. Köy Enstitülü Bir Yazar Olarak Fakir Baykurt

Tez çalışması kapsamındaki ilk yazar olan Fakir Baykurt'un hayatının önemli dönemlerine göz atıldığında, en belirgin unsurun Köy Enstitüsü'nde eğitim almış olduğunun düşünülmesidir. Bir edebiyat sosyolojisi incelemesinde metin yanında yazarın ortam ve çevre koşulları da çok büyük önem arz ettiğinden, Fakir Baykurt bu temel noktadan hareketle incelenecektir.

3.1.1. Hayatı

Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy'ünde doğmuştur. Kendisi doğum tarihini net olarak bilmez ancak soranlara ekinlerin toplandığı zamanda doğduğunu söyler. Adı aslen Tahir olan yazara bu isim, ölen abisinin adını yaşatması için koyulmuştur. -O doğmadan önce ölen abisinin adı Tahir'dir- Yıllar geçip büyüdükçe adından hoşlanmamaya başlar. Yazarlıkla ilgilendiği zamanlarda kendisi için daha vurucu, etkileyici isimler düşünür. Aynı zamanda bir öğretmenin Tahir kelimesi ile ilgili söyledikleri isminden tamamen kopmasına sebep olur. Tahir'in Arapça taharet kelimesinden geldiğini imalı bir biçimde söyleyen öğretmeninden sonra Fakir Baykurt için ad değiştirme süreci, sonu mahkemelere gidecek kadar ciddi bir boyuta gelir. Annesi ve babası onun için doğal, hiç bozulmamış ve karışmamış köylü bir ailedir. Babası bilinçli bir köy insanıdır ve en çok istediği şey oğlunun okumasıdır. Bu hevesle, yazar 1936 yılında babası tarafından kendi köyünün ilkokuluna kaydettirilir. İki yıl eğitimini burada sürdürür ancak sonrasında talihsiz günler yaşanmaya başlar. Fakir Baykurt'un babası o iki yılın ardından köyünde bir kağından düşer, iyileşemez ve vefat eder. Bu yaşanan olay yazarın hayatında büyük değişikliğe sebep olur. Cenaze için köye gelen dayısı, yazarı da yanına

katıp memleketine götürmek ister ve Aydın'ın Burhaniye köyünün yolunu tutarlar. Dayısıyla birlikte Aydın'da yaşamaya başladığında okuma hayalleri suya düşer, orada tek yaptığı iş dayısına dokumacılıkta yardım etmektir. Burhaniye yılları Fakir Baykurt için hayatının en genç döneminin ilk buhranlı yılları olmuştur. Onun için kurtuluş, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile olmuştur. Savaş çıkınca dayısı askere tekrar alınır ve yazar da köyüne döner. Köyünde ilkokulu bitirir. 1943 yılında Isparta Gönen Köy Enstitüsü'ne girer. Okulda ilgisi şiire, edebiyata daha da artmaya başlar. Enstitüde yaşadığı yıllar, kişiliğinin ve hayatının şekillenmesini sağlar. Bu okulda yazıları ve şiirleri çeşitli dergilerde yayımlanır fakat hakkında soruşturmalar açılmasına da bu yazılarının ardından başlanır. 1948 yılında Gönen Köy Enstitüsü'nü bitirir ve yine memleketi olan Burdur'un bir başka köyüne, Kavacık'a öğretmen olarak atanır. Çok genç bir köy enstitülü öğretmen olarak köyde her türlü sıkıntıya çare olmaya çalışır. Öğreticiliğinin yanında eğitimciliğini de kullanır ve bunu yalnızca öğrencileri için değil köylüler için de canla başla yapar. Öğretmenlik yaptığı yıllarda yükseköğretim okumayı çok istemektedir ancak gönülden bağlı olduğu enstitülerin yüksek kısımları kapatılmıştır. 1951 yılında evlenir ve aynı yıl rahatsızlandıktan sonra öğretmenlik yaptığı köy değiştirilir, Dereköy'e öğretmen olur. Yüksek eğitim yapma isteğinden vazgeçmeyen yazar, önce Gazi Eğitim Enstitüsü'nün resim bölümüne, kazanamayınca da edebiyat bölümüne başvurur ve oradaki macerasına başlar. 1955 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun olan yazar, öğretmenlik için önce Sivas'a ardından da Hafik'e geçer. 1957'de askere gitmek için Hafik'ten ayrılır ve Ankara Piyade Yedek Subay Okulu'na teslim olur. Askerliğini yaparken sonradan isminin duyulmasını sağlayacak ve ödüle layık görülecek olan romanı Yılanların Öcü'nü kaleme alır ancak bu eser yüzünden kendisine soruşturma açılır. Bir sonuç çıkmayan bu olaydan sonra 1958 yılında askerliği sona erer. Tekrardan öğretmenlik yapmaya başlayacak olan yazar, 1959 yılında Artvin'in Şavşat ilçesinde ortaokula atanır. Buradaki öğretmenlik serüveni uzun sürmez ve Ankara'ya Teknik Öğretim Müsteşarlığı ve Yapı İşleri Bölümü'ne zorunlu gönderilir. -Yazıları yüzünden incelemeye alındığı için bu karar verilir- Çeşitli soruşturmalar geçirdikten sonra altı ay açığa alınır ve ardından Ankara İlköğretim Müfettişliğinde göreve başlar. 1962-1963 yıllarında Amerika'ya giderek burada Bloomington Indiana Üniversitesi'nde ders araçlarının kullanımı konusunda eğitim alır.

Türkiye'ye 1960'lı yıllarda gelen yeniliklerden en büyüğü anayasanın değişikliğidir. 1961'de yeni anayasa yürürlüğe girer ve Türkiye tarihindeki en özgürlükçü

anayasa ismiyle ünlenir. Bu anayasa kişilere geniş haklar tanımaktadır. Değişikliklerden biri devletin sendika kurma hakkını memurlara da vermesidir. Bu doğrultuda Fakir Baykurt 1965'te kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) hem kurucu önderliğini hem de başkanlığını yapmaya başlar. Sendika hareketlerine aktif olarak katıldığı yıllarda devamlı göz hapsinde tutulur. Bakanlık, hakkında çeşitli davalar açar. Gaziantep'in İslahiye ilçesine sürülür.

1970'de bakanlıktaki görevini bırakır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) rektörlüğünün arkasında durması ile üniversitenin halkla ilişkiler ve yayım müdürlüğünde işe başlar. ODTÜ'deki öğrencileri örgütlediği gerekçesiyle 1971 yılında tutuklanır. Sıkıyönetimin kısıkacına giren yazarın kitapları toplatılır, tutuklanıp salıverilmeyle geçen bir dönem yaşar. Devletle uğraşmaktan yorgun düşer ve 1976 yılında emekli olur. Çok genç sayılabilecek, en verimli olabileceği dönemde, 46 yaşında emekli olmuştur. Emekliliğinden bir süre sonra yurtdışına gider. Öğretmen yetiştirme programlarına katılım, çeşitli çalışmalar ve imza günleriyle geçecek zamanlara gelir. 1978'de Kültür Bakanlığı'nın çağrısı üzerine Türkiye'ye dönerek bakanlıkta danışman olur. Çeşitli sebeplerden dolayı -öldürüleceği söylentisi, işçilerle ilgili yerinde gözlem yapmak istemesi gibi- bir yıl sonra Almanya'ya gider. Kendisi gözlem, politik sebepler ve geçim derdi diye sıraladığı Almanya macerasını Türkiye'ye dönmeyecek şekilde başlatır.¹⁶ Kendi isteği ile yurtdışına gitmiş olsa da aslında sürgünde gibidir. Yıllar geçtikçe Almanya'daki yaşamına adapte olur fakat Türkiye özlemi her zaman içindedir.

1986 yılında Türk öğrencilerin bulunduğu okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Türk - Yunan Dostluk Girişimi'nin çalışmalarına gönüllü olarak katılır. Bu bağlamda bir dernek açılır ve o dernekte iki yıl başkanlık yapar. Almanya'dayken Sovyetler'den de çağırılır ve oraya da ziyaretlerde bulunur (Yıldız, 2008, s. 32-33).

1992'de Duisburg Edebiyat Kahvesi'ni kurar. 1995 yılında Almanya'da çalıştığı okuldan emekli olur. 70 yaşında iken 11 Ekim 1999 tarihinde pankreas kanseri nedeniyle hayatını kaybeder. 14 Ekim'de Türkiye Yazarlar Sendikası'nda yapılan törenin ardından İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilir.

¹⁶Bu bölümü Kanat Yıldız Fakir Baykurt'un, Benli Yazılar adlı eserinden, Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat adlı çalışmasına aktarmıştır.

3.1.2. Sanat Anlayışı

Edebiyat yazarları tarihine bakıldığı zaman farklı görüşlerden, farklı yaşam şekillerinden ve çevrelerden gelen tüm yazarların hayatlarının pek çok unsura göre şekillendiği görülmektedir. Fakir Baykurt'un hayatına göz atıldığında ise köy olgusunun bire bir merkeze oturduğu hemen fark edilebilir. Kendisine gelmeden ailesi incelendiğinde bile bu olgu ilk bakışta öne çıkar. Yazar bir köy çocuğudur. Babası köylü, yoksul, sıkıntılarla boğuşan bir adamdır. Köyle ilgili meselelerde çok çaba sarf eden birisi olduğu Karabela'nın (2007, s. 12-13) "Zirai anlamda köye birçok yenilikler getirir. Köyde nadaslara pamuk ve susam eker, yağ çıkarır. Köyde ilk kır bostanını eken insan yine babasıdır." cümlelerinden anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi yazarın köy meselesine olan ilgisi ona ailesinden miras kalmıştır.

Fakir Baykurt'un ilerleyen yıllarda aldığı eğitim, onun edebiyata armağan edeceği eserlerin konusunun temeli olmuştur denilebilir. Köy Enstitüsünde okuması, bu kurumun o dönem yaşadığı ve de yaşattığı sıkıntılar, yazarın üzerinde büyük etki bırakmıştır. Burada edebiyat anlayışı irdelenmeden önce, köy enstitülerine kısa bir göz atmakta fayda olduğu düşünülmektedir. Köy Enstitüleri 1940 yılında kurulmuştur. Enstitülerin yapısını ve işleyişini Karpaz (2011, s. 105) şu şekilde açıklamıştır :

Bu enstitüler köyden alınan çocukları eğitmek, (1952'ye kadar yirmi bir enstitü, yirmi bin kadar mezun vermiştir.) sonra da onları köylerde öğretmenlik yapmaya yollamak ve bu şekilde köylüyü kısa zamanda bilgisizlikten kurtarmak amacını güdüyordu. Enstitülerin ders programları gerçekten ilginçti: Hem teorik bilgi veriliyor, hem de pratik çalışmayla öğrencinin gözlem yeteneği, kendine güveni artırılıyor, atılganlığı destekleniyordu. Amaç, onun bir öğretmen olarak köyde karşılaşacağı güç durumlardan yılmamasını sağlamaktı.

Yukarıdaki cümlelerden anlaşılabacağı üzere bu tarz bir eğitim ile donanım sahibi olmuş kişiler o ülkenin aydın yüzleri olarak toplumun içine karışacaklardır. Toplumun en küçük birimi olarak köyden başlaması gereken düzeltmeler için köy enstitüsü mezunu kişiler, biçilmiş kaftan gibidir. Bu okulda yazın alanında kendini geliştirenler ise

değiştirme ve yenileştirme işini verdikleri eserlerle yapmaya çalışacak, yapıtlarını bir araç olarak kullanacaklardır. Yine Karpat (2011, s. 161) bu yazarlar için: “Modern insancıl ruhtan derin bir şekilde etkilenmiş olan yazarların çok uzun zamandır tabiatın insafına bırakılmış insanların vaziyetine kayıtsız kalması elbette ki mümkün değildi.” Cümlelerini kurmuş ve sözleriyle bu aydınların köy ile kurdukları duygusal münasebeti bizlere açıklamıştır.

Fakir Baykurt köy gerçeği ve köy ile ilgili sayılabilecek tüm problemleri eserlerinde aktarmaya çalıştığı için gerçekçilik akımının savunucusu konumundadır. Yaşanan olayları anlatmasının yanında çarpıklıkları düzeltmek için neler yapılabileceğinden de bahseder. Bu özelliği ile ise gerçekçiliğin bir kolu olan toplumcu gerçekçilik alanına mensuptur. Önceden de bahsedildiği gibi toplumcu gerçekçilik, gerçeğin yansımaları vermek ile birlikte, olması gerekeni de okuyucuya belirtmeye çalışır. Romantik bir gerçeklik anlayışına sahip olan bu akım, kimileri tarafından taraflılığı açısından eleştirilir. Ancak faydası açısından bakıldığında oluşturduğu etkinin eleştirilere ağır bastığı bizce düşünülmektedir. Bu konuya eşdeğer olarak Moran’ın (2016, s. 244) “Enstitülü yazarlar bozuk ve haksız düzenin üzerine cesaretle gittiler, okurların gözünü gerçeklere açan, onları bilgilendiren yararlı yapıtlar verdiler.” sözleri de durumun geçerliliğine bir örnektir.

Toplumda var olan yanlışları aktardığı, haksızlıkları görerek susmayıp konuştuğu için hayatı boyunca pek çok sıkıntı ile karşılaşan Fakir Baykurt, yine de ölümüne kadar bu duruşundan imkânları el verdiğince vazgeçmemiştir. Doğruyu söyleyenler listesinde olmaya kendi mücadelesi ile hak kazanmış ve bu yüzden de yazına siyaset karıştırmakla suçlanmıştır. Bize göre bir haksızlık görüldüğünde tutunulması gereken tavır, onu aktarmak ve daha güzel, iyi ve gelişmiş nice yıllara varabilmek için yapılması gerekenleri söylemektir. Düşünce yapısı ne olursa olsun toplumun aydınlık yüzü olabilmek için bu vicdani sorumluluk, bir insanda mevcut olmalıdır. Fakir Baykurt, bahse konu vicdani ahlaka sahip bir yazar olarak edebiyatımıza adını yazdırmış aydınlarımızdan biridir ve hafızalarda bu şekilde yerini almıştır.

Son söz olarak yazarın Amerikan Sargısı'nı yazmasından kısa bir süre sonra bir konuşmasında söylediği sözler incelemeye alınacak eserini neden kaleme aldığını kanıtlar niteliktedir:

Bizim için ne Amerika, ne Rusya. Biz halkımızın büyük gücüne güveniyoruz. Bu gün Amerikan politikasının (halkının değil) düşmanı olduğumuz doğrudur. Amerika sömürmekte olduğu bütün ülkelerden ve Türkiye'den üsleri ve tesisleriyle, paktları ve ittifaklarıyla kendi sınırlarına dönünceye kadar, bu politikaların ve ilişkilerin elbet düşmanı olacağız. Biz Sovyetler Birliği'nin de yurdumuzda üsleri, tesisleri, barış gönüllüleri, bakanlıklarımızda uzmanları, okulumuzda süttozları olursa, onun da karşısına çıkmayı biliriz (Baykurt, 1969).

3.2. Bir Köy Romanı Örneği Olarak Amerikan Sargısı

Köy Edebiyatı ve özelinde köy romanı türünün tarihi Tanzimat Devri'ne kadar uzanır. Nabizâde Nâzım'ın Karabibik romanı ile başlayan bu hareket Cumhuriyet'in ilk yıllarında daha yüzeysel ve sorunlara değinmeden yürüyen bir temelde iken çok partili hayata geçiş olan 1946'lara gelindiğinde daha eleştirel bir bakış açısı edinir. Burada bahsi edilen köy romanı 1950 -60'larda, daha çok köylünün problemlerini ele alan ve onlara çözümler üretmeye çalışan oluşumun ürünleridir. Bu dönemde yazılan köy romanları toplumcu gerçekçi bakışla, olayları tüm çıplaklığıyla ele almakla birlikte idealize edilen köy toplumunun da çizgilerini oluşturan eserlerdir. Karpaz (2011, s. 197) köylünün edebiyata gerçek anlamda girişini:

Değişim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşti ve yine esas sebep bir siyasal faktöre, yani Türk siyasal rejiminin liberalleşmesi ve demokratikleşmesine dayanıyordu. Bu sürecin sonucunda köylüler yaşadıkları doğal çevre ve ulusal sosyo - politik güçlerle etkileşim halinde gerçek bir yaşam süren bir insan topluluğu olarak hem siyasete hem edebiyata girdi.

cümleleriyle tarif etmiştir. Köy sorunu parti değişikliği ile daha çok belirginleşir olmuş, toplum tarafından göz önüne çıkar bir hal almıştır. Köylülerin devlet içinde söz sahibi olmaya başladığı zamanlara denk düşen bu dönem ile köylü, halk kitleleri içinde fark edilirliğinin ardından sanata da yoğun bir biçimde girmeye başlamıştır.

Köy romanının bu sınıflandırmaya tabii tutulmasını sağlayan bir takım özellikleri mevcuttur. Konu olarak köyü ele aldıkları bilinmekle birlikte yapısal olarak yöre ağızlarını kullanan, yalın bir dile sahip oldukları anlaşılmaktadır. Tema bağlamında sınırlı bir örgüsü bulunduğu söylenmiş, kimi zaman bu özelliğinden dolayı eleştirilmiştir. Konu sınırlılığının nedenini, köy romanını Anadolu romanı olarak tanımlayan Moran (2012, s. 182) "Anadolu romanı yoksul köylünün ve dolayısıyla geçim derdinin, ezen ve ezilen çatışmasının işlendiği romanlardır. ... köy yaşamının kendi tekdüzedir, köyde fikir yelpazesi geniş değildir. Bu koşullar romanda tema çeşitlerini sınırlar." cümleleriyle açıklamıştır. Ancak köy romanı kısıtlı bir alanda geziniyor olsa bile edebiyatımızda okuma keyfini zirveye

ulaştıran ve aynı zamanda klasikleşmiş eserler sıraladığında görülecektir ki köy konulu yazınların oranı azımsanamayacak ölçüde çoktur. Bir başka özelliği ise romanların genelinde detayların fazlalığıdır. Gerçekçiliği okura yansıtabilmek amacıyla verilen detaylar, bazen sayfalarca sürebilir. Hayal örtüsünden uzak, okurken o an orada olma hissini vermeye çabalayan eserler, ayrıntıların gücüyle desteklenmeye çalışılmıştır.

Köy romanının tipik bir örneği olan Amerikan Sargısı 1967 yılında yazılmıştır. İlk basımı ise 1973 yılında yapılmıştır. Roman, Ankara'nın Çubuk İlçesi'ne bağlı Kızılöz köyünde geçer. -Gerçekte var olan bir köydür.- (Ek7) Amerika ile Türkiye'nin ilişkilerinin yakınlaştığı ve sıklaştığı dönemde Marshall Yardımları doğrultusunda Amerika Büyükelçiliği'nin Türkiye'deki köylülerle ilişkilerini güçlendirmek adına Kızılöz köyünde uygulamaya koyduğu pilot bir köy kalkındırma projesi etrafında olaylar gelişir. Başlangıçta, ansızın köylere buyur etmek zorunda kaldıkları Amerikalıların ne istediğini anlamak için köylüler çok çaba sarf eder. En nihayetinde türlü uğraşlarla karşılıklı iki grup bir sonuca varır ve köyün meşhur tepesi Aktepe'yi yıkmak için uzmanlar kollarını sıvar. Yardım uzmanları, zaman ilerledikçe köye pek çok yenilik getirirler. Değişime uğramaya başlayan köy halkı, başta iki taraf olarak ayrılır. -Yardımlara destek veren birkaç kişi ve vermeyen ana kahramanlarla örülen diğer grup- Ancak zaman ilerledikçe köyün dokusunu bozmaya başlayan bu uygulamalar köy halkı tarafından tepki ile karşılanmaya başlanır. Durumun kötüye gittiğini fark eden Amerikalı girişimciler, yapılanları düzeltmek adına yine Amerikalı ama işin gerçek uzmanı olan birisini köye getirip, işlerin başına geçirirler. Ne şekilde yapılırsa yapılsın, ne ekilenler ne dikilenler ne de getirilen hayvanlar iflah olmaz. En sonunda köylü başkaldırır ve tüm yapılan değişimleri köyden söküp atar. Türk yöneticilerle de takışan köy ahalisi adalet arayacaklarını belirtir ve Ankara'nın Valisine tepki göstererek, köyünün kapılarını yabancılara kapatır. Yaşananlardan sonra Kızılöz köylüsü için sadece Amerikalılar yabancı değildir artık, kendi insanı şehirlilerde onlara yabancı ve onları yüz üstü bırakmış bir yeredir.

Fakir Baykurt romanlarında genel olarak her zaman bir umut olduğu düşüncesi ile ilerler. Köylü karakterleri özel ve eşsizdir. Köylünün değişimi ve dönüşümü yaratabileceğine olan inancı yazınlarında göze çarpar. Bu bağlamda Yalçın'ın (2005, s. 122) "Baykurt'un romanlarında geniş halk kitleleri pek de dönemin egemen güçlerinin kontrolünde değildir. Eğer kendileri ikna edilirse rahatlıkla iyiye ve doğruya doğru

yönlendirilebilirler.” cümlelerinden hareketle, köylünün kendi öz gücüyle her şeyi yapabileceğinin Fakir Baykurt’un eserlerinde altının çizildiğini söyleyebiliriz. Bu durumu Amerikan Sargısı’ndaki roman kahramanlarında da görebiliriz. Eserin en öne çıkan başkahramanı köyün bekçisi olan Temeloş’tur. Temeloş akıllı, yaşını almış, köyün ileri gelenlerinden, sözü sayılan bir kişisidir. Temeloş’un romanın sonunda halkını harekete geçirerek, köyün muhtarı ile birlikte Kızılöz’ü eski haline döndürmeye çalıştığı sayfalarda, roman kahramanı olarak olaylara yön verebildiğini ve yaşananlar üzerinde söz sahibi olabildiğini görmekteyiz. Temeloş’tan başka köyün muhtarı İzzet dikkat çeken bir diğer kahraman olarak gözümüze ilişir. Temeloş’a göre daha saf bir yapıya sahiptir. Ancak köyü mevzubahis olduğu zaman doğru olanı yapmasını ve nerede durması gerektiğini bilir. Köyün öğretmenlerinden Cemal Hoca ise aydın, idealist öğretmen tipidir. Burada yazarın kendi yaşamından kesitler verdiği -köy enstitülü yıllar- düşünülebilir. Cemal Hoca yardımlar karşısında köylülerin yanında yer alan biridir. Amerikan savunuculuğu ve propagandasının bir sembolü olan isim ise emekli bir asker olan Tuluğ Paşa’dır. Amerika hayranlığı o kadar ileri seviyededir ki kızı bir Amerikalı oğlanla birlikte dir. Köylüsünü Amerikalılara karşı hor görür, yeri gelir aşağılar, kıyaslar. Amerika’ya yaranmak ve kendi menfaatini gözetmek için de elinden ne geliyorsa yapar. Bu olayda Amerikalılarla birlikte hareket eden birçok Türk yetkili de romanda işlenmiştir. Vali, Kaymakam gibi devletin önemli yerlerinde bulunan şahıslar romanda varlığını gösterir. Ancak bunlar içerisinde en ön planda olan Ankara’da çalışan Melih Dalyan isimli Türk yetkilidir. Melih Dalyan yardımlara destek verir, köydeki uygulamalarda büyük rol oynar fakat aslında köylüsünü de bir bakıma tanımaktadır. Onun probleminin köylünün yaklaşımını anlayamamak ve neye ihtiyacı olduğunu tam olarak kestirememekten ileri geldiği düşünülebilir. Romanın bu kahramanlar dışındaki görünen başlıca isimleri; Melih Dalyan’ın şoförü Kerim, Amerikan Büyükelçisi Mr. Borger, Amerikalı bir genç olan Bobby, idealist bir öğretmen olan Tülay Hoca ve köyün bir diğer öğretmeni olan çıkarıcı Ertan Hoca’dır.

Amerikan Sargısı romanı için yapılabilecek bir başka tespit ise eserin girişindeki ilk bölüm olan Amerika isimli yerin aslında yazarın bir ön hazırlığı, bir önsözü niteliği taşıdığıdır. Yazarın dış dünyada neler olup bittiğini anlatmak, bunlardan haberdar olmayanları bilgilendirmek amacıyla bu bölümü yazdığı düşünülebilir. Bölümün başında Amerika’nın güzelliğinden, olumlu yanlarından özellikle doğa bakımından zenginliklerinden bahsetmiştir. Amerikan rüyası kullanımını yaparak söylemlerin nasıl

yönlendirici olabildiğini, işin içyüzü bağlamında okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Amerika'nın şehirlerinden örnekler vererek, etrafındaki az gelişmiş komşu ülkelerin kentleriyle kıyaslamalar yapmış ve söz konusu ülkenin çevresini nasıl yutup, tükettiğini göstermek istemiştir. Ayrıca Amerika'nın savaş yanlılığından, Robert Kennedy'nin öldürülmesine kadar Amerika ile ilgili birçok konudan bahsetmiş, o ülkede yaşananları hem anlatmak istemiş hem de kendisinin konuya ne kadar hâkim olduğunu göstermek istemiştir. Bizce bu bölüm, genel itibari ile romanın olay örgüsünden önce Amerika ile ilgili tanımlamalar ve iç dinamikler hakkında bilgilerle örülüdür.

Roman, farklı kahramanların anlatımı ve bazen de dış anlatımlarla oluşturulmuştur. Amerikan Sargısı, döneminden günümüze kadar yazılmış romanlar içerisinde orijinal bir konuya sahip olan ve dar bir köy çevresinde geçse dâhi okuma akışını yavaşlatmayan bir özelliğe sahiptir. Mevcut düzensizlikleri ve yozlaşmış kurumları gözler önüne seren yazın, gerçekliğin birebir gözlemleri ile dolu bir dizi unsurla bizlere kapılarını açar.

3.3. Bir Türkiye Öğretmenler Sendikası Üyesi (TÖS) Olarak Sermet Çağan

Tezin bünyesine alınan bir diğer yazar ise Sermet Çağan'dır. Sanatçı gözüyle toplumla ne kadar iç içe olunabileceğinin çok keskin bir kanıtı olarak sendikal faaliyetlerde yaşamı boyunca aktif rol almıştır. Kolektif ve halka bütünleşik sanata ve özelinde tiyatroya olan sonsuz inancı bizi bu çalışma içinde Sermet Çağan'ı görmeye bir zorunluluk hissi ile itmiştir.

3.3.1. Hayatı

Sermet Çağan 1929 yılında Amasya'da doğmuştur. İlkokulu bitirmesinin ardından Robert Koleji'nin orta bölümüne, onun da ardından aynı okulun lise bölümüne kayıt olmuştur. Bu okula gitmesini babası istemiş, oğluna mühendis olması için baskı yapmıştır. Sermet Çağan'ın babası yüksek bir mühendis olarak Anıtkabir gibi önemli mimari yapıların oluşumunda görev almıştır ve mühendislik konusunda titiz bir yaklaşıma sahiptir. Bu sebeple oğlunu da aynı meslek kolunda görmeyi arzular. Ancak Sermet Çağan 1950 yılında, son sınıfa geldiğinde bitirme sınavlarına girmemiş ve okulu bırakmıştır. Sebebi çok sevdiği tiyatroyu profesyonel olarak icra etmek istemesidir. 1951 yılında Ankara'ya

giderek, İngilizce oyunlar oynayan bir tiyatro topluluğuna, Ankara Players'a dâhil olmuştur. 1952 yılına geldiğinde devlet tiyatrosunun tasarımcısı olarak görev yapmaya başlar. 1958 yılında Sahne Z adlı amatör grubu kurar ve burada bazı oyunların dekorlarını ve sahne tasarımlarını yapar. Yine 1958 yılında gazetecilik yapmaya başlar ve çeşitli dergilerde yazıları yayımlanır. 1962 yılında İstanbul'da kurulan Arena tiyatrosunda bazı oyunların dekorlarını yaparken bazı oyunlarda ise rol almıştır. 1964 yılında ise yazarı olduğu Ayak-Bacak Fabrikası'nın İstanbul Üniversitesi Gençlik Tiyatrosu'nda oynanmak üzere dekor hazırlıklarını yapmış ancak rahatsızlanmış ve sahneleme işini bir arkadaşına bırakmıştır. Ayak-Bacak Fabrikası bir yıl sonra Ankara Sanat Tiyatrosu'nda tekrar oynanmış ve Türk Tiyatrosu açısından bir yenilik oluşturmuştur. Aynı zamanda Özdemir Nutku ile birlikte yeniden düzenlediği oyununu Savaş Oyunu adıyla çıkarmış ve oyun Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Özdemir Nutku tarafından sahnelenmiştir. Savaş Oyunu adlı eser Almanya'da bir tiyatro şenliğinde reji birinciliği ödülünü kazanmıştır. 1966-67 yıllarında Türkiye Öğretmenler Sendikası bünyesinde kurduğu tiyatro topluluğu ile Türkiye'yi gezerek Anadolu'da çeşitli illerde oyunlar sergilemiştir. 1970 yılında İstanbul Sanat Tiyatrosu'nda 5 Ağustos günü oynanan Ayak-Bacak Fabrikası oyunu esnasında dördüncü kez geçirdiği kalp krizinin ardından hayatını kaybetmiştir. Sermet Çağan kısa yaşamında Türk Tiyatrosu adına yaptıklarıyla hafızalardan asla silinmemiş, bir tiyatro emekçisi olarak adını sanat camiasına duyurmuştur.

3.3.2. Sanat Anlayışı

Sermet Çağan'ın politik görüşü, haksızlık ve yolsuzluklara karşı durmak üzerine kuruluydu. Bu hayat görüşünden hiçbir zaman taviz vermeyerek yaşadı. Politik düşüncelerini doğal bir sonuç olarak eserlerine de yansıtmıştır. Fakir Baykurt gibi o da toplumcu-gerçekçi akıma mensup bir sanatçıydı. Olması gerektiğine inandığı doğrular için mücadele vermekten geri durmadı.

Sermet Çağan oyunlarını kaleme alırken öncesinde pek çok araştırma yapar ve toplumsal yayınlardan yararlanır. Tiyatronun topluluklarla birlikte var olabileceğine inanan yazar, tiyatronun kitlelere yayılması için hemen her fırsatta sendikal hareketler içinde yöneticilik yapmış ve çalışmıştır. TÖS bünyesindeki tiyatro topluluğu ile birlikte

Türkiye'nin pek çok ücra köşesine tiyatroyu götürmüş, halkın tiyatro ile kaynaşmasına vesile olmuştur.

Sermet Çağan'ın tiyatro anlayışının bir başka noktasını Sınay (2012, s. 46) "Sermet Çağan'ın tiyatro anlayışında karşımıza çıkan bir başka önemli özellik de onun tiyatroyu klasik kalıpların dışında "Sokağa Çıkarma" ve "Kitlelerle Buluşturma" çabaları doğrultusunda gençlerle yaptığı çalışmalar ve etkinliklerdi. Bu konuda farklı disiplinlerdeki genç sanatçılarla "Sokak Tiyatrosu" çalışmaları yapıyordu" cümleleriyle anlatmaktadır. O dönemler için alternatif ve yepyeni bir yöntem olan bu tiyatro türü, halka özdeşleşmek adına yapılabileceklerin bir örneği niteliğindedir.

Sermet Çağan'ın tiyatro ile ulaşmak istediği amaçlarını Sınay (2012, s. 50) şu şekilde özetler:

1. Tiyatroyu sokağa çıkarmak ve geniş kitlelerle buluşturmak
2. Teknisyen Tiyatro Adamı Yetiştirmek
3. Seyircisini düşünmeye ve hesaplaşmaya çağırmak
4. Bunun için de seyircinin olanı biteni duygusal yolla değil, akılcı bir yaklaşımla algılamasını sağlamak
5. Bunu yapabilmek için de yeni biçimsel denemeler gerçekleştirmek
6. Tiyatromuza ulusal ve evrensel bir nitelik kazandırmak amacıyla 'Tavır Sorunu' nun çözülmesi için çaba göstermek.

Sayılan amaçlardan da anlaşılacağı gibi Çağan'ın anlayışı birebir toplumsal olanla harmanlanmaktadır. Seyirciye yaşananları aktarmak ve aslında belki de olumsuzluklara ve sorunlara tiyatro vasıtası ile çözümler aramaktadır. Bu çözümleri ise Anadolu halkı ile el ele vererek bulmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda tiyatro vasıtasıyla söylenemeyen şeyleri gösterme çabası, eserlerinde fark edilen bir unsurdur. Köylü, fakir alt kitleler, işçiler gibi toplumsal sosyal sınıflara ulaşma gayreti ile sendikal hareketlere yönelmiş, çoğunlukla bu atılımlarında en azından yapmak istediklerini başarmıştır ve Türkiye'deki tiyatro çalışmaları adına ilklerle birlikte birçok başarıya imza atmıştır.

3.4. Bir Epik Tiyatro Örneği Olarak Ayak - Bacak Fabrikası

Epik tiyatro Bertolt Brecht'in kurucusu olduğu ve 20.yy'da ortaya çıkan toplumsal bir tiyatro türüdür. Siyasi bir tutuma sahip bu tiyatro türü, Marksist-Leninist politik görüşün etkisinde yeşermiştir. Epik tiyatro türündeki eserler, seyirciyi sahnede oynanan oyunun dışında bırakarak, izleyicinin oyunu bir dış göz gibi incelemesi hedeflenerek yazılır. Bu sebeple de seyirciler sahnelenen esere yabancılaşacak şekilde başka zamanlarda, başka yerlerde geçen bir oyun ile karşı karşıya kalırlar. Kendileriyle ve bulundukları zamanla, yer arasında bir bağ kurmalarına izin verilmez. Kendiyle bağdaştıramama durumu ise onları sergilenen oyun hakkında düşünmeye sevk eder. Yazar seyirciden, bu konuda düşünmesini ve hesaplaşmasını bekler. Şener (2016, s. 285) epik tiyatronun bu özelliği ile ilgili "Epik tiyatro, seyircisini, düşünebilen, karar verebilen, akıllı ve duyguları olgun bireyler olarak kabul eder. Epik tiyatro ereğine ulaşmak için körü körüne inandırmayı değil, düşünerek ikna etmeyi yeğlemiştir." cümlelerini bizlere aktarmıştır. Bu doğrultuda aslında epik tiyatronun seyircinin zihninde çeşitli oyunlar oynayarak, onları sorgulamaya iten bir tavrı olduğu düşünülebilir. Düşündürme özelliğine sahip bu tiyatro, romantizm akımına ters düşen hayaller ve estetikten uzak bir yaklaşım sergiler. Bu açıdan bakıldığında sanat için sanat değil toplum için sanat fikrini benimsediği anlaşılmaktadır.

Epik tiyatroda sınıf bilincinin aşılarmaya çalışılması siyasi alt yapısından kaynaklanan bir özellik olarak göze çarpar. Sınıf bilinci kavramının zihinlere yerleşebilmesi adına kahramanlar, her kesime ait insanlardan oluşur ve mutlaka bulundukları sınıfı temsil eden fiziksel özellikleri -hareketleriyle birlikte- seyirciye aktarılır. Bu durum seyircinin bir oyun içerisinde olduğunun, ona devamlı olarak hissettirilmeye çalışmasıyla paralel ilerler. Seyircilerin bir oyun içerisinde olduklarını anlayabilmeleri adına da eserler, abartılı anlatımlar ve mizah göze batacak şekilde sergilenir.

Ayak – Bacak Fabrikası oyunu ilk kez 1964 yılında bir üniversitenin tiyatro topluluğu tarafından sahnelenmiştir. Oyun, birden çok gazete haberi ve bir röportajdan esinlenerek yazılmıştır. (*Ek1 ,Ek2, Ek3, Ek4, Ek5, Ek6*) Türk tiyatrosunun yazılmış ilk epik tiyatro örneklerindendir. Dokuz epizottan oluşan eser, tipik bir epik tiyatro örneği

olduğunu, bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen bir yerde ve isimsiz kahramanlarla sergilenmesiyle kanıtlar. Yıllar boyunca çok kıtlık çekmiş bir ülkenin halkı en sonunda ekin toplama zamanı geldiğinde bolluğa kavuşmuştur. Oyun, halkın -köylünün- bu bolluktan dolayı dans etmesiyle başlar. Devamında olaylar, çıkarıcı orta yönetici sınıfını temsil eden derebeylerinin halka tepki göstermesi ve köylünün elindeki fazla miktarda buğdaydan daha kalitesiz ve tehlikeli olan kara tohumu, onları aldatarak, takas etme çabalarıyla gelişir. Derebeyleri ellerindeki kara tohumu, ülkelerinin yöneticilerini de ikna ederek halkla takas ederler. Dört çuval kara tohum verip, halkın elindeki buğdayı alırlar. Bu uygulamayı yapmak için de ülkede hâkim olan dini inancı kullanırlar.-Halkın yaşadığı bölgede kutsal bir göl ve kutsal balıklar vardır. Derebeyleri bu balıklara buğday verilmesi gerektiğini dini inanca bağlayarak halka empoze eder. Karnını doyurmak için kara tohum kullanan halk, zaman geçtikçe kötürüm kalır. Yaşanan yoksulluk ve açlıktan dolayı vatandaşların içinden biri, ironik bir darbe yaparak başa geçer. Çıkarıcı derebeyleri, yine başrolü oynayarak bu kez de halkı sakatlıklarına karşı yeni bir umuda tutundurur. Yöneticinin kararı doğrultusunda dış ülkelere gelecek yardımlar halka dağıtılacaktır ve derebeyleri bir ayak bacak fabrikası kurarak halka bu uzuvları dağıtacaklarını söylerler. Ancak ilginç bir nokta vardır ki, ayak bacaklar aslında dış ülkeler tarafından gönderilmiştir. Derebeyleri yardımın bu parçalarını halktan saklayarak yine zenginliklerine zenginlik katma çabasındadırlar.

Oyunun son bölümünde, ayak bacaklar yurt dışından gelen uzmanların talimatları doğrultusunda halka takılır. Fakat bu ayak bacaklar yanlış takılır ve halkın isyan etmesinden korkan derebeyleri paniğe kapılırlar. Oyunun akli başında ve dürüst kahramanı olan Delikanlı ise olayların başından beri halkı aydınlatmaya çalıştığı ve doğruları söylediği için cezalı bir şekilde bir yerde bağlı tutulmaktadır. Delikanlı aynı zamanda kendini anlayamayan ve anlamamak için ısrar eden halk tarafından dışlanır. Derebeyleri, halkın tepkisinden o kadar korkarlar ki oyunun başından beri düşman oldukları bu Delikanlıyı çözerek yöneticilerden sakladığı buğdayı halka dağıtmasını isterler. Delikanlı bir telaşa gider ancak buğdaylarını bulamaz. Anlaşılır ki eserin akıllı ve kurnaz tipi Öküz, bütün buğdayları yiyip kaçmıştır. -Bahse konu edilen Öküz, konuşan, konuşmakla kalmayıp son derece entelektüel olan, halka inemeyen aydın tipini temsil eden bir hayvandır.- Oyun, bu gelişmenin ardından şu sözlerle sona erer: “Oyunumuz burada biter, gerisi dışarıda sürüp gider” (Çağan, 2018, s. 90).

Oyunun ilk basımında yer alan Sermet Çağan'ın (1965, s. 10) başlangıçtaki yazısı bir ön söz niteliğindedir. Burada yazar esinlendiği haberlerden bahseder ve haksızlıklar, yolsuzluklar ve bozuk düzenlerle ilgili fikirlerini sert bir dille belirtir:

Yücelmek için, yüceltmek için dünyaya gelmiş insanları uygarlık
düzeninin getirdiği davranışlardan alıkoyan, onları hastane yerine, hurafe,
batıl inanç hayali kutsal göl kenarında dua için toplayanlar kimlerdir?

Kimlerdir bunun sorumluları?

Kimdir bütün bunların, bu olanların hatta olacakların sorumluları?

Kişiye öz çıkarını, insancıl çıkarını öğretmeyen, göstermeyenler. Onlar!

Yönetmişler, yönetenler, yönetecekler!

...

Bizden bu kadar! Yargısı size kalmış!

Sermet Çağan'ın yukarıdaki sözlerinden eseri yazma amacı ortaya çıkmaktadır. Sanatçı toplumda var olan yanlışlara pek çok açıdan değinmek istemiş ve cesaretle bu savaşı sürdüreceğinin işaretini vermiştir. Ayak-Bacak Fabrikası'nın seyircinin eleştirel bakmasını amaçlayan epik tiyatronun çok keskin bir örneği olduğu, yazarın yargılamayı seyirciye alenen bırakmasından anlaşılmaktadır.

3.5. Bir Gurbetçi Olarak Fahri Erdinç

Çalışmanın son yazarı olan Fahri Erdinç'in hayatına göz atıldığında ise gurbette geçirdiği yılların, çalışmalarına, toplumsal hassasiyetine yoğun bir şekilde etki ettiği görülmektedir. Yine edebiyat sosyolojisi açısından yazarın yaşamının temel değişimlerini oluşturan olaylar ön planda tutulmak istendiği için Fahri Erdinç çalışmada gurbetçiliği ile çevrili bir biçimde incelenecektir.

3.5.1. Hayatı

Fahri Erdinç, 1 Ocak 1917' de Manisa'nın Akhisar ilçesinde dünyaya geldi. Yazar doğumundan bir yıl sonra annesinin vefat etmesiyle birlikte yabancı bir aileye girmiştir. Bu aile içerisindeyken geçim sıkıntılarıyla boğuşmuş, daha ilkokuldayken çalışmaya

başlamıştır. 1930 yılında Balıkesir Öğretmen Okulu'na girer. 1936 yılında ise mezun olmasından sonra Afyon'un Ürküt Köyü'nde öğretmenlik yapmaya başlar. Gördüğü yanlışları ve haksızlıkları söylemesi, burada baskı görmesine sebep olur ve 1938 yılında istifa eder. Aynı yıl, Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nü kazanır ve onun için yeni bir süreç başlar. Burada hayatında önemli bir rol alacak olan ve ileride onun yolundan gideceği Sabahattin Ali ile tanışır. Sabahattin Ali ile tanıştıktan sonra öykü yazmaya başlar. Konservatuvar da yaşadığı çeşitli sıkıntılardan sonra oradan da ayrılır ve yeniden öğretmenliğe döner. Fakat 1943 yılında öğretmenliği komple bırakır. 1946 yılında Ankara Devlet Radyosu'na girer. Burada çalışırken çeşitli öyküleri sebebiyle 1947 yılında tutuklanır. Birkaç ay cezaevinde kaldıktan sonra tahliye olur. 1948 yılında ise akıl hocası Sabahattin Ali'nin ölümü onu derinden sarsar. Yaşadığı üzüntünün ve Türkiye'de boğuştuğu sıkıntıların neticesinde 1949 yılında Bulgaristan'a gizlice gider ve yazar için gurbet yılları başlar. Gurbetçiliği ve her daim canlı kalan vatan özlemi, içini kemiren, hayatının seyrini tamamen değiştiren bir durum olmuştur.

Bulgaristan'a gittikten sonra Türkiye'deki vatandaşlığından çıkartılır ve bunu gazetelerden öğrenir. Burada dil eğitimi alırken bir yandan da çeşitli yerlerde çalışmıştır. 1958 yılında Bulgaristan'dan ayrılır ve Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin resmi bir üyesi olarak parti için 1971 yılına kadar çalışır. 1965 yılında Bulgaristan vatandaşı olur. 1969 yılında kalp krizi geçirir ve Bulgaristan'a geri döner. 1971 yılında Bulgaristan Yazarlar Birliği'ne üye olarak seçilir. Sofya'da 11 Kasım 1986 yılında hayata gözlerini yumar.

3.5.2. Sanat Anlayışı

Fahri Erdinç, incelenen diğer iki yazar gibi toplumcu gerçekçi akımı benimsemiştir. Gözlemlerini ve gördüğü olumsuzlukları eserlerinde yansıtmıştır. Yapıtlarında yoksul halk kitlelerinin izleri görülür. Edebi hayatı, Türkiye'de ve Bulgaristan'da olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bulgaristan'dayken yazdığı eserlerinde Türkiye'de yaşananları birebire yakın aktarması, onun ülkesini çok yakından takip ettiğinin kanıtı niteliğindedir. Bazı öykülerinde foto haber tekniğini kullanır. Fotoğraflı haberlerden yola çıkarak yazdığı bu öyküler, toplumcu gerçekçi yazınlara örnek teşkil eder. Fahri Erdinç'in yapıtlarındaki derin anlatım, daha ilk okumalarda kendini belli eder. Yoğun aktarımının yanında eserlerindeki kahramanların dili canlı, doğal ve nüktelidir. Aslında okuyucunun edebi bir yazından

alacağı keyif, Fahri Erdinç'in eserlerinde kahramanlarca karşılık bulur. Özgün dil yapısı ile gerçekle harmanlanarak kurulan yapıtlar, okuyucunun eserle bir bağ kurmasını sağlar.

Fahri Erdinç (1998, s. 5) yazınlarındaki gayesini “Bu işin içinde giz yok. Biricik kaynağım, memleketimin ve halkımızın kafamda ve yüreğimdeki yaşantısı, özlemleri, umutları, amaçlarıdır. Ben bu amaçları gerçekleştirme kaygısına, bunları karınca kaderince dile getiren sanatçı sözüm ve gücümle katılmağa çalışıyorum.” cümleleriyle dile getirir. Yazarın toplumcu gerçekçi kimliği bu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Fahri Erdinç Türk Edebiyatı için büyük bir zenginliktir. Politik görüşleri ve savunduğu fikirler bir kenara koyularak, toplumun her kesimi tarafından okunması gerektiğine olan inancımız tamdır. Türkiye'deki tanınırlığının neredeyse yok denecek kadar az olmasının nedeninin, ülkesinde eserler vermeye başlamasından çok kısa süre sonra yurtdışına göçmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Edebiyat okurlarına kazandırılması, duyulmamış kesimlerce tanınması ve yaşananların muhasebesinin yapılabilmesi için yazarla ilgili araştırmaların çoğaltılmasının bizce gerekliliği olduğu düşünülmektedir. Keşfedilmemiş öğretiler ve yapıtlarla dolu olan Fahri Erdinç, edebiyatımızın kapağı açılmamış bir kitabı olarak okuyucusunu, araştırmacısını beklemektedir.

3.6. Toplumcu - Gerçekçi Bir Öykü Olarak Marşal Katırı

Toplumcu gerçekçi öykü, bu akımın diğer edebi türleri gibi toplumsal sorunlara ışık tutmak amacıyla romantik bir gerçekçilik kullanılarak yazılır. Dil açısından yalın, halk söylemlerinin sıkça kullanıldığı bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda siyasi fikirler çerçevesinde -sosyalist görüş- şekillenir. Eserlerde çok çeşitli kurgusal olaylar yer almaz. Konular belirli bir yerde örneğin; köy, kasaba gibi dar alanlarda geçer. Toplumcu gerçekçi öykülerde köylü-ağa, zengin-fakir gibi çatışmalar konu edilir.

1969 yılında basılan Diriler Mezarlığı adlı öykü kitabında yer alan Marşal Katırı, adından da anlaşılacağı gibi Marshall Yardımlarının getirilerinden biri olan traktörün köye girmesini konu edinir. Yazar, öyküyü Sivas'ta bir köyde yaşayan çiftçinin, traktörünü gömdüğü haberinden esinlenerek oluşturmuştur. Köyün ortadan biraz hallice ağası olan

Geneci Mustafa, Demokrat Parti'nin tarım politikası çerçevesinde köylüye kredi ile sattığı traktörden alır ve köyüne adeta bir tören havasında getirir. Traktörünü evinin önüne koyar ve köylüsüne aracı sergileyerek biraz da parti propagandası yaparak traktörün ne kadar önemli bir şey olduğuyla ilgili salık verir. Zaman geçtikçe Demirgırat Öküzü dediği traktörü huysuzlanmaya başlar ve ağaya sıkıntı çıkarır. Başlangıçta köylüsü Araboğlu'na tamir ettirmeye çalışır, güç bela bir süre daha traktörünün sesini duyar ancak en sonunda araç iflah olmaz hale gelir. Üstelik Geneci Mustafa, taksitle aldığı traktörün daha parasını bile ödeyememiştir. Son bir gayretle, methini duyduğu İsmail Usta'yı, traktörünü iyi etsin diye köye getirir ancak o da beklediği cevabı vermez. -İsmail Usta Demokrat Parti'nin kredi ve vergi politikalarından payına düşeni alıp bu doğrultuda işsiz kalan pek çok insandan biridir.- Siniri bozulan ve hayal kırıklığına uğrayan ağa, traktörüyle Marşal Katırı diye alay eden köylüyü de ardına katıp, Demirgırat Öküzü'nü adeta bir cenaze havasında köyün uçurumundan aşağıya atar. Omuzlarından büyük bir yük kalkmış şekilde köy odasına gelir, oturur ve akabinde köyün delikanlısından, Marşal Katırı'nın taksidini ödemesi için kasabadan haber geldiğini öğrenir.

Eserde traktörün etki ettiği iki unsur görülmektedir. İlki, Marshall Yardımlarıyla birlikte gelen traktör, ülkede pek çok insana uygun kredilerle satılmıştır ancak bu aracı satın alanlar yedek parça temini konusunda çok zorlanmışlardır. Traktörün malzemeleri, Türkiye dışında kalmış ve köylüleri eserde de görüldüğü gibi çok sıkıntılı durumlara sokmuştur. İkincisi ise traktörün, köydeki iş gücünü azalttığı ve tarım işçisi sınıfındaki köylülerin çoğunu işsiz bıraktığıdır. İşsiz kalan köylüler, kente göç etmiş ve orada da geçim derdiyle buluşmuştur. Öyküde yine bu sorun açıkça görülmektedir. Marşal Katırı, içten anlatımı, vurucu cümleleri ve gerçekçi betimlemeleriyle edebiyatımızda bizce hak ettiği değeri bulmayı bekleyen eşsiz bir maden gibidir.

4. YANSIMALAR

Tez çalışmasının dördüncü ve temel argümanların sunulduğu kısmı olarak düşünülebilecek bu bölüm, üç eserin kendi içinde belirli ortak unsurlar etrafında toplanarak incelenmesinden oluşacaktır. Bu bölüm için seçilen başlık özel bir nedene dayanmaktadır. Eserlerde sosyolojik görünürlükler inceleneceği için -ki daha soyut unsurları barındırmaktalar- tema kadar somut bir anlam ve içerik yerine, yansımalar isminin daha doğru bir kullanım olduğuna kanaat getirilmiştir.

4.1. Amerikan Sargısı’nda Amerika ve Marshall Yardımları Temi

Bu alt başlıkta ve diğer alt başlıklarda çalışmaya seçilen roman, tiyatro ve öykü türündeki eserler içinde var olan yansımalar incelenecektir. Ayrıca açıklamakta fayda görülen bir husus vardır; alt başlıkların her birinde bulunan tem -iz- kelimesi yine sosyolojik soyut kavramların eserlerde var olmalarından dolayı seçilmiştir ve diğer iki eser bölümleri için de bu durum geçerlidir.

4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri

Eserde, Türkiye tarihinde bir dönüm noktası niteliğinde olan Marshall Yardımları merkeze alındığı için yardımların tedarikçisi Amerika ile ilgili çeşitli izler görülmektedir. Türkiye’deki Amerikan yayılmacılığı, Amerikancılık, Amerika etkisi gibi durumların, yazında ön plana çıktığı belli başlı yerler bulunmaktadır. Ankara başlıklı bölümde, Melih Dalyan’ın iç sesi ile kentteki bazı bölgelerden geçerken, şehrin Amerika ile temasıyla yaşamaya başladığı dönüşümler, şu satırlarla okuyucuya anlatılmaya çalışılmıştır: “... Dükkânlarda İngilizce levhalar. Kiralıklarda “For rent”ler, “To let”ler...” (Baykurt, 2016, s. 15) Cümlelerde Türkiye özelinde bir dışa açılım sonucunda Amerika’nın -dil unsuru ile- etkisi açıkça görülmektedir. Burada konuya bir bakış açısı daha eklenerek, eserdeki bu ifadelerde aynı zamanda yabancılaşma ögesine değinildiği de düşünülebilir. İngilizceden Türkçeye giren yabancı sözcükler, yaygınlığını artırarak tabelaları kaplamış ve ülke kendi kültüründen uzaklaşmaya başlamıştır.

Romanda, Türkiye’deki Amerika esintileri bir başka sayfada Melih Dalyan’ın şoförü Kerim’in eleştirisi olarak “Herkeste Amerikan eşya tutkusu! Naylon dona, tergal

eteğe hevesleniyorlar. Kızlarda blucin...” (Baykurt, 2016, s. 15) cümleleri ile karşımıza çıkmaktadır. Amerikancılığın, toplumdaki pek çok alana etki ettiği, bu satırlardan anlaşılmaktadır. Amerika’ya özgü giyim tarzının, modaya birebir girişi ve Türk toplumunun yeni nesnelerle tanışması, Kerim’in ifadeleriyle açıklanmıştır.

Eserde Amerikalılar ile Türklerin kıyaslandığı görülmekte bu kıyas, Amerika’ya giden bir uzman olarak Melih Dalyan’ın iç sesinden -tarafli bir karşılaştırma olduğu düşünülebilir- şu düşüncelerle sıralanmıştır: “... gerçekten kibar insanlardır. Terbiyelidirler. Dört yıl kaldım Amerika’da. ... Rahatlarına düşkündürler. ... Temizlik akar hepsinden. Ulan, bizde müdürün ensesi tüylüdür be! Dairemizdeki kadınlar kokar. Bunlar her gün yıkanır” (Baykurt, 2016, s. 17). Görüldüğü gibi günlük alışkanlıklar üzerinden iki ulus arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Amerika ile münasebetlerin gündelik hayata ne kadar etki ettiği, sıradan ancak detay eleştiriler ile yazın üzerinden fark ettirmeye çalışılmıştır. Önemli bir başka husus ise kadınların, aşağılanmasıyla sonuçlanacak şekilde bir araç olarak kullanılması ile temizlik algısının farklılığından bahsedilmesidir. Burada anlatılmak istenenin sığ ve yüzeysel bir bakış ile temelsiz eleştirilerin -Melih Dalyan’ın dönemin okumuş kesimlerinden olması ayrıca önemlidir- yapıldığının anlaşılması olduğu düşünülebilir.

Yardımların yaşandığı dönemde, Türkiye için sadece yeni tarımsal ürünler, yeni zirai araçlar, hayvansal ürün çeşitlilikleri oluşmamış aynı zamanda bu yardımların tanıtılması, yayılması ve yerleşmesi için farklı Amerikalı uzmanlar ülkeye adım atmıştır. Uzmanların varlığı ve sayıca ne denli çok oldukları Melih Dalyan’ın -araba ile Bakanlıklar önünden geçtiği sıralarda- iç sesi ile verilmiştir: “Bakanlıkların merdivenlerinden elleri kara çantalı, papyon kravatlı uzmanlar inip çıkıyor. Uzmanların hepsi Amerikalı ve gözlüklü” (Baykurt, 2016, s. 23). Ülkenin yönetim sahalarında Amerikalı uzmanların yoğunluğu ve eserde bu duruma vurgunun dikkat çekici olduğu düşünülebilir.

Yardımlar için seçilen Kızılöz’de çalışan Amerikalı uzmanların, burada yaşayanlar için yaptıkları bir köy odası bulunmaktadır. Köylüler buraya Amerikalılar geldiğinde onlarla oturmak için gitmektedirler. Köy odasında gerçekleştirilen radyo dinleme eylemi, Amerikalılar geldiğinde genellikle türkü frekansından Amerika’nın Sesi radyosuna çevrilmiştir. Bu durum köyün okulunun Amerikalılardan taraf öğretmeni Ertan

Hoca'nın girişimi doğrultusuyla Temeloş'un i sesinden anlatılmaktadır: "Radyonun aldığı türküleri orda dinliyor millet. Ertan Bey radyonun başına geçip karıştırıyor. ... Amerika'nın Sesi'ni duyabilmek sadece bizi değil, Amerikalıları da memnun ediyor" (Baykurt, 2016, s. 102). Burada köy halkına Amerikan radyosunun dinletilmesi, köylülere aşinalık sağlatıp onları yavaş yavaş Amerikan kültürüne ısındırmak için bir hamle olarak düşünülebilir.

Romanın şenlik isimli bölümünde Kızılöz köyünde aralıklı olarak yapılan, Amerikalı ileri gelenler ve köy halkının toplanmalarından bir yenisinde, köydeki eğlence sırasında, Amerikalıların kişisel özellikler açısından nasıl izlenim bıraktıklarına yer verilmiştir: "Dertsiz tasasız insanlar. Krboğaz başlarına dert değil. Eremedim, yetemedim sıkıntıları yok. ... Zorluk yok yaşamlarında. Durma gl, sorma gl böyle olunca. Bir neden yok somurtmak için" (Baykurt, 2016, s. 145). Eserde Amerikalılar, refah seviyesi yüksek bir toplum olarak çizilmekte ve Anadolu insanının yaşadığı sıkıntıların verdiği durgunluk ve vakurluk ile kıyaslanarak konuya sosyo-kültürel açıdan da bakılmakta olduğu düşünebilir.

Yasaklı Köy başlıklı blmde, Amerikalı Mr. Borger'in köy sakinlerini Ankara'ya davetinin ertesinde, köyden bir grup Ankara'ya gitmiştir. Köylülerin Ankara'da nasıl gezdirilip ağrıldıkları, eserde Temeloş'un anlatımıyla verilmektedir. Temeloş, bu kk gezileri esnasında kendilerine sinema izletildiğinden bahseder ve anlatımını: "Ortalığı karartıp başladılar. Amerika'nın mısır tarlaları. Domuz enikleri. Domuzlara mısır verip beslemeleri... Kocaman memeli inekler!" (Baykurt, 2016, s. 187) cümleleriyle devam ettirir. Satırlarda bir film üzerinden Amerikan propagandası yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Amerika'daki ekinlerin bolluğu, doğanın çeşitliliği köylülere gösterilerek, kendi ülkelerinin gelişkinliğini kanıtlamak ve örnek olmak amacı, eylemde -sinema izletmek- açıkça görülmektedir.

Romanın "Boby Diye Bir Oğlan" isimli bölümünde, köy için hayata geçirilen pilot proje kapsamında, yapılan uygulamaları takip etmesi ve devamlılığını sağlaması adına, Amerikalı idareciler tarafından köye Boby adlı bir genç getirilir. Bu gencin portresi, alanında uzman, olayları mantık çerçevesinde ele alan, taraflı bir tutum sergilemeyerek doğruyu savunan biri olarak çizilmiştir. Öyle ki Amerikalı olmasına rağmen -gelişen olaylar neticesinde köylüler Amerikalılardan yaka silmektedir.- yardımlara karşı olan

köylü kesiminde bile sempati toplamıştır. Bu noktada Amerika ile ilişkilere yaklaşım açısından ilginç bir izlek eserde bize göz kırpar. Köyün bekçisi Temeloş'un iç sesinden okuduğumuz bu satırlarda, okula yeni atanan idealist öğretmen Tülay ile Bobby arasında yaşanan duygusal yakınlık sonucunda bir öngörü ve varsayım ile karşılaşılır: “Zaten hükümet büyüklerimizin gayreti ne? Türk ile Amerikan’ı kaynaştırmak, dostlaştırmak değil mi? Bir de kız alıp verdik mi, temelli içli dışlı oluruz! Tuluğ Paşa’nın kızı bir Amerikan delikanlısıyla zaten nişanlıymış. Tülay’ı da Bobby’e verir, davaya daha geniş hizmet ederiz” (Baykurt, 2016, s. 196). Yüzeyde Türkiye ile Amerika’nın bağına güçlendirmek amaçlı görünen bu fikir, içinde ince bir taşlama da barındırmaktadır. Evlilikle birlikte Amerika ile münasebeti güçlendirme ümidi ve çabası, bir noktaya kadar yoz bir tavır olarak yorumlanabilir. Bu durumdan ayrı olarak genel çerçevede bakıldığında, Türk-Amerikan birlikteliğinin sadece yardımlarla sınırlı kalmayarak, evlilik gibi daha sosyolojik etmenlerle de sağlamlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

4.1.2. Marshall Yardımları

İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminin ardından dünyada yönetsel, ekonomik, sosyal açıdan başı çeken kimi devletlerin bloklar oluşturarak, fiziksel savaştan sonra psikolojik savaşa geçiş yaptıkları, Marshall Yardımlarının anlatıldığı bölümde daha detaylı şekilde incelenmiştir. Romanın başlangıç kısmında, bu bölünmenin gerçek yaşamda şahit olunmuş olaylar silsilesinden birine, dikkat çekici biçimde rastlanmaktadır. Tarihin 1947 yılında kayıtlara geçen, Truman Doktrini adıyla bilinen planın hemen öncesinde yaşanan ve ülkemizde de farklı spekülasyonlara neden olan birtakım olaylar gerçekleşmiştir. Doktrinin öncesinde âdeta soğuk savaşın resmi olmayan ayak sesleri olarak düşünülebilecek bu olaylar, ülkeler arası çeşitli stratejik taktikler biçiminde tanımlanabilir. Türkiye açısından bakıldığında Amerika ve yardımların yaşandığı yıllara bir köprü olduğu varsayılabilir. Türlü olaylar, Washington büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün’ün vefatının ardından cenazesinin -savaşın devam ettiği zamana denk gelmesinden dolayı- ölümünden hemen sonrası yerine, savaşın bitimiyle birlikte Türkiye’ye getirilmesi meselesi ile başlamaktadır. Amerika, na’sı Türkiye’ye ulaştırmayı bir gövde gösterisine dönüştürerek gemi ile İstanbul’a getirme kararı alır. Tarihimizde Missouri Zırhlısı’nın Ziyareti ve benzeri isimlerle anılan bu olay, eserde birebir işlenmesi açısından önem arz etmektedir. Dönemin

ve özelinde Amerika ile ilişkilerin halk gözünde nasıl yorumlandığı Melih Dalyan'ın şoförü Kerim ve Melih Dalyan arasındaki diyalogda açıkça görülmektedir:

- Bizimkilere kızıyorum yani! Misuri diye bir zırhlı geldi o zaman. Alayın şoförüym. Denizde, karada birliklerle karşıladık Amerikan bahriyelilerini. Vali nutuk söyledi. Çiçekler, çelenkler. Her yere bayraklar asıldı. Bilmem kaç pare top attılar. Bir hafta süreyle bizim halk kuyruğa girdi ki, 25 kuruş verip zırhlıyı görsün! Halk 25 kuruşa zırhlı görürken, idareciler Abanoz'u yeniden badana ettirip boyattılar. Hem de sermaye kızları muayeneden geçirtip, kapıları yerlilere kapattılar ki, yalnız Amerikan bahriyelileri girebilir. Ben böyle işlere çok bozulurum efendim! Sevmem yalakalığı! ...
- ...
- Peki, suç kimin? Amerika'nın bir büyük gemisi gelmiş; gelir. Niye vali çıkıp nutuk çekiyor? Niye çiçek, çelenk alıp, 25 kuruş verip kuyruk oluyorsun? Niye boya, badana, Abanoz'u kapatıyorsun? Öyle değil mi ama?
- Değil! Amerikalı kurnaz. Ne yapıyor; tutup bir hindi gönderiyor, uçağa bindirip...
- Evet, esprisi var. İngilizce'de 'turkey' hindi demek; Türkiye anlamına geliyor. Herif bir cemile yapıyor; ne var bunda?
- Göndermesin! Ondan hindi isteyen yok (Baykurt, 2016, s. 15-16)!

Karşılıklı konuşmalarda sadece Missouri zırhlısının gelişi ile sınırlı kalınmamış, o dönemde geminin gelişinden önce yapılan hazırlıklar da birebir işlenmiştir. Abanoz genelevinin Amerikalı denizciler için hazırlanışı, halkın para vererek zırhlıyı bir turizm yapısı gibi gezmesi, valinin söylevi önceden de belirtildiği gibi dönemin canlı tanıkları vasıtasıyla kanıtlanmıştır. Yaşanmış olayların romanda görünürlüğünün yanında dikkati çeken bir başka nokta ise şoför Kerim'in söylemlerinden, halkın Amerikalılara tutumunun negatif tepkiler içerdiğinin diyalogdan anlaşılmasıdır. Tarihsel noktada yardımların hemen öncesinde yaşanan bu olay, aslında yardımlar Türkiye ile buluştuğunda yaşanabilecek karışıklıkların habercisi niteliğindedir.

Eserin Ankara isimli bölümünde yardımlarla ilgili ilk satırlar, Melih Dalyan'ın Mr. Borger ile buluşmaya gittiği binanın önündeki izlenimlerini, iç sesi ile bizlere aktardığı zaman karşımıza çıkmaktadır: “ ‘Aid Mission to the Government of Turkey’ lehvası. Sarı pirinç üstüne kara yazılar. Birbirine uzanmış iki kol var. Kollarda bayraklar, tokalaşıyorlar.” (Baykurt, 2016, s. 16) Yardımların ambleminden bahsedilmiş, gerçekte var olan simgenin aynısı romanda da kullanılmıştır.

Romanda, yardımlara karar verilmesini resmeden, Ankara'da, Amerikalı uzmanlar ile Türk yetkililer arasında gerçekleştirilen toplantı sırasında açıklanan birbirinden farklı görüşler, çeşitli noktalarda yardımlara bakışı göstermesi açısından önemli görülmektedir. İlk olarak Melih Dalyan'ın yardım ile ilgili politik ve stratejik sayılabilecek görüşlerini Mr. Borger'a aktardığını söylediği iç sesi, burada bahse konu edilebilecek fikirler içermektedir:

Genel olarak, insanları yardım eden, yardım edilen diye ikiye ayırmada temel bir yanlışlık olduğunu belirttim. Yardım edende ister istemez bir üstünlük, yardım edilende ister istemez bir eziklik. Bu temel yanlışlıktan dolayı yardım göreni memnun etmenin zorluğunu anlattım. İnsan ilişkileri pek tabii olarak karşılıklı çıkarlara dayalıdır. Yardım etmek suretiyle milyonlarca dolar fedakârlıkta bulunan bir millet, buna karşılık o ülkede bazı çıkarlar edinmelidir ki, yardım etme takatini koruyabilmeli. ... Yardım, geri kalmış memleketlerin yeraltı ve yerüstü potansiyelini işletmek için mutlu bir başlangıç olmalıdır (Baykurt, 2016, s. 19).

Yazarın Amerika geçmişi olan, Türk bir üst düzey çalışan tarafından -yardımlara destek veren- yardımlara nasıl bakıldığını, yardımlar hakkında neler düşünüldüğünü göstermek istediği düşünülebilir. Türkiye cephesinden bu yardımlara ön ayak olan kesimin sesi olarak Melih Dalyan, açıklamasında Amerika'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmesinin doğal olduğunu, köylünün ise yapılanlara karşı her zaman beklenen reaksiyonu göstermeyebileceğini anlatmak istemiştir. Yazar, geri kalınmışlığı kabul eden bir tutum ile Amerika'nın siyasetini kabul eder ve destekler nitelikte görünmektedir.

Ankara'da gerçekleştirilen yardım toplantısı diyebileceğimiz toplantı esnasında Mr. Borger'ın bazı Türk üst düzey yetkililerin çeşitli Amerikan firmalarına karşı tavır

takındıklarını söylemesi üzerine Melih Dalyan konuya siyasi bir unsur katarak şu cümleleri sarf etmiştir: “Seçimler geliyor! ... İyi çalışırsak, sağladığımız çoğunluk her şeyi düzeltir. ... O zaman Ball Tasarısı’nı da kolaylıkla çıkartabiliriz. Petrol tasarısını demek istiyorum yani. Madenler için de harekete geçeriz. Şimdiki mevzuatta kısıtlama çok. Bunların hepsi oyçokluğuyla başarılabilecek işler” (Baykurt, 2016, s. 20). Melih Dalyan politikanın etkisini gösterir nitelikte bir söylem gerçekleştirmiş ve yardımların siyasi ayağını ortaya koymuştur. Yardımları destekleyen politikacıların seçim ile başa getirilmesi gerekliliği, gerçek hayatta da pek çok zamanda ve yerde karşımıza çıkan bizlere tandık bir sorundur.

Toplantı sırasında yine Mr. Borger ve Melih Dalyan’ın bir diyalogunda köylü tanımı ve onlara karşı nasıl bir bakış açısı olduğu, Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısının yetkililer tarafından nasıl görüldüğü ortaya çıkmaktadır:

- Asıl sorun ... Burası bir köyler ülkesidir Mr. Borger! Ankara bir köyler başkentidir. Bugün yüzde seksen gibi bir oranla karşı karşıya bulunuyoruz. ...
- I know this! ... Durum, bütün underdeveloped ülkelerde aynıdır. İlkel tarım araçları kullanılır. Azgelişmiş ülke ekonomileri, birer kapalı ekonomidir (Baykurt, 2016, s. 20).

Konuşmalardan anlaşıldığı üzere Türkiye’deki köylülük oranına dikkat çekilmiş ve Amerikalı uzmanlar da bu doğrultuda hareket etmeye davet edilmiştir. Köylünün ihtiyaçları açısından ele alınacak bir plan/projenin hayata geçirileceği daha bu satırlardan anlaşılmaktadır.

Mr. Borger ve Melih Dalyan’ın toplantıda devam eden karşılıklı konuşmalarından bir diğesinde ise Melih Dalyan’ın Türkiye’de o dönemde yeni yeni filizlenen siyasi akımlarla ilgili tespiti ve Mr. Borger’in ona karşılık verdiği cevap önemli görülmektedir:

- Gayet açık olarak biliyoruz, bir de sol akımlar var ülkede. Büyük işsiz gruplarının kentlerde toplanması, sol akımların işini kolaylaştırır. İnsanlar şu sonuca ulaşabilir: Bütün bunlar, Amerikalılar yüzünden oluyor...

- Doğrusu bu değil ama! ... Our goal is... gelişmemiş ülkelerin ekonomilerini kalkındırmak! Başlamak! Başarılı örnekler ortaya koymak! Teknolojinin getirdiği olanakları önlerine seriyoruz (Baykurt, 2016, s. 21).

Amerika'nın gerçekleştireceği çeşitli yardımların öncesinde siyasi sol gruplarla ilgili olarak Melih Dalyan tarafından söylenenler bir uyarı niteliğindedir. Gerekli tedbirlerin alınması mecburiyetine vurgu yapmak isteyen Melih Dalyan üzerinden yazar, yardımların başarıya ulaşmamasına sebep olabilecek bir unsuru göstermek istemiş olabilir: Halkı bilinçlendirerek yapılanların farkındalığının oluşması ile Anti Amerikancı bir tepki ortaya çıkarmak. Romanın 1967 yılında yazıldığı göz önüne alınırsa, gençliğin o yıllarda kapıldığı Amerikan karşıtı rüzgârı, söz konusu eser bir öngörü olarak bünyesinde bulundurmaktadır.

Amerikalı uzmanlar ile Türk yetkililerin görüşmeleri esnasında yine bir bölümde, Mr. Borger ile Melih Dalyan arasındaki konuşmalarda geçen, Amerikalıların Türkiye özelinde planladığı yardımlar ve karşılığında Melih Dalyan'ın söyledikleri ile oluşturulan beyin fırtınasıyla akla gelen fikirler, incelemeye alınacak ölçüde dikkate değerdir:

- Köyler için, köy okulları için de çok gayretlerimiz var. Geniş çaplı bir Beslenme Projesi uyguluyoruz. Dört milyon çocuğa süttozu, paket peynir, yağ ve un veriyoruz. Ankara'da kurduğumuz iki merkezde, okullar için Audio-Visual ve Printed Materials geliştiriyoruz.
- ... Ama yirmi milyondan fazla köylüyü, çocuklara verilen birer bardak sütle, ikişer resimle avutmak zordur.
- Radyolarda effective kitle yayınları yapıyoruz. Televizyon projesi için de çalışmalarımız var. Birtakım Türk personelini seçip, teknisyen yetiştirmek üzere üniversitelerimize yolladık. Bunlar için harcamalar yapıyoruz.
- Bütün bunlara bir diyeceğim yok! ... Ama Türk köylüsü toprağa bağlıdır. ... Dedğim gibi, rahatsızlık başlamıştır. Köylüyü toprağında tutacak çözümler düşünmek gerekir.

...

- ... Gönlnü almak gerek köylünün! ... İlerde doğacak tepkileri şimdiden önlemek gerek!
- Bir araştırma yapsak olur mu acaba?
- Ne gibi bir araştırma?
- Köylünün eğilimlerini anlamak için...
- Zordur bu! ... Soracağınız soruya doğru cevap alamazsınız köylüden. Kimse alamamıştır. ... Ekonomisi kapalı olanın gönlü de kapalı olur. ... Özetlemek gerekirse... Girişilen teşebbüsler ve ülkelerimiz arasındaki dostluk değerlidir. Bunları korumak için memlekete, yani köylere eğilmek gerek (Baykurt, 2016, s. 21-22).

Amerikalı uzmanların çeşitli planlamalarla Türkiye'deki belli alanlara yaptığı yardımlar gerçekte de yaşananlar ile bire bir örtüşmektedir. Zamanında süttozu, balık yağı gibi ürünler Amerika'dan getirilerek Türkiye'deki okullarda çocuklara içirilmiş ve bu uygulamalar çeşitli gazetelere haber olmuştur. Burada en değerli tespitin Melih Dalgan tarafından dile getirildiği düşünülmektedir. Türk köylüsünün toprağı ile olan münasebeti belirtilmiş ve köylünün tarım ile ilgili algısının ve yaklaşımının doğru bir şekilde gözlemlendiği anlaşılmıştır. Ancak her zaman doğru tespitler devamında doğru uygulamaları içermez. Türk uzmanların, köylüsünü iyi tanımakla birlikte çözüme karşı kalıcı pratikler oluşturamadıklarını, günümüz Türkiye'sinde bile tarımsal yoksunluklarımızın fazlalığından anlayabiliriz. Konuşmalarda rast gelinen bir başka nokta ise Amerika'nın köylünün eğilimlerini anlamak çabasında olmasıdır. Mevcut durumu çözümleyebilmek için bir nebze de olsa gayret sarf ettikleri göz önüne alınmalıdır. Konuşmaların geneline bakıldığında Türkiye'deki toplumsal sınıfın bel kemiğini köylünün oluşturduğu anlaşılmakla birlikte, bu bilinen gerçeğin yabancılar tarafından dâhi fark edildiği ve bu realiteye göre saf tutulduğu anlaşılmaktadır.

Toplantıda, köylüler ile ilgili yapılan bu çıkarımların ardından köylüleri bu yardımlara ve özelde Amerika'nın Türkiye'de yapacağı çeşitli atılımlara ısındırmak amacıyla farklı öneriler yapılmıştır. Teklifler, yardımlara giden sürecin şekillenmesine sebebiyet verdiği için önemli görülmektedir:

- Türk-Amerikan işbirliğini sembolize eden, idraki kolay duvar afişleri hazırlamak... Aid Mission to the Government of Turkey sembolünü bu afişlerin bir yerine eklemek... çok güzel bir şey olur...
- ...
- Türk köylerinde odalar ve kahveler olduğunu hepimiz biliyoruz. Türk ve Amerikan devlet başkanlarının resimlerini bastırsak, iki devletin bayraklarıyla yanlarını süslesek, bunları çerçeveletip kahvelere astırsak... bu da faydalı olamaz mı?
- ... Kolay anlaşılır, resimli broşürler, kitapçıklar bastırmak! Türk-Amerikan işbirliğinin sağladığı, sağlayacağı faydaları sıralamak...
- ... Anadolu'da âşıklar var. Onlar şiir yaratıyor, saz çalıyorlar. Besteliyorlar bu şiirleri. Söylüyorlar her yerde. Ben diyorum, açalım bir yarışma. Prize olarak önemlice paralar koyalım. Bunlar Türk-Amerikan işbirliğine indirect övgüler yapsın. Gezdirelim bunları köylerde filan. Hem çalsın, hem söylesinler...
- Biliyoruz ki, köylüler dindar insanlardır. Hemen hepsi Müslüman. Kuran'dan dört beş parça bastırarak bunları birer kit haline getirip köy camilerinde dağıtsak... daha iyi olmaz mı (Baykurt, 2016, s. 25-26)?

Yapılan önerilere göz atıldığında iki ülke arasındaki işbirliğinin yoğun olduğu yardım yıllarında, romandaki tekliflerin gerçekte de var olduğunu görmekteyiz. Zamanında Amerika için yapılmış türküler olduğu ve yarışmalar düzenlendiği, çeşitli görsel ve metinsel kaynaklardan bilinmektedir. Bunun yanında camilere dağıtılması öngörülen dini kitaplar, Türkiye'nin kültürel ve sosyolojik yapısına uygun düşmekle birlikte göstergesel ve yüzeysel aktiviteler olmakla kalmıştır denilebilir.

Melih Dalyan'dan ayrı olarak toplantıda tek Türk olan Mr. Canata, önerilerin yüzeyselliğini dillendirerek daha etkili bir uygulama yapılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Romanın ana çerçeveye oturduğu köye yardım ve pilot proje konusu, bu aşamada şekillenmeye başlamıştır. Önerisi ile birlikte Melih Dalyan ile karşılıklı konuşmaları önemli görülmektedir:

- Türkiye’de 40.000 köy var yuvarlak hesap. Bilindiği gibi, buralarda kapalı ekonomi ve ilkel tarım yaygın. Hayvancılık geliştirilmek ister. Tarla tarımı, eğitim, sağlık, ev ekonomisi geliştirilmek ister. Şimdi 40.000 köyün hepsinde bu saydıklarımı ele alamayız. Buna olanak yok. Ama bazı bölgeler için yola yakın yerlerde, mesela merkez durumunda olan köylerde, böyle çok yönlü geliştirme projeleri uygulayabiliriz. İlk ağızda birkaç köy seçip hemen başlayabiliriz.
- Yani bir çeşit demonstration villages demek istiyorsunuz, değil mi Mr. Canata?
- Evet! ... Bu köyleri amacımıza uygun olarak seçebilirsek, başarılı işleri tanıtıcı yayınlar da yaparız. İnanıyorum ki bunlar çok daha effective olur (Baykurt, 2016, s. 27).

Mr. Canata’nın görüşleri köyleri kalkındırma amacı içermekle birlikte Amerika’nın Türkiye için gösterdiği çabaları daha somut bir şekilde ortaya koyabilmesini sağlamaktadır. Etkili bir plan olduğu, karar alanlar tarafından ortak olarak kabul edilmiştir. Yukarıdaki konuşmaların devamında bir köyün kalkındırılmak ve yenilemek için pilot olarak seçilmesine karar verilir. Bu adımın ardından seçilecek köyün kriterlerinin ne olacağı problemi ortaya çıkar ve toplantıdaki bir diğer konu, köyün belirlenmesindeki ölçütler olarak belirlemektedir. Bu konu ile ilgili olarak yine toplantıda çeşitli görüşler öne sürülmüştür:

- Yola yakın bir köy olmalı.
- Öteki köylerin özelliklerini taşıyan tipik bir köy olmalı.
- Hayvancılık, tarla tarımı, ağaçlandırma, eğitim, sağlık ve ev ekonomisi bakımından yardıma gerçekten muhtaç bir köy olmalı.
- Ben seçilecek köyün Ankara’ya yakın olmasını gerekli buluyorum. ... Sık sık inceleme ve gözlem yaparız. Ayrıca bu iş, State Department’ı çok ilgilendirecektir. Vereceğimiz raporlar meraklarını çekecek, kalkıp bu köyü görmeye geleceklerdir. Bundan başka, malzeme taşıma bakımından da yakınlığın faydası büyüktür...
- Well... öyle bir köy seçin ki, her gün gidip görebilelim. Gidip her hafta piknik yapalım. Deresi ve ağaçları olsun (Baykurt, 2016, s. 28-29) ...

Hangi Köyün seçileceği ile ilgili yapılan konuşmalarda verilen önerilerden öne çıkanının, piknik yapılabilecek bir köyün seçilmesi fikri olduğu düşünülmektedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, Türkiye’de yapılması planlanan çeşitli yardımların tepe noktasında bulunan grubun içinde, konuya son derece vâkıf olanların yanında konuya bir o kadar ilgisiz ve sığ bakan insanların da bulunduğudur. Bu yaklaşımlar gerçek yaşamda yapılan uygulamaların yozlaşmış ve ezbere zihniyetle, derine inmeden bir noktada tıkanıp kalmasına yol açmıştır.

Eserdeki Ankara başlıklı bölümün sonunda Mr. Borger’ın yapılacak uygulamalar ile ilgili tahminlerini iç sesi ile değerlendirdiği paragraf, Türkiye’deki siyasi hayatta o dönemde Amerikalıların ne boyutta güçlü olduklarını göstermesi ve yardımları hayata geçirmekte ne kadar kararlı olunduğunun anlaşılması açısından önemlidir:

Önümüzdeki yaz, Türkiye’de genel seçimler var. Demokrat Parti kazanacak elbet. Biz, durumumuzu düşünerek herhangi bir davranış yapmıyoruz. Ama Melih Dalgıç ve arkadaşları çok sıkı çalışıyor. ... Kısaca diyebilirim ki, seçimler için endişem yok. Şayet beklemediğimiz bir sonuç olursa, işlerimiz biraz zorlaşır. Ama önünde sonunda bu zorlukları yeneriz. Çünkü Cumhuriyetçiler’de de sözü geçer dostlarımız var. USA’da okumuşlardır. Kendilerine türlü fırsatlar yaratılmış, ülkemizde gezi yapmışlardır. ... Gazetelerde resimleri çıkmış, sayemizde daha çok tanınmışlardır. Türk-Amerikan işbirliğinin ve Marshall Planı’nın değerini idrak ederler. İsterse Cumhuriyetçiler kazansın seçimi (Baykurt, 2016, s. 31).

Mr. Borger Amerika’nın bir temsili olarak düşünülürse, mevcut sistem içinde Türk politik hayatına yön verdirebilecek çeşitlilikte hamlelere ABD’nin hazır olduğu ve olası ihtimallerin her biri için temkinli davrandığı anlaşılmaktadır. Her ne olursa olsun Amerika’nın stratejisi, Türkiye’deki siyaset ile şekillenecektir. Aynı zamanda Marshall Yardımlarının politik bir uzantı da olduğu -bu durum her ne kadar günümüzde bile tartışılmaya devam edilse de- romanın bu satırlarında açıkça ortaya konmaktadır. Bir başka nokta ise Türkiye’de Amerika yanlılarının bilinenin aksine sadece belirli bir siyasi kanatta

var olmadığı karışık görüş ve partilerdeki politikacıların da ABD yanlılığı ile hareket edebileceğinin yazar tarafından özellikle altı çizilmiş şekilde işlenmiş olmasıdır.

Romadaki Güzel Bir Köy başlıklı bölümde Amerikalı uzmanlar ve beraberindeki Türk heyet, pilot projeyi hayata geçirmek için seçtikleri Kızılöz köyüne ilk ziyaretlerini gerçekleştirmek üzeredirler ki o sıralarda köyün bekçisi ve romanda akıllı tip olarak çizilen Temeloş iç sesi ile köyünü anlatmaktadır:

Bizim köyümüz gözeldir. Hiçbir şeye eytaçlığı yoktur. Odunu, tezeği boldur. Toprağımız ot verir. Mallarımız süt verir. Deremizin iki yanına dikme dikeriz, güzel ağaç olur; tutturabildiğimizden satarız. Tepemiz vardır, püfür püfür eser yazları. ... Hastalık, maraz yoktur köyümüzde. Sağlık bakımından hükümete yük olmayız. Kel, uyuz, kuduz arama (Baykurt, 2016, s. 34).

Temeloş'un köyün güzelliğini anlatması, hiçbir ihtiyaçları olmadığından bahsetmesi, yardıma gereksinimleri olmadığına satırlarda görülmesini sağlamak amaçlıdır denilebilir. İhtiyaç talebinde bulunmayan bir köye, tepeden inme şekilde gelecek olan yardımların, köyün kendi doğal dengesini bozacak nitelikte olacağı, uzmanlar daha Kızılöz'e adım atmadan yazar tarafından biraz hazırlayıcı biraz yönlendirici olması adına verilmiştir denilebilir.

Amerikalı uzmanlar ve Türk yetkililer, köyün yolunda henüz göründüklerinde, yabancıların köyde hoş karşılanmayacağını anlatmak için Temeloş tepkisel bir iç ses ile kuşkusunu ve sorgulayıcılığını ortaya koyar: "Toprak başınıza! Ne kadar da çöksünüz? Ne yapmaya gelirsiniz? Altın aramaya mı, gömü çıkarmaya mı? Ne numaralarınız var gene" (Baykurt, 2016, s. 36)? Temeloş üzerinde köye gelen kalabalık heyete şüpheyi yaklaşılabileceğinin sinyalleri verilmiş ve köyün dışa kapalılık özelliği bu noktada gösterilmeye çalışılmıştır denilebilir.

Kızılöz köyüne varan heyet, köylüleri selamladıktan sonra orada bulunuş amaçlarını açıklamak istemişlerdir. İlk konuşma kaymakam tarafından yapılmıştır ancak

eserin anlatımından anlaşılana göre köylüler bu söylem karşısında afallamış ve kendilerinden ne istendiğini anlayamamışlardır:

- Yapılmakta olan bu toplantı, eşsiz doğa güzelliği dolu, insanları son derecede konuksever fakat bahtsız Kızılöz köyünün tarihinde bir dönüm noktası olacaktır. Türkiye'nin yüksek dostu Amerikalılar ve onların değerli başkanları Mr. Borger, ele aldıkları pilot projeyle sadece Kızılöz'e değil, bütün Türkiye'ye yararı dokunacak bir işe girişmiş bulunuyor. O biliyor ki, genel olarak dünya uygarlığında ve dünyanın yeni politikasında Amerikalıların oynadığı müspet rol, bütün az gelişmiş ülkelerin kaderinde köklü değişimler yapacaktır.
- Köylüler üzüyor. Bir yardım isteniyor kendilerinden ama ne? Acaba Türklerin dostu Amerikalıların başına beklenmedik bir bela mı geldi ansızın? Acaba hükümetin gücü yetmedi de, şimdi köylere yardım toplamaya mı çıktılar? Un, bulgur, fasulye diyorlarsa, açık açık desinler... Veririler iyi kötü! Şimdiye kadar kimi boş çevirdi bu köy? Bir de "pilot puruca" sözü var ortada. O ne? Esenboğa Havaalanı'ndaki pilotları bu köyde oturtmak mı istiyorlar? Bunları anlaşılır bir dille söyleyecek çıkmayacak mı içlerinden (Baykurt, 2016, s. 40-41)?

Burada kaymakamın köylülere konuşması sırasında söylenenler, yardımlar konusunda devlet yetkililerinin düşüncelerini ortaya koyar niteliktedir. Ardından gelen paragraftaki cümlelerde ise köylülerin konuya ne kadar uzak oldukları ve içine düştükleri trajikomik durumun bir portresi çizilmek istenmiştir denilebilir.

Yetkililerin köyü ziyareti ile birlikte orada bulunuş sebeplerini iyi kötü anlatmalarının ardından en nihayetinde, köylülere ne gibi yardımlara ihtiyaçları olduğunu sorarlar. Köylüler başlangıçta sessiz kalırlar fakat misafirlerin ısrarı üzerine yöneticiler ile köylüler arasında gelişen diyaloglar ilginçtir:

- Valla, açığımı isterseniz, bizim bir şeye gereksinimimiz yok! Derdimiz de yok, Allah'a şükür!

- ... Allah'ın bu kadar nimeti önümüzde! Nankörlük etmeyelim şimdi! ...
- İyi düşün Muhtar! ... Gereksinimleri sizin söylemenizi istiyorlar.
- Mesela, topraktan yeteri kadar ürün alıyor musunuz?
- Alıyoruz tabii! ... Bizim toprağımız biterlidir. Bir karış altı, taş değildir. Ekini yakmaz. İyi ürün alırsınız!
- Ürün çeşitlerinden memnun musunuz? Yeni ürünlere gereksinmeniz yok mu?
- Var desek, yalan olur! Her şey biter bizim köyümüzde. Çok göverti, yeyim aleti, süt yoğurt ciheti, odun, meşe bol olur.
- Hayvan cinsleri? Mesela süt üretimi? Yağ peynir yapma yöntemleri? Kurutma, konserve, turşuluk? ...
- Her şey çok iyidir!
- Evladım, siz yenilik istemiyor musunuz?
- Çok istiyoruz Vali Bey'im! Ama onların sordukları var bizde. İlle de bir yenilik yapalım diyorlarsa, onu kendileri söyleyecek. Biz onların karnındaki yeniliği ne bilelim (Baykurt, 2016, s. 44-45)?

Karşılıklı yapılan konuşmalarda köylülerin bir ihtiyaçlarının olmadığı somut olarak gösterilmek istenmiştir. Mevcut durumlarından memnun olan köylü -elbette çeşitli yokluklarının kendileri de farkındadırlar ancak tok gözlülükleri ve kendilerine yetebilme özellikleri ön plana çıkmaktadır- yardımlara uzak ve yabancı kalmaktadırlar. Herhangi bir gereksinimleri bulunmuyorken köylerine gelen idareciler kendileri tarafından garipsenmişlerdir. Bu kısımda ayrıca yardımların temelsiz ve ezbere bir şekilde, yüzeysel olarak hayata geçirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bir ön hazırlık yapılmamıştır. Bununla birlikte kendi düzenlerinde kavrulup giden köylüye köklü değişimler -biraz da bürokrasi araya sokularak- dikte edilmeye çalışılacaktır. Yetkililerin ısrarlarının yanında başka bir nokta daha dikkat çekmektedir ki muhtar İzzet'in "biz onların karnındaki yeniliği ne bilelim" tarifi, işin özeti niteliğindedir. Köylüler uzmanların kıvrandıklarını, bazı isteklerini söyleyemediklerini düşünerek, görünür yaklaşımın altında başka bir iş olduğunu sezmektedirler. Yazarın, aslında köylünün tam olarak çözümleyemese de bir şeylerin farkında olduğunu anlatmak istediği ve bu yüzden imgeli kullanıma yer verdiği düşünülebilir. Romanda Amerikalı ve Türk uzmanlar ile köylüler arasındaki yardımlaşma

tartışması, birkaç sayfada devam ettikten sonra en nihayetinde Vali konuya noktayı koyar, kararlılıkla köylülere seslenir:

Bana bakın! Cahilliği bırakın! Ne devirdeyiz, onu düşünün! Yahu, Amerika kim, biz kim? Biliyorsunuz, şurda Rus'un burnu dibindeyiz. Amerika bize destek oluyor. Hükümetlerimizin birbiriyle bağlantısı var. Buna halk da katılmalıdır. Sizden istediğimiz budur. Kalkıp ayağınıza geldiler. Başka köylere nasip olmayacak şereftir. Bahusus ellerinde büyük olanaklar var. Dağları devirmeye güçleri yeter. İyi düşünün... (Baykurt, 2016, s. 47).

Bölümde Vali'nin sözleriyle dönemin bir Türk yöneticisi olarak Amerikan övgüsü, yayılcılığı ve en temelinde Amerikancılık yaptığı göz önündedir. Yerli bir idarecinin - özellikle bir kentin en üst makamında bulunan valisinin- Amerika'nın yanında Türkiye'yi bir hiç olarak gösterir söylemi, yazar bakış açısından bilerek verilme olasılığı yüksek bir durumdur. Gerçek olaylarla bu denli ilintili bir romanda, muhakkak ki güncel hayatta var olan tiplere geniş ölçüde yer ayrılmış olmalıdır. Yöneticinin yönetme biçimi bu fikirler ile dolu oldukça Türkiye özelinde yaşanan talihsiz olaylar, süreçler boyunca yaşanmıştır ve yaşanmaya devam edecektir.

Vali'nin bu talepkâr ve despot tutumunun ardından ısraralar sonucunda köylü cephesinden kurnazlıklarını ve alaylı iş bilir yanlarını ortaya çıkaracak bir yardım kabulü gelir ve bekçi Temeloş önerisini şu sözlerle iletir: "Beylerim! Yüksek karakterli Beylerim! Madem dağları devirmeye gücünüz yeter, elinizde motor gücü fazla; bizim şurda bir Aktepe var. Madem sevip, dileyip geldiniz, ille bir iyilik etmek istiyorsunuz; şimdi bu iyilikleri kabul etmezsek bize hatır koyacaksınız; devirin bu tepeyi işte!" (Baykurt, 2016, s. 47). Temeloş'un sözleri Amerikalılar tarafından mantıklı bulunur ve bir tepe yıkmayı güç gösterisi olarak algılayıp, işe koyulmak için içlerini heyecan ve heves bürür. Burada fark edilmesi gereken bir detay mevcuttur; köylünün isteğinin imalı olmasıyla birlikte, hiç bir şeye ihtiyacı yokken misafirlerini geri çevirmemek adına, köyünde bulunan doğal bir tepeyi yıkma teklifini öne sürmüştür. Köylülerden gelen, gerçekleştirilmesi zor gibi görülen bu talep sonucunda, Amerikalıların yardım faaliyetleri de böylelikle başlamış olur.

Yardımlara tepenin yıkılmasıyla başlanmasına karar verilmesinin ardından, köy adına farklı bir gelişme daha yaşanır. Özellikle Amerikalıların başı çektiği konu, köyün adının değişmesi meselesidir. Kızılöz isimli köy, adında kızıl kelimesi bulunduğundan dolayı Amerikalılar tarafından benimsenmez -kızıl sözcüğü Sovyet Rusya'yı anımsatmaktadır ve Amerika'nın birincil düşmanı konumundadır- ve ad değişikliği ile ilgili, romanda geçen diyaloglar şu şekildedir:

- Genel Meclis'e önerelim de, köyün adı değişsin. Kızılöz çok kötü!
- Vali Bey'imiz, çok affedersin ama, Kızılöz bu köyün kadim adıdır. Belkim atamız Âdem'den kalmadır. Değişir mi?
- Değişir, değişir! Ataların günü başka, şimdi başka... Kızıl'ın anlamı kötüdür. Kötü dedim mi, orda dur! Güzel bir ad buluruz yerine. Zaten de, güzel bir köy. Daha da güzel olacak. Güzelöz deriz mesela; Kızıl'ı değişir, öz'ü kalır (Baykurt, 2016, s. 50).

Uzmanlar ve yöneticilerin, köye ayak basmalarından sonra köyün kendisini tanımlayan isme kadar, değişim her yere nüfuz etmeye başlamıştır. Mevcut durum içinde köylüler, çok zorlayıcı bir durum ortasında kalmışlar ve sahibi oldukları, ezelden beri adını korudukları köyleri, yabancıların elinde bir projeye dönüşmüştür.

Kızılöz'ün misafirleri ilk ziyaretlerini gerçekleştirip, planlarını köylüye ulaşıp anlatabildikleri kadar anlattıktan sonra dönüş zamanları gelmiştir ve köy ahalisi Amerikalılar ve yerli yöneticileri uğurlamaya durmuşlardır. Burada Muhtar İzzet'in iç sesinden okuduğumuz satırlar, köyün geleneğini koruma çabasını, kapalı köy özelliğini ve en önemlisi değişim endişesini görebilmek adına oldukça önemlidir: “Tomofobillere bindirirken birer birer tokalaştık. Avratarıyla bile toka ettik. Tabii onların herifleri de bizim avratlarla tokalaştı biraz. Alır mısın örnek köyü, pilot purucayı? Avratarın elini gâvur heriflerine elletirsin böyle! Amanın, nerelere gidelim? Tam şehirlere benzeyeceğiz, Ankara'ya benzeyeceğiz bu gidişle, amanın” (Baykurt, 2016, s. 51)! Köylünün yenilik ve değişim algısı neticesinde yaşayacağı farklılıklar, büyük bir eşik olarak önlerine çıkmıştır ve muhtar üzerinden verilen kaygıları zaman ilerledikçe büyüterek çoğaltacaktır.

Eserde yardımlara ve Amerikalılara karşı bakışın asker kanadından nasıl görüldüğü de işlenmiştir. Askeri temsil eden karakter Tuluğ Paşa'dır. Köylülerin heyeti uğurlamasının ardından Tuluğ Paşa'nın halka uyarısı ve tüm bu gelişmelere bakış açısı şu sözlerle belirtilmiştir:

Gözünüzü açın, uyanın! Dilenciye hıyar vermişler, eğri diye almamış. Siz de ona benzemeyin! Ben iki yıldır bunlarla çalışırım. Para akar bunlarda. Bilgi dersenez, derya. Fen dersenez öyle. Bütün işlerin planını çıkaracaklar. Bu uyuz keçileri, eşekleri bırakacaksınız. Amerika'dan uçakla cins tavuk, inek gelecek. Köy medeniyete girecek (Baykurt, 2016, s. 56).

Tuluğ Paşa'nın köylüye telkini, halkını hor görmesi şeklinde okunabilir ve köylüyü desteklemekten anladığının kökten, tüm özü yıkarak yabancı bir oluşuma gitmek olduğu düşünülebilir. Romanda bu söylemle başlayan ordu -özelinde üst düzey asker- tutumu devamı sayfalarda, Tuluğ Paşa'nın yapılacak yenilikleri kendi penceresinden anlatımıyla devam eder ve önemli bir kısım dikkatleri çeker. Köyün imamı Nuri Hoca ile diyalogları farklı noktalarda bizlere izler sunmaktadır:

- Bilim, fen... Dünya bunun üstünde duruyor. Bu da şimdi Amerika'nın elinde. İşin esasında, bilim bizdeymiş eskiden. Atalarımız harem diye bir iş tutturup, yani nasıl biliyor musunuz, sarayları karılarla doldurmuşlar, hep onlarla uğraşmışlar. Millet sahipsiz kalmış. Biz gerilemişiz. Bilim, fen gibisi var mı hiç?

-Bilimin kökü Kuran'da yazılı! Ama bizimkiler anlamını çözmemiş! Amerikan gâvurları alıp çözmüş. Kuran'da yazılan bilimleri hep yapmışlar. Şimdi makine, motor, fen onlarda. Bizim de tarlalar gen! Vaktiyle gözümüz açıp bunları kaptırmasaydık, sırtımız yere mi gelirdi? Tuluğ Paşa'm doğru söylüyor; önceleri dünyanın cihangiri biz idik!

-İmam Nuri Hoca doğru söylüyor! Bizim Kitabullah'ımız satırının arasında gizli anlam saklıyor. Bizim kalın kafa ulemamız bilmedi bunu. Ama durun bakalım, tepemizde kalk boruları çalışıyor. Amerikan devletiyle kardeşane dost olalı işimiz ilerliyor. Daha da ilerleyecek (Baykurt, 2016, s. 61-62)!

Bir imam ve ordu paşasının konuşmalarının okuyucuya iletmek istediği birkaç sosyolojik mesajı olabilir; Başlangıç esasiyle, toplumsal rolleri açısından bir paşa ve din hocasının fikir birliğinde olmaları temel çıkarlar ve inanç birliğinin önemine işaret etmektedir. Burada Amerikancı yaklaşımın dini inancın üzerinde bir noktaya evrildiği belirtilmek istenmiştir. Ayrıca incelenen kısım her ne kadar Amerikan övgüsüyle dolu sözlerle bezeli bir diyalog olsa da alt metninde genelin desteklediği tespitler barındırmaktadır. Tarih boyunca çeşitli olaylar ve önemli şahsiyetler üzerinden süre gelmiş tartışma, Anadolu coğrafyasının bir medeniyet beşiği olduğu ve burada yaşayan kavimlerden olan toplulukların gelişkinliği üzerinedir. Özel ayrıma inildiğinde ise İslam inancının temelinde yatan bilimselliğin çeşitli dönemlerde birçok aydın tarafından benimsenecek biçimde yoğun olduğu kanısıdır. Bu fikirlerin esere konulmasından yola çıkarak yazarın da paralel bir görüşe sahip kasıtlı bir betimleme yaptığı düşünülebilir. Bölümde son olarak yine Tuluğ Paşa üzerinden Amerikalıların yapmayı hedefledikleri anlatılmak istenmiştir: “... Seçimden sonra daha neler yapacaklar, görün! Türkiye’ye yeraltından benzin, mazot, gazyağı çıkarma fabrikası kuracaklar! Çünkü her türlü bilim, fen ellerinde! ...” (2016: 63). Bu satırlarda yardımlarla amaçlanan alanların bir özeti verilmek istenmiştir ancak önemli olduğu düşünülen asıl nokta Tuluğ Paşa’nın seçimin sonucuyla Amerika atılımlarını bağdaştırması ve eserde bu durumun özellikle altının çizilmesidir. Siyasetin de yaşanan gelişmelerde oldukça keskin bir payı olduğu okuyucunun dikkatine sunulmak istenmiştir.

Uzmanlar proje kapsamında köyde yapılacak yenilikleri köyün sakinlerine anlatmaya başladıklarında ortaya çıkan bir durum göze çarpmaktadır. Köylünün ve Amerikalıların üründen ve eldeki araçlardan faydalanma algısı birbirinden çok farklıdır. Bu konu köyün muhtarı İzzet ile Amerikalı bir uzman olan Dr. Larson arasındaki konuşmalarda gösterilmiştir:

-... Ekonomik olmayan hayvanları terk etmek gerek. Keçi, eşek... bunları bırakacaksınız...

-Siz daha iyi bilirsiniz ya, keçi lüzumludur bize. Yani ne gibi? Sütü vardır, eti vardır. Derisi, kılı vardır. Eşeği dersen, valla bizim belimizi doğrultan eşektir. O gitti mi, hapı yuttuk. Un, odun, bahçe, pazar ona bağlı (Baykurt, 2016, s. 76).

Köylünün toprağında yaşamını devam ettirebilmesi için -kendi şartları bu şekildedir- temel nitelikte olan ürünleri ve araçları bırakmasını istemek, Amerikalı proje uygulayıcılarının tüm profesyonelliklerinin yetmediği bir noktada tıkanmışlıklarının kanıtıdır. Manidar olan ise bu sorunu öngöremeyerek ileride yaşanabilecekleri, sıkıntılar baş gösterene kadar fark edememiş olmalarıdır. Mevcut oturmuş bir köy sistemini, körü körüne hesaplamalar sistemi ile sil baştan düzenleyebileceklerine inanmaları, bambaşka bir ülkede karşılaştıkları çok farklı bir toplumun sosyal bir sınıfına ait dinamikleri, olması gerektiği biçimiyle okuyamamalarından kaynaklanmaktadır. Yapılması düşünülen yardımlar sırayla sayılmaya devam edilmiş ve sona gelindiğinde yine ilginç bir diyalog ile karşılaşmıştır. Mr. Borger, muhtar ve Temeloş arasında geçen konuşma incelenmeye değer görülmektedir:

- Fifth, üretim araçlarının ıslahı!
- Hayvanları çok üretmek için mi Beyim?
- Tarımsal üretim demek istiyorum! Traktör, selektör...
- Pahalı işler bunlar Efendim!
- Ama siz borçlanmayacaksınız!
- Biz borçlanmasak, hükümetimiz borçlanacak! Biz iyi kötü bu sabanlarla idare ediyoruz. O dediklerin bize pek lüzumlu değil yani...
- Bazı yenilikleri görmeden anlamamız zor. Devam ediyorum. Altıncısı, eğitimin geliştirilmesi. Okulun desteklenmesi. Beslenme eğitiminin önemle ele alınması... (Baykurt, 2016, s. 76-77).

Yukarıdaki satırlarda önemle öne çıkan kısım, Mr. Borger'in sayımı sırasında Temeloş'un söze atılarak kendisi olmasa da devletin borç altına gireceğinden bahsetmesidir. Bu noktada karşımıza çıkan durum, köylünün yardımlarla ilgili önsezi ve kendi ülkesi adına içinde var olan duyarlılığın bir temsiliinin eserde işlenme çabasıdır. Temeloş sonradan ortaya çıkabilecek maddi sıkıntıları öngörür bir tavırla konuşturulmuştur. Eserin, Marshall Yardımlarının Türkiye'ye çıkardığı ağır faturayı yavaş yavaş resmetmeye başladığını görmek mümkündür. Bu borçlanma sorunundan ayrı olarak son sayılan unsurun, eğitim üzerine olması dikkat çekicidir. Yardımların eğitim sahasına da el atma gayreti burada açıkça görülmektedir. Sadece tarımsal alanla sınırlı kalmayacak olan uygulamalar ilk sinyallerini yukarıdaki satırlarda vermiştir.

Amerikalı uzmanlar, köy ile ilgili çalışmalarını hızlandırmışlar ve planladıkları uygulamaları hayata geçirmek için çeşitli adımları atmaya başlamışlardır. Eğitim konusuna da değişim getirmek için köylünün bir Amerikan beyi diye tarif ettiği uzman Mr. Buckley, okulun sınıfında gözlem yapmaktadır. Bu durum romanın dış anlatımı ile verilmiş ve önemli olduğu düşünülen satırlarla işlenmiştir: “ ... Aid Mission’ın eğitim bölümünden Mr. Buckley, ileride yapılacak gelişmeler için gerekli gözlemleri yapıyor. En büyük eksiği ‘dil’di. Hiçbir şey anlamıyor. Elinde defter kalem, önemli saydığı noktaları not ediyor; ama karanlığa! Görerek, bilerek değil gibi...” (Baykurt, 2016, s. 87). Cümlelerin sonundaki benzetme, önceden de belirtildiği gibi eğitime, bilinçsizce ve temelsiz bir şekilde müdahale etme sorununun yansımasıdır. Her işin özündeki kendi iç dengeleri çözülmemediğinde başarıya ulaşılması pek mümkün görünmez. Bu eserde özetle ve özellikle verilmek istenenin bu mesele etrafında geliştirildiği anlaşılmalıdır. Eğitim bu problemin sadece bir kolunu oluşturmaktadır ancak toplumsal açıdan temel yapı niteliği taşıdığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Köyde yapılacak pilot proje kapsamındaki yenilik ve uygulamalar birer birer yapılmaya başlanmış ve adım adım oluşan değişiklikler Temeloş’un anlatımı ile bizlere gösterilmeye çalışılmıştır. İlk önce dikkati çeken olay seçimlerin gerçekleştirilmesi ve sonrasında Amerika’nın tutumuna yer verilmesidir:

Hem de seçimler oldu bitti. Türkiye’nin Amerikan dostları çoştı. Her yerde seçimi kendileri kazanmış gibi şenlik yaptılar. ... Bizim köyden biraz ekşimişler diye duyduk. Bu köye o kadar gayret ettikleri halde, neden hükümeti desteklemeyip eski partiyi tutmuşuz? Neden oyumuzu Koca Baba’ya atmışız? Bunun sorusunu sordular bize! Ta ezelden beri ona atardık; gene ona attık. Köyümüze sekiz Amerikan gelmeyle din mi değiştirelim? Bahusus, hükümetten yana da bissürü oy çıktı sandıktan. Gene komşularımız hesaplı davranıp biraz ona, biraz buna üleştirdi elindeki kağıtları (Baykurt, 2016, s. 95-96).

Siyasetin köy açısından dengeleri ve etkileri yukarıdaki bölümde açık bir şekilde görülmektedir. Amerika’nın hesap sorar tavrı konu ile ilgili ne derecede baskın bir tutum sergilediğinin kanıtıdır. Köylü bakışı ile resmedilen biraz daha farklı bir pencereden

görülmektedir; parti tutma mecaz anlamda din tutmaya benzetilmiş ve aslında köylünün politik görüşünde de ne kadar kapalı ve katı olduğunun altı çizilmeye çalışılmış denilebilir. Sosyolojik olarak Türk köylüsü özelliğine değinilmiş, köylünün hesaplı aynı zamanda da her cenahı hoş tutmaya çalışır tavrı ortaya konulmuş ve reyî konusunda katı tutumu gözler önüne serilmek istenmiştir.

Köye gelen yardımlarla birlikte ortaya çıkan yeniliklerin ve değişimlerin köy halkından bazıları için daha başka sonuçları doğmuştur. Amerikalılar köye getirdikleri ürünlerinin başına köy ahalisinden bazı kişileri geçirmiş ve para karşılığı yapılmasını istedikleri yöntemleri onlara öğretmişlerdir. Zaman geçtikçe uygulamalara gözcülük yapan bu kimseler -aldıkları maddî desteğin sonucu olarak- büyük değişime uğramış ve Temeloş'un anlatımı ile bu somut gözlenebilir farklılıklar ortaya konmuştur:

Dolana, dolana güz geldi. Karakız'ın Hasan hâlâ tavukları, Sarı Musa hâlâ sığırları yazıyor. Aylıkları işliyor. Beş ayın içinde zengin oldu herifler. Karakız'ın Hasan rakı içmeye başladı. Sarı Musa da Yenice'ye gidip iki bin liraya yeni bir karı aldı. ... Eskisini çapaya saldı. Yenisini kapattı eve. ... Köyümüz güzel yenilikler görmeye başladı (Baykurt, 2016, s. 96-97).

Köyde iş sahibi olup paralanın köylülerin belki biraz sınıf atlama ve kendilerince yaşam standartları yükseltme adına yaşadıkları değişim olarak tarif edilebilecek durum yukarıdaki satırlarda açıkça görülmektedir. Elbette ki her köylü adına söylenemeyecek olan bu dönüşüm gerçek hayatta da hangi alan, hangi zümre ve gruba ait olursa olsun şahitlik ettiğimiz bir durumdur. Zaman ve mekan gözetmeksizin ortaya çıkan bu oluşumlar toplumda her daim tartışılmış, kimi çevreler tarafından yadırganmış, kimileri tarafından ise desteklenmiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, yardımlarla birlikte mahremiyet açısından aile düzenine kadar bile inebilecek değişimlerin, köylünün hayatına girdiği gerçeğidir. Aynı zamanda başka bir nokta ise toplumdaki sosyal sınıfların hiçbirinin ayırt edilemeyecek şekilde ortak koşullar sağlandığında farklılaşmaları -kısmen yanlış algılayarak- hemen kabullenip ayak uydurabilecek çeşitlilikte insan olduğunun önemli bir tespiti olarak ortada durmasıdır.

Temeloş'un yaşanan gelişmeleri anlatırken değindiği bir başka konu ise madenler meselesidir. Bilindiği gibi yardımların yaşandığı dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin artması ile madenlerle ilgili pek çok yenilik olmuş, madencilğin popülerliği giderek yoğunlaşan bir uğraş haline gelmiştir. Bu konu ile ilgili Temeloş'un cümleleri, fikirlerin açığa acıkması adına önemlidir:

Şey oldu: Bu işler olurken bizim köyde, sade bizim köyde değil, tüm çevre köylerde, sade çevre köylerde değil, bilumum köylerde, bir maden sevdası yayıldı! Ne desem, nasıl anlatsam? Millet iş gücü bırakıp, koştu dağlara! Şöyle bir parlak taş bulan Ankara'ya indi. ... Ben diyorum, bu maden sevdası, bu Amerika hevesi, bizim köyü iyice avare edecek. Ekimi dikimi boşaltacak. Oysa, düşersen de toprağa sarıl; bir dönüm toprağın verdiğini beyler vermez (Baykurt, 2016, s. 100-101)!

Temeloş'un toprak ile ilgili görüşleri, yazarın okuyucuya aktarmak istedikleri açısından son derece önemli bir tanım ve tariftir. Köylünün toprak ile münasebeti her dönemde ve çok farklı kesimler içinde tartışılmış, topraksızlık sorunlarına çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Bu mesele Türk aydını için tazeliğini hiç yitirmeyen bir konu olarak masada durmaktadır. Yazar, 1967'de bu satırları kaleme aldığı anda asıl sorun toprak çerçevesinde yaşanmaktayken, şimdilerde de aynı problem, toprak ve mahsul sıkıntısı hâlâ yenilememiş bir hastalık gibi ortada durmaya devam etmektedir. Ayrıca maden konusu ile ilgili endişelerin özel olarak belirtilmesinin, zenginleşme umudu ile çoğu köylünün yine bilinçsizce hareket ettiğini anlatabilmek adına söylenmiş olduğu düşünülmektedir.

Köye Bir Yenilik başlıklı bölümün sonunda Temeloş'un verdiği haberlerin özeti niteliğinde, yapılan uygulamaların başarısızlığa uğramaya başladığını “ Danalar buranın havasına alışmadı. Bana kalırsa, dağ kuşu dağda, çöl kuşu çölde... Hem de horoz dediğin, kendi öz çöplüğünde eşinmeli.” (Baykurt, 2016, s. 107) cümlelerinden anlamaktayız. Burada yine her yenileşme ve değişimin kendi öz yapısına uygun olarak sürdürülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Temeloş her şeyin yerinde, olması gereken coğrafyada varlığını devam ettirmesi gerekliliğinin sözcüsü konumundadır.

Köyde yapılan uygulamalarla birlikte Türkiye genelinde de yapılan birçok değişiklik olmuştur. Bu yenilikler köy içinde de çeşitli tartışmaları ve fikir ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. Eserde iki bambaşka kişilik yapısına sahip öğretmen figürü dikkati çeker. Birisi daha halkçı bir yaklaşıma sahip Cemal Hoca diğeri ise liberal akıma eğilen Ertan Hoca'dır. İkisi arasında yaşanan münakaşa, yazar tarafından amaçlı bir şekilde işlenmiş ve okuyucudan bu konu hakkında sorgulama yapması istenmiştir:

-NATO'ya girdik! Amerika'yla anlaşma imzaladık! Elbet madenlerimizi de vereceğiz; ne var?

-Cumhurbaşkanı, Petrol Kanunu'nun da çıkacağını müjdeledi gezisinde!

-Yabancı Sermaye Kanunu'nun çıkacağını da...

-Yüzde elli biri yerli, üstü yabancı...

-Yabancı sermaye niçin gelir?

-Kâr için! Kârı da alır, dışarı götürür!

-Götürdüğü kadar da içerde bırakmaz mı?

-İçerdekini sıyrır gider. Paranın özünü alır gider...

-Yabancı sermaye düşmanlığı çok kolay be!

-Ardından madenler gider, petrol gider, pamuk gider...

-Adam gelmiş, yardım ediyor...

-Amerika'nın yaptığı, yapacağı bu!

-Kanun Amerika için değil, yabancı sermaye için çıkıyor!

-O senin kafan!

-Bu benim kafam.

-Maden yer altında kalsa, petrol hiç işlenmese, iyi mi?

-Kendimiz işletiriz!

-İşletemiyorsun!

-Ne demek işletemiyorum?

-Şimdiye kadar işletemedin!

-Şimdiden sonra işletirim...

...

-İnsanoğluna iyilik beğendirmek zordur.

-İyilik, iyilik olsa, herkes beğenir...

Okulda araç gereç yapıyorlar... beğeniyor musun?

- Beğenmiyorum!
- Neden beğenmiyorsun?
- Güzelöz okulunu Amerika'da bir çiftlik okuluna benzetmeye uğraşıyor!
- Kötü mü?
- Güzelöz Türkiye'de bir köydür.
- Ne ayırdı var?
- Ayırdı çok! Bütün koşullar ayrı!
- Eğitim ayrı koşulları düşünür.
- Ama bunu toplumun kendi eğitimcileri düşünür!
- Laf! Yıllardır niçin düşünmedik?
- Düşündük: Köy okullarımız, enstitülerimiz iyi başladı.
- Ama ne oldu?
- Yabancıları, içerideki ortakları, ortakların uşakları...
- Haydi be sen de! ...
- Haydi be sen de! ... İşine gelmeyince!
- Ben işimi bilirim.
- Evet, Melih Dalyan bulduğun madene ruhsat alacak. İngilizce'ni de ilerletiyorsun. Hello Nancy! Hello Ertan! Hello Mr. Buckley!... Yarın çeker bir de Amerika'ya gidersin...
- Dünyaya ilerlemek için geldik.
- Ya halkının ilerlemesi, yurdunun ilerlemesi?
- Önce kendim! Dünyaya bir daha gelecek değilim.
- Halkın iki kez mi gelecek?
- Halkım da kendini düşünsün! Ben peygamber değilim, ümmet kayıracak!
- Halka yardım etmek için peygamber olmak gerekmez!
- Tıpkı köylüler gibi düşünüyorsun!
- Gibi'si fazla; öyle düşünüyorum (Baykurt, 2016, s. 116-117)!

Ertan Hoca ve Cemal Hoca'nın tartışması kapitalist liberal bir düzen ile halkçı, sosyal devlet ilkelerini benimsemiş bir düzenin karşılıklı atışmaları olarak düşünülebilir. Simgesel bir durumun burada mevcut olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Konuya somut olarak bakılacak olursa da dönemde pek çok Ertan Hoca ve bir o kadar da Cemal Hoca olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak yardımları destekleyen her bir bireyin Ertan

Hoca'nın keskinliğinde görüşlere sahip olduğunu düşünmek tartışmaya açık bir meseledir. Ülkesinin gerçek anlamda iyiliğini düşünecek bir yurttaşın milli sermayeye destek çıkması fikri, Cemal Hoca'nın sözleriyle gösterilmeye çalışılmıştır fakat doğru ve yanlış olan çok net çizgilerle verilerek tarafsızlık olgusu ortadan kaldırılmıştır. Amerika'nın ülkedeki yatırımlarını benimseyen her vatandaş, tepeden tırnağa çıkara bulanmış bir profil ile karşımıza çıkarılmaktadır. Bu yanlış portre, inceleme yapılırken mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve konu, bu noksanlık göz ardı edilmeden irdelenmelidir. Konuşmalarda ayrıca dikkat edilmesi gerektiği düşünülen farklı bir nokta ise köy enstitüleri ve köy okulları ile ilgili Cemal Hoca'nın söyledikleridir. Yazarın köy enstitüsü çıkışlı bir aydın olması bu problemin eserde karşımıza çıkmasına bir sebep olarak gösterilebilir. Yaşadığı kendi sorunlarını romanda belirli izlerle bizlere yansıttığını düşünmek gerekir.

Yardımların köye gelmesinin ardından geçen zaman Temeloş'un "Bunlar geleli dört yıl biti, beşe devrildi bu bahar!" cümlesiyle bizlere aktarılmaktadır. Yardımlar ve beraberindeki uygulamalar köyde işletilmeye başlanalı dört sene olmuş, durumun resmi artık iyice ortaya çıkmıştır. Köyde olup bitenin özetini âdeta bir mektupla okuyuculara anlatır gibi Temeloş'un iç sesinden dinlemekteyiz:

Ekip diktikleri kurudu. ... Ahırla kümesi dersin, onların canlıları geçen yıl döndü. Amerikan tavuklarını uçaklarla geri aldılar. Oraya iğnelenmeye giden danalar iyileşip geldi. İki hafta içinde ötekilerle birlikte hastalanıp ölüverdiler. Tuluğ Paşa 'Ahıra yerli dana, kümese yerli tavuk koyalım!' dedi. Komşular dana, tavuk vermedi. Hem de Amerikanlar Sarı Musa'yla Karakız'ın Hasan'ın aylıklarını kesti. Kümesin kapısı, ahırın kapısı duruyor ama tadı yok artık. Bu yüzden herhalde, Borger Bey ahıra, kümese, hatta köy içine uğramıyor (Baykurt, 2016, s. 176).

Anlatımdan çıkarılabilecek sonuç, projenin aksadığı, Amerikalıların köyle uğraşmayı kestikleri ve gidişatın olumsuz olduğudur. Yardımların sonuçları olarak bakılabilecek bu bölüm, Tuluğ Paşa'nın aslında itiraf niteliğindeki sözlerinden neyin yanlış yapıldığına dikkat çekilmesi çerçevesinde aktarılmıştır. İthal ürünlere bel bağlayan yöneticiler, en son noktaya varıldığında yerli ürünlerine dönüş

yaparak durumu toparlama gayretine girmişler ancak köylünün küskünlüğü ile karşılaşmışlardır. Önceden de Temeloş üzerinden verilen mesaj yine benzer biçimdedir: Her ürün kendi toprağında, kendi coğrafyasında güzeldir, iyidir, verimlidir.

Amerikalılar, köyde yapılan projeler yolunda gitmeyince ve kendileri işin içinden çıkamayınca Bobby adında gerçek anlamda tarımsal alanda uzman olan bir genci, köydeki çalışmaların başına getirirler. Bobby yapılan uygulamaları gözlemek için orda bulunmaktadır. Temeloş Bobby ile vakit geçirir ve onu biraz tanıdıktan sonra hakkında söyledikleri ve Bobby'nin düşüncelerini yorumlayarak aktarması önemlidir:

Bobby güleç, iyi oğlan. Çat pat bizim dili anlıyor. ... Bir gün sordum buna: 'Ulan Bobby, dinin hakkı için söyle: Bu sığırlar yerli mi, Amerikan mı; yoksa İngiliz mi?' 'Yerli' dedi, doğruyu söyledi! 'Yerli sığırları ıslahat çok fayda!' dedi. 'Öteki yanlış!' ... Ne Türk bulaşığı, ne Amerikan! Hoş insan! Ertan Bey'le bir konuştu, ne mal olduğunu anladı; bir daha yüz vermedi. ... Vemek lazım kredi size hükümet. Fakat kredileri kapışır parti zenginleri... Bu böyle çok yanlış (Baykurt, 2016, s. 193-194)!

Bobby adlı karakterin, yazarın asıl meselenin din, dil, ırk ayrımı ile ilgili olmadığını, çıkar çevrelerinin bir araya gelerek oluşturdukları durumlar neticesinde problemler yaşandığını anlatmak istediği için özel olarak kurguladığı düşünülmektedir. Güç odaklarının baskınlığı sonucunda meydana çıkan yardımlar hezimet, bizlere, aslında kültür açısından çok uzak bir dünyadan gelen Bobby üzerinden daha etkileyici olması için verilmiştir. Siyasi oyunların hemen her ülkede, yer fark etmeksizin aynı çarkla işlediği, Bobby'nin sözlerinde de karşılık bulmaktadır. Işıklı Bir Gün adlı bölümde ise Bobby'nin kendi iç sesiyle bazı yorumlarına ve düşüncelerine şahitlik etmekteyiz. Yine buradaki asıl unsur, yabancı bir kişinin fikirlerinde de doğruluk olabileceğinin görülmesidir:

Alay eder gibi bir halimiz var insanlarla. Biz ne sanıyoruz geri kalmış toplumları? Ta baştan beri mi geri bunlar? Çok belge; kanıt var; dün böyle

değillerdi. Bugün böyle oluşlarının bin nedeni var kendi içlerinde, dışlarında! ... Dillerini bilmediğin bir toplumu nasıl anlarsın (Baykurt, 2016, s. 209)?

Yapılan muhakeme ve dışarıdan görünen şekli ile öz eleştiri mahiyetindeki bu cümlelerin aslında yazarın kendi fikirleri olduğu düşünülmektedir. Bobby adlı genç, yazara sözcülük etmiştir ve yazar Amerika'nın eleştirilmesini daha etkili olması adına, Amerikalıların kendi yanlışlarını kendileri dillendirir biçimde kurgulamıştır.

Romanın son bölümlerine doğru, artık yardımlardan bir medet umulamayacağı, yapılanların köyün verimliliğini arttırmanın aksine daha da kötüye bir gidiş gösterdiği aktarılmıştır. Yaşanan gelişmelerin ışığında köyün akıllı bekçisi Temeloş rahatsızlanır ve Bobby ile birlikte şehirdeki bir Amerikan hastanesine götürülür. Burada çok sıkılır ve kendini yabancı hisseder. Köyüne özlemini içinden geçirir ve ağzından şu cümleler dökülür:

Kızılöz'ün evleri kesme şeker gibi üst üste dizilmiştir. ... Damların ardında gübrelikler. Tavuklar, cücükler oralarda eşinir. Bizimkilerin yumurtaları dolu çıkar. Bebeler çöne çöne toz oynar. Orta yerde cami. ... Amerikan bahçesi, girip çıkansız. Amerikan ahır, kümesi, tatsız. Yeşil ağaçlarıyla Dostluk Bahçesi, meyvesiz (Baykurt, 2016, s. 260).

Temeloş'un özlem dolu sözlerinin altında bir giz saklıdır. Köyde ananas ve türevi ağaçların dikilmesi ile oluşturulan bahçenin adına Dostluk Bahçesi ismi verilmiştir. Bu bahçenin Temeloş tarafından tanımında simgesel bir anlam aranabilir: Bizce tanımlama Amerika'nın anlatılması şeklinde yapılmıştır. Amerika yemyeşil, uzaktan çok güzel bir bahçedir ancak etrafındaki ülkelere, bölgelere bir faydası dokunmaz yani meyvesizdir. Bu açıdan bakılacak olursa Dostluk Bahçesi'nin bir temsil niteliği taşıdığı anlamı ortaya çıkmaktadır.

Temeloş rahatsızlandıktan sonra Amerikan hastanesine yatırıldığında odasını başka bir hasta olan Amerikalı yargıç Walker ile paylaşmıştır. Burada yaşananların yine simgesel

özellikler taşıdığı düşünülmektedir. Temeloş’un iç sesinden ve yargıyla iletişim kurma çabasının yansıdığı satırlardan, belirli noktaların önemli olduğu gözlenmektedir:

“Sizde sinir, sizde öfke diye bir şey yok! ... Siz kalın gön’lü, geniş karınlı insanlarsınız.” ... Katıla katıla güldü. Fırlayıp kalktı yatağından. Yanıma geldi. Yüzümü, başımı okşadı. “Tenku, tenku!” dedim, elini ittim. “Git, uzak tut zıkkım piponu; çok kötü kokuyor! Ve çok zıddıma gidiyor! Boğulacağım!” dedim. Başını havaya kaldırıp katıla katıla güldü. “Gülersin!” dedim. “Senin başında burgu, dizinde sargı yok; verallah gülersin!” (Baykurt, 2016, s. 260-261).

Bu cümlelerde, yargıcın sanki hiç gerçek bir hastalığa sahip değilmiş gibi olan tavrı ve en önemlisi de Temeloş’un yargıca kinayeli olarak -hastanede olmalarına rağmen- hiçbir tasasının olmadığını söylemesi, yargıcı Amerika, Temeloş’u Türkiye olarak yorumlamamıza neden gösterilebilir. Temeloş’un başında sargı olması ve sıkıntı içinde kıvrınması, sanki Türkiye’nin başına açılan dertler gibi görülmekte, yargıcın ise rahat, mutlu ve karşısındakinin yaşadığı sorundan hiç etkilenmeyen hali Amerika’nın vurdumduymaz ve kendici tutumunu akla getirmektedir. Temeloş’un hastanede kaldığı süre içinde bir başka simgesel durum olduğu düşünülen farklı bir söylem ise hastanenin yine Amerikan hemşiresi olan Dorothy’e karşı söylediği sözlerde görülmektedir: “Ben eskiden demir çelik gibi, atom gibi bir herifim! Ne başımda burgu vardı, ne dizimde sargı! Sizin yüzünüzden burgulu, sargılı oldum. Hastanenize düştüm” (Baykurt, 2016, s. 264). Burada Türkiye’nin yardımlarla düştüğü duruma gönderme olduğu düşünülmektedir. Sargı ve hastane, Türkiye’nin Amerika yüzünden geldiği hale simgesel nedenler gibidir.

Temeloş Amerikan hastanesinde bir süre kaldıktan sonra köyüne geri döner. Son yaşanan gelişmeleri Muhtar İzzet’ten dinler. Muhtarın anlatımı yardımların sonucunda köyün ve köylünün durumunu resmeder niteliktedir:

Senin tasanı doğru dürüst çekemedik Temeloş! Yeni belalar açıldı köyün başına. ... Şimdiye kadar olanlar bize pek dokanmadıydı. Danaları düveleri, tavukları cücükleri kendileri deneyip sınadılar. Dostluk Bahçesi’nin faynapıl ağaçları meyve vermiyor; onun da bize bir zararı

yoktu. Geçen yıl dağıttıkları tohum bizi mahvetti Temeloş! Domates biberler dünyada hiçbir yenir alete benzemediği gibi, tarladaki ekinler baştan aşağı “karalı” oldu! Sana nasıl söylesek? Evinleşmedi ekin! Evinleşir gibi olurken yanıverdi! Parmağının arasına alıp srtyorsun, kurum gibi sıvanıyor! ... Domates biberler ancak leblebi kadar büyüdü, başka büyümedi. Dışardan görenler gülüyor. Domates değil, nohut sanki. Hıyarlar burunlarının çiçeğiyle sararıp kaldı... Bütün tarla, bütün ekenek, bir uçtan bir uca karalık! Komşular neye uğradığını, hangi kuyuya düştüklerini bilemedi. Elleri orağa tarağa varmaz oldu. ... Bu yıl mahvolduk... Yanıma ye Kadir’i de alarakdan Kaymakam’a gittim, “Efendim, durum böyle böyle, Amerikan tohumları bizi mahvetti!” diyecek oldum; çıkıştı bana. “Her şeyi Amerika’dan biliyorsunuz? Bakın bakalım donlarınızda yaşlık var mı? Ne istiyorsunuz Amerika’dan, anlamıyorum! Haydin, basın dışarı! ...” Kişeledi çıkardı bizi. Biz ne isteyelim Amerika’dan? Biz dilenci miyiz? Asıl Amerika bizden ne istiyor da, düşmüyor yakamızdan? ... (Baykurt, 2016, s. 279-280).

Yardımların sonuna gelindiğinde elde kalanın yine Amerikan malı tohumların köylünün toprağını yakıp geçmesi ile verimsiz mahsul olduğu tespit edilebilir. Köylünün yaşadığı buhran ve isyanın ardından Türk yöneticilere meramını anlatma uğraşı sırasında, yetkililerin köylüyü yalnız bıraktığı dikkat çeken bir unsurdur. Kendi düzenlerinde yaşayıp giden köylü, pek çok plan, proje, çalışma, yenilik hevesi ile çetrefilli işlerin içine atılmış, durumlar terse dönmeye başladığında ise bir başına ortada bırakılmıştır. Türk-Amerikan işbirliği saflarına çekilmiş, olan köylüye olmuştur. Olmayan bir maraz yaratılmış, bu üretilen hastalık sarılıp sarmalanmaya çalışılmış, Amerikan sargısı olup çıkılmış ve derde bin dert katmıştır. Köylü yine köyünde, kyyle ve sıkıntılarıyla boğuşmaya terk edilmiştir.

4.2. Amerikan Sargısı’nda Sosyal ve Sosyolojik Olgular Temi

4.2.1. Göç - Gecekondulaşma - Kentleşme

Türkiye’de 1950’li yıllara yüzümüzü döndüğümüzde, toplumsal olarak karşımıza çıkan en belirgin sorunlardan biri göç ve göçün ardından şehirlerde ortaya çıkan gecekondu yapılarıdır. Göçün sonucu niteliğindeki bu çarpık kentleşme başlangıcı, eserden farklı yerlerde bir sorun teşkil ettiği fikriyle işlenmiştir. Köylünün gözünden göç meselesinin nasıl irdelendiğini görmek adına köyün bekçisi Temeloş’un şu cümleleri önemlidir:

“...bu köy Hazreti Atatürk gününden beri böyle durur. Güzel köydür; ama kopan gidiyor. Beşikteki bebeler, “Inga! Inga!” diye ağlamıyor şimdi; “Anga! Anga!” diye ağlıyor. Yani Ankara diyorlar. Köyü öyle güzelleştirmeli ki, palazlanan uçmasın!” (Baykurt, 2016, s. 45) Görüldüğü gibi köylerden göçün sıklığını göstermek adına benzetme ve kelime ironileriyle durumun vahametinden bahsedilmiş ve en küçük bebekten başlayıp her bir köylüyü sardığına dikkat çekilmek istenmiştir. Burada önemli görülen bir nokta daha vardır. O da Temeloş’un sözleriyle varlığı ima edilen, göçmek isteyen köylünün yanında bilinçli olan ve toprağında kalmayı isteyen köylünün olmasıdır.

Göç sorununun, dönemde şehirli cephesinden nasıl görüldüğünü biraz olsun resmedebilmek için Melih Dalyan ve sevgilisi Nilüfer’in şu diyaloglarına göz atmak faydalı olacaktır:

- Bu apartmanın kapıcısı kim şimdi biliyor musun? Deliviran köyünün muhtarı! Muhtarlığı bırakıp gelmiş, kapıcılık ediyor! Esenboğa yanlarında bir köymüş! Köylerin muhtarları bile göçüp geliyor; ötesini anla!
- ... Bizimkiler seviniyor şimdi buna. “Sermaye akını artıyor dışardan. Yeni fabrikalar... Montaj endüstrisi genişliyor. Naylon, gazoz... İşçi bulma zorluğu olmaz!” diyorlar (Baykurt, 2016, s. 10-11).

Satırlarda görülen tablo şudur: Şehre göç, belirli bir kesim açısından -üst kademedekiler, yönetici sınıfı ve zenginler- işgücü, emek ve işçi sermayesi olarak tanımlanmaktadır. Yeni yeni gelişmeye ve büyümeye başlayan fabrikalara işçi tedarikinde

en birincil kesim, köyden kente göçen ve maddi yokluklarla boğuşan köylü olmuştur. Köylünün, kendi işini bırakıp kente göçüp, fabrikaya tabiri caizse vasıfsız eleman sıfatıyla girmesinin sonuçları, ileriki on yıllarda Türkiye'nin her dönemecinde önüne çıkacak bir sorun olacaktır. Bu sorun o zamanlarda öngörülememiş ve topraktan anlayan köylü, bilmediği yabancı makinelerin önüne oturup kendi üretimini yapmaktan yoksun kalmıştır. Ayrıca konuşmalarda muhtarların bile köyden göçer olması, köylünün toprağı gözden çıkardığını ve kent hayatına heveslenerek göç ettiğini düşündürebilir.

Söz konusu eserde göçün kentlere etkisi, karşımıza ilk önce somut şekliyle gecekondulaşma ile çıkar. Köyden göç edenler, kendilerine yaşam koşulları sağlayabilmek için evler inşa ederler. Bu yapılar şehirlerin kenarlarında, merkezleri çevreleyecek şekilde oluşturulur. Bir gecede dikilen derme çatma evler, adını bu özellikten almıştır. Eserde, Ankara'da gecekondulaşmanın şehirli açısından nasıl görüldüğü ve gecekonduların tasvirleri yer almaktadır. Nilüfer'in "Dört bir yanı gecekondu sardı. Köylerin baskınına uğradı Ankara. Kapıcısı, satıcısı..." (Baykurt, 2016, s. 9) sözlerinden, yine kente göçün ne kadar yoğun bir şekilde yaşandığını ve gecekonduların şehrin her bir yanından gözlenebildiğini anlamaktayız. Melih Dalyan'ın iç sesinde ise Ankara'nın gecekondularının betimi daha somut olarak verilmektedir: "Bulutların altında gibi Ankara. Gecekondu dört yanından sarmış. Gölbaşı'na giden yolun oralarda kireç ocakları ve gecekondu. Dikmen sırtlarında, Balgat'ın oralarda gecekondu. Gecekondu mım gibi, çakılı! ..." (Baykurt, 2016, s. 12) Bu satırlarda gecekonduların, yavaş yavaş şehrin bir parçası olmaya başladığı hissedilebilir. Göçün bir temsili gibi düşünülebilen bu yapılar, o dönemde yoksulluğun, çaresizliğin bir görünümüdür. Şimdilerde ise, tarihi, etnik, sosyolojik ve kültürel dokular olarak kimi kesimler tarafından sahiplenilen ve korunmaya çalışılan alanlardır.

Eserde gecekondulaşma izleri bir kez daha, romanın sonlarına doğru Temeloş'un hastalığından dolayı Ankara'ya gitmesi ve gördüklerini anlatması ile fark edilmektedir: "Çok "bebe" var gecekondu sokaklarında. Taşlarla, teneke kutularla oynuyorlar. ... Evlerin üstünü tenekeyle, eski kiremitle örtmüşler. Duvarlarını, kapılarını eski sandık tahtalarından, kontrplak parçalarından, kutu mukavvalardan uydurmuşlar" (Baykurt, 2016, s. 230). Temeloş bize gecekonduyun kentteki fiziksel görünüşü ile ilgili bir tablo

çizmektedir. Yeni oluşmayan başlayan bu yapıların şehir içindeki durumları ve yoksunlukları resmedilmeye çalışılmıştır.

Romanda kentleşmeye örnek olarak da Melih Dalyan'ın, arabada Amerikalılar ile buluşacağı yere giderken şehirden küçük ayrıntılar verdiği satırları gösterebiliriz: “Maltepe Camisi'nin minareleri küçülmüş mü? Yeni yapılar çıkmışlar: Yüksek çok yüksek yapılar” (Baykurt, 2016, s. 8)! Şehirleşmenin oluşumu ve etkileri, eski bir caminin koca binaların arasında kalması ile gözler önüne serilmek istenmiştir. Betimlemesi yapılmaya çalışılan durum, günümüzde artık aşına olduğumuz ancak o dönemde yeni bir oluşum halinde olan yapılaşmalardır.

4.2.2. Eğitim

Romanda eğitimle ilgili çeşitli arka planlar, üzerinde durulması gereken biçimde dikkat çekicidir. Eserin ilk sayfalarında göze çarpan konu Melih Dalyan'ın şoförü Kerim ile konuşmasında mevcuttur. Kerim'in ablası ve ailesinin köyden Ankara'ya göç ederek yeni düzenlerine alışmaları ile ilgili yaptığı anlatımında, bir noktada durum eğitim ile birleşir: “Köyler... Daha da zor alıyor! Hem de durmuyor artık insanlar! Yani durmak istemiyorlar! Bir kez sökülünce ucu. ... Öyle bir şey. Gene de fena sayılmaz ablamgilin rahatı. Yeğenler okuyor. Kızların okumasına karışan görüşen yok” (Baykurt, 2016, s. 13). Burada köylerde artık istihdamın eriyip gittiği ve insanların kente göç ettikleri vurgusu bulunsa da bizce asıl önem arz eden nokta, kızların şehirde okuma ile ilgili bir sıkıntı yaşamamalarının belirtilmesidir. En değerli olan kısım ise köy kökenli Kerim'in kız çocuklarının eğitim görmesi ile ilgili hassasiyetinde saklıdır. Yazar tarafından son cümlelerin bu probleme parmak basmak adına eklendiği düşünülebilir.

Eserde Amerikalı uzmanlar ve Türk yöneticilerin köyü ilk ziyaretleri esnasında, Kaymakamın durumu anlatmak için yaptığı konuşma sırasında Muhtar İzzet'in içinden geçirdiği düşünceler, köylünün eğitim vurgusu açısından önemlidir: “Kaymakam Bey'imiz, Vali Bey'imizin yanında duruyor. Kafa kafaya verip bıdırdıştılar. Sonra Kaymakam Bey'imiz kalktı. Bir nutuk atmaya başladı; bu nutuğu bizim anlamamızın oluru olanağı yok! Dünya okumuşların dünyası, bizim gibi cahillerin değil...” (Baykurt, 2016, s. 40). Burada muhtarın fikirlerinden çıkarılabilecek birkaç sonuç vardır; Biraz sitemkâr bir

tavır okuyucunun gözünden kaçmamalıdır ancak dünyada söz sahibi olabilen insanların okumuş kesime mensup kişiler olduğu düşüncesi köy muhtarının aklında yer etmiş bir durumdur. Bu yaklaşımdan köylünün eğitime verdiği değer ve aslında eğitim ile önemli yerlere gelinebileceğinin farkında olduğu varsayımında bulunulabilir. Bir diğer mesele ise kendileri ile şehirli okumuşlar arasında bir uçurum olduğuna inandıklarının bu satırlarda belirgin biçimde görüldüğüdür ve bu farkı muhtarın yine eğitimi sebep göstererek belirttiğini düşünmek yanlış bir kanı olmayacaktır.

Kızılöz köyünde başlarda köyde hizmet veren iki öğretmen bulunmaktadır. Önceki bölümlerde de çeşitli konular çerçevesinde anlatılan bu öğretmenlerden Cemal Hoca, bazı sebeplerden dolayı -siyasi söylemleri, yardımlar ile ilgili eleştirel tutumu gibi- köyden sürgün edilir. Yerine gelen öğretmen ise Tülay adında okuldan yeni mezun acemi bir hocadır. Köye ilk geldiği zaman köyün içi ve okulun kendisine gezdirilmesi esnasında Temeloş'un öğretmene söylediği sözler önemlidir: “Aha okul, aha bebeler! Aman kızım dikkatli okut! Okumadığımız için biz iki yakamızı bir araya toplayamadık. Onun için de bizi adam yerine koymuyorlar” (Baykurt, 2016, s. 191). Görüldüğü gibi Temeloş'un cümleleri okumaya verilen önemi, eğitimin insanın saygınlığı adına ne gibi faydalar sağladığının bilindiğini ve köylü adına eğitimsizliğin çok şeyler kaybettirdiğinin bilincinde olunduğunun göstergesidir. Bu açıdan eserin içinde, okumaya köylü bakımından da destek verilebildiği, her taşralının bağınaz ve gelişime karşı olmadığı gibi düşünceler yerleştirilip serpilmeğe çalışılmış, bazı önyargıların kırılması hedeflenmiştir.

4.2.3. Adalet

Romanın sonunda olaylar iyice karışmış ve köylü, yapılanlardan hiçbir fayda görmediği için her şeyi yıkıp Aktepelerini eski haline döndürme eylemine geçmiştir. Yapılan ahır, kümes ve benzeri yerler boşaltılır. Bu esnada köye -son gelişleri olacaktır- yetkililer ve uzmanlar gelir. Ortalığı yıkık gördüklerinde Vali'nin tepkisi tehditkâr ve sinirli olur. Valinin sözleri üzerine muhtarın cevabı adalet ve hak hukuk bağlamında bu çalışmaya eklenmesi gereken ölçüde önemli görülmüştür: “Bunu size bırakmayacağım! ... Akşama jandarmaları göndereceğim! Akşama kadar yapıp tamam edin tepenizi! ... Olup bitenleri yargıçlara anlatırız! ... Eğer Türkiye’de cük kadar adalet varsa, yargıçlar derdimiz anlar! Anlamazsa... girer cezaevine yatarız! Yatmadığımız cezaevleri mi Vali

Bey'im" (Baykurt, 2016, s. 303-304)? Başına gelmeyen iş kalmayan köylü yine umudunu ve hakkını adalet ile arama yoluna gitmiştir. Buradaki önemli nokta yaşanan tüm olumsuz ve haksız süreçlere rağmen Türkiye'deki yargıya olan güvenin gösterilmesidir. Köylünün adalete başvurusu ve yaşadığı sıkıntıları yargı önünde göstermek istemesi hem kararlılığını ve cesaretini gözler önüne koymaktadır ve de olan biteni güvendiği en yüksek kurum olan yargı önünde hesaplaşarak sonuca erdirmek istediği fikrini akıllara getirmektedir. Pek çok karmaşık, sıkıntılı, trajikomik olayların yaşandığı Kızılöz köyündeki serüven, köylü ve kendini temsil eden yöneticilerinin yargı karşısında hesaplaşması ile son bulacaktır.

4.3. Ayak - Bacak Fabrikası'nda Marshall Yardımları Temi

İsimsiz ülkede uygulanan bir kara tohum politikasının ardından -Ayak-Bacak Fabrikası adlı tiyatro oyunu anlatırken söylendiği gibi ülkenin siyasi çıkarıcıları kendi kara tohum stoklarını eritmek için halkın buğdayını almış ve onlara kara tohum vermiştir. Burada artık halkın aldığı kara tohumu tükettiği ve ardından da biraz zaman geçtiği söylenmektedir.- hatırı sayılır bir süre geçmiş ve halk, tükettiği ürünün etkilerini acı bir şekilde tecrübe etmiştir. Karabuğday ülkenin tüm halkını çeşitli biçimlerde kötürüm bırakmıştır. Devlet ise bu çıkmazdan kurtulmak adına çareyi dış yardım almakta bulmuştur. Halka bu kararın duyurusu şu şekilde verilmiştir:

Yüce Şef'in bildirisi... .. Şef Hazretleri, Tanrı'nın bir gazabı olarak ülkemize çöken felaketten ötürü, ulusal matem ilan etmiştir. Bu büyük afetten haberdar olan dost ve komşu ülkeler, vatandaşlarımıza dağıtılmak üzere, yardım olarak malzeme ve sağlık uzmanları göndermişlerdir. Yardım geldiği zaman derhal dağıtılacak ve dost ülkelerin sağlık uzmanları kötürüm olan vatandaşlara gerekli tedaviyi yapacaklardır (Çağan, 2018, s. 50-51).

Bildiride görüldüğü gibi zaman, mekân ve ülkenin belirsizliği bir engel olarak düşünülmeyecek şekilde açık durumdadır ve ülkemize dış yardım olarak anılan Marshall yardımlarının yapılışının simgesel bir çizimidir. Halkın kötürüm kalması, aslında kötürüm bırakılmış olması, Türkiye'nin yönetim kısırlığı ile tıkanmış bir noktaya getirilmesi olarak

yorumlanabilir. Yardımlar ise Türkiye'ye destek olacak ve hastalığını sözde iyileştirecek ülkelerdir -bir başka söyleyişle Amerika-.

Dış yardım geleceğini okunan bildiri ile duyan halk, aralarında konuşmaya başlar. Bu esnada yardımların bünyesinde sözü geçen yabancı sağlık uzmanı aralarında belirir:

- Yardım mı geliyormuş dost ülkelerden dediler?
- Acaba yardım içinde koltuk değnekleri de var mı?
- (Sağdan bisiklet üzerinde koloniyel şapkalı, kısa pantolonlu, kara gözlüklü, yabancı Sağlık Uzmanı girer. ...)
- (İngilizce) Nasılsınız, iyi misiniz? Nasılsınız iyi misiniz? İyisiniz, iyisiniz, iyisiniz...
- Bu da kim?
- Görmüyor musun, yabancı sağlık uzmanı...
- Ne yapmaya gelmiş?
- Şifa dağıtmaya, sizleri kötürümlükten kurtarmaya...
- Belki de yardımın içinde ayak bacak da vardır ha?
- ...
- Nasılsınız, iyi misiniz? Nasılsınız, iyi misiniz? İyisiniz, iyisiniz, iyisiniz.
- (Bunları Fransızca söyler.)
- Ne oldu şimdi?
- Şifa dağıttı.
- Bu nasıl şifa dağıtmak be!
- Bir iki defa daha geçsin de bak görürsün nasıl olduğunu. Hepiniz turp gibi olursunuz. Hiçbir şeyiniz kalmaz. Atlar, koşar, zıplarsınız (Çağan, 2018, s. 52,54).

Marshall Yardımlarının ön planda olan yanları genel olarak Türkiye'ye giren, dış ülkeler tarafından gönderilen ürünlerdir. Ancak göz önünde her daim -yardımlar sırasında- bulunan, başoyuncu niteliğinde ve halkla ister istemez temas halinde olan yabancı uzmanlar ve yetkililerdir. Bu parçada, bahse konu olan uzmanlara örnek teşkil eden yabancı bir sağlık uzmanını görmekteyiz. Gelen uzmanın farklı bir dil ile halka seslenmesi, söylediklerinin sadece hatır sormaktan ibaret olması ve duruma çok ilgisiz bir biçimde

alana sadece girip çıkması, önemli olduğu düşünölen noktalardır. Gerçekte yardımların yapıldığı zamanda, burada betimlendiğı gibi halkın içinde dolaşan ancak kitle ile bağ kuramayan, ezbere eylemleri gerçekleştirmeye uğraşan -tıpkı eserdeki uzmanın sürekli aynı sözleri söylemesi gibi- kişiler ile karşılaşmıştır. Bir başka durum ise detaylı bakıldığında ortaya dökölen uzmanın ilk gelişinde farklı bir dil, bir sonraki gelişinde farklı bir dil kullanmasıdır. Buradaki kasıt ise birden fazla ölkenin yardım hevesinde olduğu ancak hiçbirinin birbirinden ayrı ve yararlı bir girişimde bulunmadığıdır.

Eserde, ölkeye yapılacak olan yardımların bir mizansen şeklinde ve fantastik-ironik biçimde somut olarak resmedildiğı bir bölüm bulunmaktadır. İncelenen metin bir tiyatro eseri olduğu için görsel açıdan bu durumun absürt şekilde verilmesi doğaldır. Yardımların halka ulaşma anı şöyledir:

(Tepeden üzerinde sıkışan iki el bulunan ve ‘Yardım’ yazılı bir torba sarkar.)

-Yardım, yardım geliyor.

-Yardım geldi.

-Ayak, bacak geldi.

-Koltuk değneğı geldi.

-Mucize, mucize... Yardım

(Bu sözleri söyleyerek, kimisi sürünerek, kimisi yürüyerek, torbanın altına gelirler. Torba yavaş, yavaş inmektedir.)

-Belki ayak bacak vardır yardımda ha?

(Torba durur.)

-Durdu, gelmiyor. Yardım gelmiyor.

-Geliyor, geliyor... Kımıldamaya başladı.

-Dua edin, dua edin... Geliyor...

(Hepsi ellerini açarak dua etmeye başlarlar. Torba birden üzerlerine düşer.)

-Ahhh! Ezildim be! Çekin şunu üzerimden.

...

-Yardımanın altında kalmayan kimse varsa kurtarsın bizi.

...

-Hiç de dışardan görüldüğü gibi değilmiş be! Amma da ağır geliyor yüklenince ha!

-Çekin şunu sırtımdan be! Öleceğim neredeyse. Vazgeçtim ben alsınlar yardımını geri, ne isterlerse verelim.

-Koltuk değneği var mı? Ayak bacak var mı? Yok mu? Açsana be! Yok, değil mi yok!

-Nasılsınız, iyi misiniz, nasılsınız, iyi misiniz? İyisiniz, iyisiniz...

-Değiliz. İyi değiliz. ... Yardım da fayda vermedi. Açsanıza be! ...

(Torbalar yavaş yavaş açılır. İçinden tuvalet kağıdı, diş fırçası, sabun ve ayakkabı çıkar. Bütün yüzler kararmıştır. Endişe, korku, isyan yüklüdür hepsi. ...) (Çağan, 2018, s. 54-56).

Sahneye yukarıdan bir torba ile gelen yardımların, üzerindeki amblemin ayrıntısında görülen iki elin sıkıştığı figür, Marshall Yardımlarının Türkiye'deki simgesinin kendisidir. Torbanın yavaş yavaş gelirken birden halkın üzerine düşüp, kimilerini ezmesi ise temsili bir yergidir. Denilmektedir ki; ülkeye yapılan yardım adındaki uygulama, halkı bir buldozer gibi ezip geçmiş ve insanlar bu yükün altından kalkamamışlardır. Bu bağlamda devamı birkaç söz de oldukça manidardır; yardımın altında kalmayan varsa onlardan kurtarılmanın dilenmesi ve yardımların görüldüğü gibi değil de yüklenince oldukça ağır olduğunun fark edilmesi. Türkiye özelinde bu yardımlarla ilgili pek çok süslü, ağdalı ve parlak kampanyalar düzenlenmiştir. Halka umut aşılanmış bu atılımlarla, çok iyi ve güzel noktalara gelinebileceğine inanmaları sağlanmıştır. Ancak yardımların, sonradan aslında görüldüğü kadar masum ve tehlikesiz olmadığı acı tecrübelerle anlaşılmıştır. Burada bahse konu edilen durum budur. En son açıklamada ise çok daha ironik ve trajikomik bir durum söz konusudur. Yardım diye ülkeye torba içinde dağıtılan şeyler oldukça basit, halkın gerçekten ihtiyaç duymadığı nesnelerdir. Ayakları ve bacakları olmayan ya da yarımlaşmış olan insanlara ayakkabı göndermek, traktörün Türkiye'deki pazara girip, halka satışının yapılmasına rağmen yedek parça sanayisinin ve tarım aracının gerekli malzemelerinin tedarikinin yapılmamasına eş değerdir. Bu duruma bir gönderme yapıldığı, kapalı bir mesajla izleyici ve okuyucuya iletildiği düşünülebilir.

Ülkede çeşitli gelişmelerin ardından bir ayak ve bacak üretme fabrikası kurulmuştur. Aslında yardımların ilk yapıldığı zamanda ülkeye ayak ve bacak

gönderilmiştir ancak işgüzar ve çıkarıcı derebeyleri halka o nesneleri vermemiş, torbaları kendi düzenledikleri şekli ile vatandaşı yollamıştır. Eksik ya da tam da olsa yapılan yardımı halka ulaştırmayıp âdeta onlar adına karar verir bir tavırla hareket etmek, gerçek hayattaki işleyişin bire bir aynasıdır. Bu noktada derebeyleri -bu bölümde politikacı olarak geçmektedirler- el altında tuttıkları ayak bacakları halka kendi imalatları gibi gösterip, monte etme merasimi düzenlerler ve halk, adımları uygulayarak yeni uzuvlarına kavuştuğunu zanneder. Buradaki anlatım ve diyaloglar önemlidir:

(Ayaklar 2. Vatandaş'a tamamen ters takılmıştır. Yani ayak uçları geri bakar. 3. Vatandaş'a biri ileri, biri geri takılmıştır. 3. Vatandaş bırakıldığı yerde kalır. Olduğu yerde sayar, çünkü ayaklarından birini öne atarken, diğeri geri atmaktadır. Kız'ın ayakları ise normaldir. Bu durum vatandaşları bir 'kaos'a götürür. Ortada dolaşmaya başlarlar.

-Sevgilim bak! Yürüyebiliyorum, hareket edebiliyorum artık. Ayak bacak taktılar bize. ...

-Gözünün önüne baksana be! Kör müsün? Koca adamı görmüyor musun? Sen ne yolun üzerinde duruyorsun? Sana nasıl çarparım, bir kere arkamdasın.

-(Olduğu yerde sayarak) Ben çekiliyorum, sen üstüme geliyorsun. ...

...

-(2. Vatandaş'ın ters yürüdüğünü görür.) O ne yapıyor o? Niye arka arka yürüyor?

-Yabancı uzmanların verdikleri raporlara göre taktık ayak bacakları. Şimdi ne olacak? Şu hale bak!

-Herkes, her şey yine kötürüm. Olmaz . Olmaz bu!

-Ben hep böyle geri geri mi gideceğim?

...

-Yerimde mi sayacağım ben (Çağan, 2018, s. 83-87)?

Yukarıdaki parçada çıkarıcı ve sömürü düzenine alışmış, idareci çevrelerin ayak bacaklar ile ilgili yaptığı bu stratejilerinin gösterilmesinin yanında yardımlarla ilgili önemli bir noktaya daha değinilmiştir. Mevcut olan ayak bacakları kuranlar, bunları gönderen yabancı ülkelerin kurulum şemasına göre hareket etmişlerdir. Ayak bacakların yanlış

takılmış olmaları yerine kuruluma bire bir uyularak monte edilmesine rağmen ters, eksik ve kişinin hareketini kısıtlayıcı olması ülkeye yardımlarla gelen ürünlerin hiçbir fayda sağlamadığı fikrini akıllara getirmiştir. Takılan ayak bacakların hareket kabiliyetleri ile ilgili verilen detaylar da yardım konusu açısından simgeseldir: Bir tanesi hiç yürüyemez kalır, bir tanesi bir ileri bir geri yürür, bir tanesi geri geri yürür ve bu şekilde devam eder. Geri gitmek, yerinde saymak, hiç ileriye yürümek durumları, yardım edilen kişilerin - aslında ülkeyi temsil ettikleri düşünülebilir- hiçbir gelişme göstermedikleri hatta kimisinin daha da geriye gittiği şeklinde yorumlanabilir. Burada yine imgesel bir durum olduğu düşünülmektedir. Takılan uzuvlar aslında yardım unsurlarıdır ve hiçbir işe yaramayan, olanı daha da kötüye sürükleyen bir etkiye sahiptirler.

4.4. Ayak - Bacak Fabrikası'nda Sosyal ve Sosyolojik Olgular Temi

4.4.1. Sömürü – Eşitlik

Eser, bir ülke için eşitliliğin ve sömürünün varlığının ne kadar büyük ve olumsuz etkileri olabileceğini göstermek adına, halkın başından geçen talihsiz olayları merkeze alacak biçimde oluşturulmuştur. Çıkarıcı yöneticilere ve uygulamalarına dikkat çekilmek istenmiş, bu amaçtan dolayı halk, yazar tarafından adım adım yoksul bir düzene doğru götürülmüştür. Tiyatro metninde bu hiyerarşik ve anti-demokratik sistem belirli satırlarda göze çarpmaktadır. Sahne dekorunun anlatıldığı ilk bölümünden başlayan bu betimleme şu şekildedir:

Dekor geriye doğru yükselen üç yükseltiden ibarettir. Yükselti iskelet halinde tahtalardan yapılmıştır. ... Bu yükselişlerin iki yanında iki merdiven vardır. ... Derebeyleri ikinci yükseltinin tam ortasında kurulmuş bir masa üzerinde yemek yemekte ve içmektedirler. ... 1. Vatandaş ön yükseltinin önünde duran çöp tenekesinin yanında uyumaktadır (Çağan, 2018, s. 7, 10).

Metinde başlangıçtan itibaren simgesel öğelerle karşılaşılır. Derebeyleri olarak tanımlanan sosyal tabaka, sınıf farklılıklarının yaşandığı bir ülkede var olan bir gruptur. Bu kesim daha güncel bir tarif ile ifade edilirse toplumda en üst kademedeki yönetenin yardımcıları, yöneticiyle halk arasında var olan bir topluluk olarak düşünülebilir.

Günümüzde, bürokratlar bu sınıfa giren kesimdir. Vatandaş ise halktan yoksul bir kişiyi temsil eder. Burada önemli olanın ve bizlere verilmek istenilen mesajın derebeyleri tam orta katta otururken, 1. Vatandaşın en altta çöp tenekesinin yanında oturması olduğu düşünülmektedir. Sınıf farklılığının varlığı, oyunun görseli ile pekiştirilmiştir. Derebeyleri -yani aristokratlar- her zaman orta katta olurlar. Toplumda yönetenin bir altında bulunurlar. Vatandaş ise itilen, ezilen olarak kendine hep en alt katta yer bulabilir. Eşitsizlik bu somut hali ile bize daha metnin ilk sayfalarından göz kırpar.

Köylünün yaşadığı ekin bolluğunun mutluluğu ile başlayan oyunda, bu gelişmeden memnun olmayan, ticaretle uğraşan, yukarıda da bahse konu olan derebeyleri bulunmaktadır. Üç derebeyinin arasındaki konuşma, sömürü düzeninin ve köylü ile ilgili yaklaşımların ortaya konması açısından önemlidir:

-Ülkede bolluk oldu, ahlak bozuldu.

-Peder hep derdi. İnsanoğlunun namuslu, ahlaklı, çalışkan, dürüst olabilmesi için aç kalması gerek, derdi.

...

-... Şu Allahın belası belası topraklar bereketlenmeden önce, bunlar, bu ahlaksız herifler nasıl kendi hallerinde, nasıl boyunları bükük, efendi kişilerdi. Vur ensesine, al ağzından lokmasını. Gık bile demezlerdi. Ne olduysa bu bolluktan sonra oldu. Ne yaptıysa bu bereket yaptı (Çağan, 2018, s. 9).

Abartılı bir anlatım tekniğinin görüldüğü bu diyaloglarda, arka planda var olan fikir; köylünün, üreticinin güçlenip zenginleşmesine, üst zümrenin karşı duruşudur. Tarihsel dönemlerde feodalitenin var olduğu zamanlardan beri yerleşik olan bu düşünce, günümüzde mevcut rejimlerin içinde kimi çevrelerde bile yerini korumaktadır. Eserde bu durum o denli yoğun bir mesaj silsilesi ile verilmek istenmiştir ki; derebeyi isminin seçilmesinin de bu doğrultuda kasıtlı bir işleyiş olduğu varsayılmaktadır. Sömürü sistemine alışık bu derebeyleri -çıkarıcı üst zümre- için vatandaşın -köylünün- bolluğa kavuşması o kadar korkulacak bir durumdur ki bolluğu bir felaket şeklinde tanımlamalarına sebep olmuştur. Bu beylerin çıkarıcı tavırlarının görüldüğü bir başka noktanın ise vatandaşın yani köylüyü, kıtlık ile mücadele ettiği zamanlarda mülayim ve iyi huylu biçimde

tanımlıyorken, bolluğa kavuşulmasının ardından kendi gözlerinde birden bire ahlaksız konumuna düşürüvermeleri olduğu düşünülebilir.

Eserde, sürekli çalışıp didinen, yalnızca karnını doyurabilecek kadar ürün için çabalayan, kızı ve bir tek mal varlığı olan öküzü ile yaşayan isimsiz bir kadın karakter bulunmaktadır. Yine çalıştığı bir günde kızını ve öküzünü kendisine yardım etmeleri için aramaktadır. Bir süre sonra öküzü ile karşılaşır ve ona söyledikleri incelemeye konu olması adına önemlidir:

Oooh! Gel keyfim gel! Ne âlâ be! Anam ağladı sabahtan beri. Seni ararım bir deliktesin. Kızdan zaten hayır yok, kara sevdaya tutulmuş. Yağma yok, bedava yedirmezler insana. Dört çuval buğday için sel gibi ter aktı; yarısını kira diye derebeyine, dördte birini vergi diye Şef'e ver; elinde kalsın bir çuval buğday, onu da bozdur, bozdur harca (Çağan, 2018, s. 12-13).

Kadının söylediklerinde mevcut sitem ve isyan, köylünün elindeki mahsulün çeşitli sebeplerle bir avuç kadar kalmasından kaynaklanmaktadır. Bu eşitsiz durum ve haksız kazanç hali -vergi ve kira gibi isimlerle buğdaya el konulması- parçada açıkça görülmektedir. Gerçek hayatta da aşına olduğumuz bu çeşitlilikte uygulamalar bulunmaktadır ve köylüyü yoksullaştıran vergiler, ürünün belirli oranda bir kısmına devlet tarafından el konulması gibi hamleler, çiftçiyi yolsuz, yönsüz ve çaresiz bırakmıştır.

Halkının yöneticisi, bir nevi kralı, günümüz terminolojisi ile tanımlanacak olursa da Başkan, Başbakan, Cumhurbaşkanı yerinde olan Şef ismiyle bilinen karakter, vatandaşlarını etkileyecek önemli bir karar alır. Önceki açıklamalarda da sözü edildiği gibi çıkarıcı bir tavra sahip derebeyleri, topraklarda buğday bereketi ve bolluğu olduğu için kendi yetiştirdikleri daha kalitesiz ve insan sağlığı için zararlı kara tohumu nasıl ellerinden çıkaracaklarının arayışı içindedirler. Çözümü ise halkın inançları doğrultusunda -ülkede kutsal bir göle ve bu gölün içinde yaşayan balıklara ibadet edilmektedir- buğdaylarını kutsal balıklara vermesi gerektiğine Şef'i ikna edip bir yasa çıkartmasını sağlamakta bulurlar. Şefin öneriyi kabul edip bununla ilgili yaptığı açıklamadaki sözlerinin önemli olduğu düşünülmektedir: "O halde bir emir çıkartalım, bütün vatandaşlarımıza duyuralım. Kutsal balıklar için ellerindeki buğdaylara hükümetçe el konulduğunu, yerine dört misli

kara tohum verileceğini bildirelim” (Çağan, 2018, s. 22). Buradaki karar, gerçekte Türkiye’nin 1940’lı yıllarda uyguladığı mahsulün bir kısmına el koyma hadiselerine benzetilebilirliği açısından dikkat çekicidir. Hiç kuşkusuz ki sebepler farklıdır ancak niyetlerin aynı olduğu kıyaslama yapıldığında anlaşılabilir. Çünkü eserdeki söz konusu durumda da rıza gözetilmemiştir. Zorunlu bir el koyma durumu mevcuttur. Yazarın bu yaşananları eserde pek tabi simgesel ve abartılı bir anlatım ile işlediği anlaşılmaktadır. Uygulamanın zorunlu tutulduğuna ve gerçekteki olaylara benzerliğine daha kesin bir kanıt olması için Şef’den ayrı olarak Polis’in konu hakkındaki açıklamasına da bakılabilir:

Yüce Şef’in emridir. Bugünden itibaren buğday alım satımı, buğdaydan yapılan ekmeğin yenmesi yasak edilmiştir. Ayrıntısız bütün vatandaşlar ellerindeki buğday stoklarını derhal ilgili makamlara teslim edecekler ve karşılığında dört misli kara tohum alacaklardır. Bu emre karşı gelenler vatan haini kabul edilecek ve cezalandırılacaklardır (Çağan, 2018, s. 28-29).

Görüldüğü gibi yaptırımların ağırlığı, sonucu vatan hainliğine gidebilecek kadar ciddi boyuttadır. Rıza gösterilmeden zorunlu olarak buğdayı elinden alınan köylüye bir de tutunması için inanç neden olarak verilmiştir. Halk kandırılmaya çalışılmaktadır ve çıkarıcı ileri gelenler, yolunu bulup mevcut sistemdeki varlıklarını güçlendirerek sürdürme emellerindedir.

4.4.2. Yabancılaşma – Ayrışma

Oyun, vatandaşların -köylü ya da çiftçilerin- yıl içindeki mahsulün bol olmasından kaynaklanan mutlulukları sonucu bolluk türküsü dedikleri bir türküyü söyleyip dans etmeleri ile başlamaktadır. Burada türkü ile birlikte dansın ve müziğin değişimi söz konusudur ve bu durum şu şekilde açıklanmıştır: “Başlarda daha çok yerel bir havası olan türkü, gittikçe değişir ve hızlanarak “Twist’e döner. Kadın, erkek, çoluk, çocuk çılgınlar gibi tepinmeye başlarlar” (Çağan, 2018, s. 7). Halkın tamamının yerel bir danstan batı tarzı modern bir tarza absürt ve simgesel bir şekilde geçişi yabancılaşma temasının eserin daha ilk görselinde işlendiğinin kanıtıdır. Türkü diye tanımladıkları ezgiyi Twist’e döndürme eylemi, kendi varlığından ve doğasından ayrılma, kopma şeklinde düşünülmelidir.

Derebeylerinin, kara tohumlarının satılabilmesi için çevirdikleri oyunu ve Şef'e bunu kabul ettirme planlarını aralarında konuştukları sırada, kadının sahip olduğu öküz bu diyaloglara şahit olur. -Öküz konuşabilen bir hayvandır ve fantastik bir karakter olarak karşımıza çıkar.- Endişelenir ve 1. Vatandaşla yaşadığı karşılıklı konuşmalar önemlidir:

-Biraz evvel burada Derebeyleri konuşuyorlardı, onlardan duydum. Ah!

Ne yapacağız, nasıl yapacağız bilemiyorum. Buralardan kaçmak gerek.

-Söylesene yahu, ne duydun?

-Derebeyleri konuşuyorlardı. Ah mahvoldum, mahvoldum... Ama kimseye bir şey söylemeyeceksin.

-Söylemeyeceğim

-Söz mü?

-Söz.

-Yatırım malları sanayiindeki istihdam seviyesini idame ettirebilmek için tüketim talebinin bir kere artık o seviyede kalması değil, fakat her devre aynı miktarda artması gerekir diyorlar.

-Yani, ne diyorlar?

-Yani bir ülkenin parasının konvertibl olması kolay değildir. Tediye bilançosunun daima denk olması ve ani krizleri karşılayacak büyük altın ve döviz rezervine sahip bulunması gerekir, diyorlar.

-Hiçbir şey anlamadım. Yani bir ülkenin parasının...

-Anlaşılmayacak bir şey yok bunda yahu. Keynes'in likidite teorisini biliyorsun. Keynes der ki, 'Fertler ellerinde para tutmayı, paradan başka bir şey tutmaya, tercih ederler...

-Peki bundan sana ne? Ne diye dertlenip duruyorsun?

-Ne demek bana ne? Deminden beri anlatıyoruz, anlamıyor musun?

-Doğrusunu söyleyeyim mi, namussuzum anlamadım (Çağan, 2018, s. 10-11).

Oyun için yazılmış karakterlerin içinde öküz karakteri en ilginç ve dikkat çekici olanıdır. Öküz bu yöredeki en akıllı ve entelektüel canlıdır. Olan bitenin tamamıyla farkındadır ve uyanıktır. Aynı zamanda insan olmamasına rağmen insanlardan daha zeki ve

farkındalığı yüksek bir karakter olarak oluşturulmuştur. Yazarın bu tezatlığı bilerek yaptığı ve oyunun aydın-entelektüel tipini kasıtlı olarak bir öküz şeklinde çizdiği düşünülmektedir. Manidar ve dokundurmalı bu yaklaşım, meselenin ciddiyetini farkına vardırabilmek adına sergilenmiştir. Öküz söylendiği gibi halkın aydın ve entelektüel tipidir. Kendini geliştirmiştir. Buradaki diyalog halk ile aydın arasındaki ayrışmanın ve uçurumun temsildir. Günümüzün dünyasında da hâlâ var olan bu sıkıntı o dönemlerde de oldukça yoğun bir şekilde var olmaktadır ki yazar bu konuya özel olarak eğilmiştir. Hemen her ülkenin yetişmiş aydını, okur-yazarı vardır ancak her ülke muasır medeniyet seviyesine ulaşamamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri yukarıda da şahit olduğumuz konuşmalar gibi etkenlerin varlığıdır. Aydınların çözümlerini ve bildiklerini yoksul, sıradan halka anlatamaması kaybedilmiş pek çok zaman, kaçırılmış fırsatlar, geri dönüşü olmayan yaşanmış acı olaylar demektir.

Derebeyleri kara tohum ile ilgili düşündükleri stratejilerini Şef'lerine -yöneticiye- anlatıp, kabul ettirmek için yanına giderler ve ona konuyu çarpıtarak, kendi çıkarları ortaya dökülmeyecek şekilde aktarırlar. Şef ile aralarındaki konuşma, yöneticinin halkından ne kadar bihaber olduğunun anlaşılması adına incelenmelidir:

-Fakat biliyorsunuz, bu yıl mahsul durumu daha önceki yıllardaki tahribatı ancak kapatıyormuş. Geçenlerde gazetede okudum.

-Vatandaşlar, verecekleri buğdayın karşılığını yüce devletimizden alacaklar efendim.

...

-Vatandaş bütün buğdayını devlete teslim edecek ve karşılığında dört misli kara tohum alacaktır.

-Vatandaşın elinde bu yıl ancak, eski açıklarını karşılayacak mahsul var. Gazetelerden okudum (Çağan, 2018, s. 21).

Yöneticinin ülkesinde olan biteni gazetelerden öğrenmesi bir kara komedi ve abartı ile yansıtılmıştır ancak burada dikkat çekilmeye çalışılan nokta, idarecinin halkıyla olan kopukluğu ve ayrışmasıdır. Bu durum ironi ile işlenmeye çalışılmış ve yaşananlardan habersiz, sıkıntılara ilgisiz devlet yetkililerine gönderme yapılmıştır. Ülkelerde gelişen

olaylardan habersiz yetkililer, her dönemin konusu ve gündemi olmuşlardır ve talihsiz yaklaşımlarla ilgili birçok şey yazılıp çizilmiştir.

4.4.3. İğneleme - Taşlama

Metnin önceden de bahse konu olduğu gibi pek çok yerinde ironi, imgelem ve simge karakterler mevcuttur. Öküz'ün Derebeylerinin konuşmalarına kulak misafiri olduğu bölümde 1. Vatandaşa uygulaması düşünülen kara tohum politikası ile ilgili isyanındaki kelime oyunu ve taşlama, toplumsal bir gönderme içerdiği düşünüldüğünde incelemeye değer bulunmuştur:

Ne olmuşu var mı? Bugüne kadar biz hayvanlar sayenizde buğday yiyorduk; oysa şimdi kara tohum yiyeceğiz. Gördün mü sen şimdi başıma gelenleri? Pılıyı pırtıyı toplayıp gitmekten başka çare yok. Öküz gibi yaşayacağım bir ülkeye gideceğim. Yok ulusal servetmiş, yok şuymuş, yok buymuş... (Çağan, 2018, s. 11-12).

Öküzün endişesi ve tepkisinde yatan arka plan şu biçimde yorumlanabilir: Kahraman, öküz olarak yaşayabileceği bir ülkeye gitmek istemektedir çünkü bu ülkede öküz bile öküz gibi yaşayamamaktadır. Zaten normal şartlarda buğday öküzün yemesi gereken bir mahsulken, insanlar bile buğday tüketemeyecek konuma gelmişlerdir. İşin bir başka manidar tarafı ise öküzün bile yemek istemediği kara tohumla ilgili halkın çok bilinçsiz, alakasız ve vurdumduymaz davranmasıdır.

4.4.4. Kız Çocuklarının / Kadınların Eşya Gibi Satılışı

Eserde önemli bir sosyolojik unsur olarak bulunduğu düşünülen kadınların mal benzeri bir yaklaşımla satılması -güncelde başlık parası âdeti diye bilinen- sorunu yine abartılı bir mizansenle işlenmiştir. Kadın ismiyle bildiğimiz karakterin kızını satılığa çıkarması ve bu esnada geçen konuşmalar şu şekildedir:

-Haraaaaaç mezat! Duyan, duymayan, bilen bilmeyen.

(Önde, Tellal, arkada Kadın girerler. Kadın bir iple Öküz'ü çekmektedir. Süslenmiş donatılmış olan Öküz'ün sırtında yüzü üç kat tülle örtülü kız vardır. Kadın, Öküz'ün başını çekerek sahnede birkaç defa dolaştırır.)

-Duyan, duymayan bilen bilmeyen, haraç mezat... Güzeller güzeli, gökgözlü, buğday tenli, altın saçlı, haraaaç mezaaaat...

-Güzeller güzeli kızımı örten üç tül, üçü de birbirinden ince tül. Açıl tülüm, bir, iki yüz elli çuval.

-Selvi boylu, ak gerdanlı, ince belli, güzeller güzeli, kadın anadan iki yüz elli çuval buğday. Haraaç mezat, yok mu arttıran?

-Güzel kız be! Üç yüz.

-Haydi, üç yüz, üç yüz çuval buğday. Haraaaaç mezat!

-Altı yüz.

-Güzeller güzeli kızımı örten iki tül, ikisi de birbirinden ince tül, açıl tülüm iki, altı yüz elli çuval.

-Yedi yüz

-Yedi yüz, yedi yüz. Haraç mezat yedi yüz... Yok mu arttıran?

...

-Güzeller güzeli kızımı örten bir tül. İncecikten bir tül. Açıl tülüm. Üç, sekiz yüz (Çağan, 2018, s. 25-26).

Bölümde biraz ilginç bir yöntemle, gerçek hayatta var olan başlık parası ile kızların evlendirilmesine bir gönderme vardır. Eserde, Kadın'ın kızını gezdirerek değerli bir antika eşya misali satışa çıkarması işlenmiştir. Kadınların, kırsal yaşamda aile ekonomisine katkıda bulunması ve evlenerek aileden çıkması neticesiyle ailenin yaşadığı ekonomik kaybın bir şekilde telafi edilmesi mantığını içeren başlık parası kültürü, bu eserde biraz abartılarak, kadının bir eşya olarak değerlendirildiği şeklinde resmedilmiştir. Geçmişten beri ülkemizde bir sorun olarak süregelen bu uygulama, günümüzde hala devam etmekte olsa dahi, eğitimin yaygınlaşmasıyla giderek azalmaktadır. Sosyolojik bir toplumsal sorun halindeki bu olgu, günümüzde pek çok bilim insanı, aydın ve düşünürün her daim savaştığı ve savaşılmaya devam edeceği bir mesele olarak ortada durmaktadır.

4.5. Marshall Katırı’nda Marshall Yardımları Temi

İnceleme içerisine dâhil edilen öykü, isminden belki çıkarılabilecek şekilde Marshall Yardımları ile ülkeye giren traktör çevresinde örülmüştür. Bir köyün bir ağası çevre köylerden heves edip traktör sevdasına düşer. Bir tane alıp köye getirir ve olaylar ardından peş peşe gelir. Başlangıç için bu tarım aracını satın alma serüveninin anlatılışına bakmak faydalı olacaktır:

Eh, ağılıktaki akranları yarışircasına birer ‘Kartpiller’ edinirken, koca ovaya ün salan Geneci Mustafa’nın kafası kel değildi ya, o da edinirdi. Hemen Donatım Kurumu’ndan dişi, Ankara’da işi olan adamını buldu. İlk listeye yazıldı. Depoziti yatırdı. İlk taksit olan 2000 lirayı saydıktan sonra yüzlerce lira da aracıya, acenteye, navluna sulayınca her zoru kolaylandı. Ve günün birinde ilçenin tren istasyonundan Bucak karakoluna telefon ettiler: “Genceci Mustafa’nın Marşal Katripilleri rampada, gelip teslim alsın” (Erdinç, 1998, s. 53).

Burada anlatımı yapılan aşamalar, yardımlar özelinde Türkiye’ye traktör geldiğinde köylünün geçtiği aşamalarla bire bir aynıdır. Traktör sahibi olmak için isim yazdırılması, sıra alınıp beklenmesi, taksitlendirilerek parasının ödenmesi yaşananların bize aktarılma çabasıdır.

Köylüler, ağasının köye getirdiği modernliğin sembolü niteliğinde olan ilk kez tanışacakları traktörü görmeye gittiklerinde, meraklı ve ürkek gözlerle traktörü izlerler. Kimisi yorum yapar, kimisi köyün öğretmeninden aracın değerliliği ile ilgili söylev dinler. Burada ağanın köylülere hitaben söyledikleri, yardımların bir kolu olarak görülen traktörün bir köy ağası için ne demek olduğunun anlaşılması ve sürecin nasıl işlediğinin yorumlanabilmesi açısından önemlidir:

-Bana bakın... Ağanız kapısındaki iti bile aç komuş adam değildir. Öyle mi, değil mi?

Öyle diyen de yok. Değil diyen de. Tıs pıs. Hasıra bakıyorlar.

...

-Benim traktora Marşal katırı diyeni toprağımdan koğarım. Zere bunun şakası bile hökümata hakarettir. Ve de bu işin içinde gayetle ince bir siyaset vardır... Şimdi biz Demirgırat olaraktan neden aldık bu trakturu? İç düşmanımız İsmet Paşacılara ve de dış düşmanımız Moskoflara karşı birliği bozmamak için. Medeliyete ayak uydurmak için. Öyle mi, değil mi?
...

-Atatürk bu memleketin kitabı kara sabanla yazılacak demiş olup, yanlış demiştir. Şimdi sayın Başvekilimiz düzeltiyo bu yanlış. Bizim kitabımız, topraklar trakturla çizilekten yazılacaktır. Bu ne demektir? İsmet Paşa'nın öküzlü çiftliğine paydos, Demirgıratın öküzü traktur demektir. Bunun adı Maraşal Pılanı olup, ağanız da, köyümüzün yüzünü ağartmak için, bu traktura beş bin panginot saymıştır. Öyle mi? Daha bunun dakımı taklavatı var, yağı var, tuzu var, daha bilmem ne boku püsürüğü var. Buna dayanacak kese ister öyle mi? Peki neden göze aldık biz bu masrafı? Köyümüzün Demirgırat namı söylensin deyi, partimizin siyaset zaptıraptı dayırasında sürüden ayrılmamak için... (Erdoğan, 1998, s. 56-57).

Eserin bu bölümünde önceden çok da sık karşılaşılmamış olan, yardımların siyasi uzantısına dikkat çekilmiştir. Yardımın ağa açısından anlamlandırılma ve çözümlenmesine geçmeden önce küçük bir ayrıntı olarak var olsa da köydeki ağalık sisteminin izlerine göz atmak gerekir. Geneci Mustafa'nın köyün ağası olarak köylüsüne hiyerarşik yaklaşımı satırlarda açıkça görülmektedir. Tipik bir ağa tarzı ile konuşan, yaptıklarının köyünün iyiliği ve gelişmesi için olduğuna kendini ve marabalarını inandırmaya çalışan üslubuyla Geneci Mustafa, köylerdeki iç mesele bağlamında ele alınması gereken ezen-ezilen sorununun baş aktörü konumundadır. Bu durumdan ayrı olarak bir köy efendisinin yardımları hangi çerçeveden gördüğünü ve nasıl algıladığını anlamak açısından önemli bir konuşmadır. Ağa, bir siyasi zorunluluk, tarafcılık, şehirdeki temsilcilerine destek ve yaranma adına aslında çok yabancı olduğu bir olayın içine kendini atmıştır. Traktör alma meselesini kendi içinde bir davaya dönüştürmüştür. Burada bilinçsiz hareketin ve olan bitenden habersizliğin önceki incelemelerde de olduğu gibi yeni bir örneği ile daha karşılaşılmaktadır. Yapılanlarda niyetler iyidir ancak her seferinde geline nokta, amaçların anlaşılammış olmasında ve sonuçların genellikle öngörülememesinde birleşmektedir.

Marshall Yardımları ile hayatımıza giren traktörün pek çok olumlu olumsuz etkisi olduğu birçok araştırmacı, incelemeci tarafından irdelenmiştir. Bu etkilerin içinde romanlara, hikayelere -burada görüldüğü gibi-, filmlere ve daha bir çok alana konu edilmiş olan bir unsur vardır ki toplumun sistemini ve dengelerini kökten değiştirmiş ve halkı hazırlıksız yakalayarak bu sorunla nasıl baş edebileceklerini bilemez halde bırakmıştır. Traktörün tarımsal faaliyetleri tarım işçilerinden çok daha hızlı ve fazla miktarda yapması, bu sahadan ekmek kazanan topraksız köylüyü işsiz bırakmış ardından da hayatını devam ettirebilmek adına köyden kente göç etmesine sebep olmuştur. Göç olgusu daha eskilere dayanmaktadır ancak modernleşme ve sanayi devriminden sonra Türkiye içinde yaşanan en yoğun dönem, traktör ile baş edemeyen bir kitlenin harekete geçmesi ile olmuştur. Eserde bu etkiyi betimleyen bazı yerler bulunmaktadır. Bir bölümde dış anlatım ile bu konudan şöyle söz edilmiştir:

Daha o yıl, Araboğlu'nun tank niyetine sürdüğü traktörün gürültüye getirdiği, çatırtısı pek duyulmaz bir yıkım başladı. Ama bu yıkımın görünür belirtileri vardı ortada. Geneci'nin sürücülerinden yedi çiftçinin, iki üç de yarıcının ocakları sönu sönuverdi. Birer ikşer, mitilini omuzlayan, şehir yolunu tuttu. Sessizce, içlerinden geçeni pek dışlamadan bırakıp gidiyorlardı (Erdinç, 1998, s. 57-58).

Görüldüğü gibi traktör köylünün işini elinden almış ve onu, sönen ocağını tekrar yakabilmek umuduyla kente göçe zorlamıştır. Traktöre karşı küçük çiftçinin savaşı uzun yıllar devam etmiş, en sonunda köylü yenilgiyi kabullenmiş, kendi toprağından kopmuş, bilmediğı yabancı bir düzene teslim olmuştur.

Eserde, traktörün köylüyü etkilemesi konusunun yanında köyün ağası Geneci Mustafa'yı da nasıl olumsuz bir sürece ittiğı açıkça gösterilmiştir. Ağa kısıtlı zenginliğı ile taksitli şekilde traktör satın alıp köye getirmiştir ancak traktörün derdi bitmez. Yedek parça sıkıntısı, alınmasından kısa bir süre sonra kendini gösterir. Anlatım ve Araboğlu ile ağa arasındaki konuşmalar bu konu bağlamında önemlidir:

...Traktörün Geneci üzerindeki ağalığı, onun topraksızlar üzerindeki ağalığına benzer oluyordu. Sözün doğrusu, vermeden alıyordu bu

Demirgırat öküzü. Nazından geçilmez oldu bu huysuz katırın. İsteddiği de bulunsa, yüreği yanmayacak ağanın. Gün geçmez ki, Araboğlu motorun orasını burasını sökmesin.

-Ne oldu gine ulen?

-Bilir miyim ağa. Böcü yağladı gine zannettim emme, değil, Piston kaynadıysa, ayıkla pirincin taşını...

Böyle oldu mu, ağanın sesi soluğu kesilir. Traktör patırtıyı kesti mi, Araboğlu patırdar, şu olmazsa işlemez, bu olmazsa yürümez diye ellerini kaldırıverir.

... Hele bu katırın vantilatör kayışı kopartması, İstanbul'un Tünel kayışı kadar iş açtı ağanın başına. İki yedeği vardı, tükettiler. ... Çaresiz, son kayışa üç yerden tel dikiş vurdular. ... Çatlamak işten bile değil. ... Seni veren itoğlu it, tövbe yarabbi, neden gömleğini de vermez, sorması ayıp olur.

...

-Dişli kırıldı ağam.

-Dişi mi kırıldı? Ulen şimci bi de dişçi aramaya çıkacağız?

-Vites dişlisi bu... Yerine altın diş taksan da, olmaz. İlla yedeği gerek.

Hadi Araboğlu vilayete. Yol parası elbet ağadan. Orda dişli yedeği yok, ver elini İstanbul. Dayan ağa. Yedek parça acentesinde de yok. Amma yakında gelecek. Kaparo yatır ağa. Yatırdı. Bekle ağa. Yahu, iş beklemez (Erdoğan, 1998, s. 58-59).

Traktör yalnızca köylüyü işinden etmemiş ağanın da işlerini bozmuştur. Partisine destek olmak, eşrafına gösteriş yapmak ve birlik mesajı vermek için aldığı traktör, ağayı kendi düzeninden de etmiştir. Desteklediği siyasi kanadın atılımlarının tamamen arkasında olduğu izlenimi vermesine rağmen kendisi bile isyan eder duruma gelmiş ve traktörü verenin ihtiyaçlarını neden vermediğini sorgular olmuştur. Parça temininde yaşadığı sıkıntı, yapması gerekenlere engel olmuş ve umutla aldığı modern katır, beklediğini ona verememiş, ağanın da ağası kesilmiştir.

Geneci Mustafa traktörünün birçok problemi ile boğuşarak uzun bir dönem geçirmiştir. Öykünün bir bölümünde yaşadığı bu tedarik sıkıntısını ve altyapısızlık, köyüne gelen kendi partisinin siyasetçilerine söylemek ister. Burada aldığı cevap önemlidir:

O kış yattı tarlada traktör. İstanbul'a telgraflar, gidip gelmeler sonuç vermedi. Yedek parçanın y'si bile yok. Geneci Ankara'daki Demirgırat "pistonlara" kadar başvurdu, yine de traktöre piston bulunamadı. İlçeye gelen bir mebuslarına yakınacak oldu. Öyle ya, atsan atılmaz, satsan satılmaz. Madem Demirgırat öküzü bu traktördür dedik, bize bu demir öküzleri satanlar ona göre de nal yapacak nalbant dükkânı açsınlar be birader! Yakındığı mebus: "Bu işi kurcalama. Geneci, traktörün yenisini al" deyip kesti (Erdoğan, 1998, s. 61).

Geneci, yedek parça sıkıntısını, aslında traktör almasının sebebi olan vekile dile getirdiğinde aldığı cevap oldukça manidardır. Bu durum, icraat söylemlerine gelince mangalda kül bırakmayan siyasetçilere tipik bir örnektir. Gerçekte de pek çok orta köylü ya da kapitalist ağa-çiftçi bu tarz tutumlar ile yalnız bırakılmıştır. Bir başına kalan Geneci için durum içinden çıkılmaz bir noktaya gelmiştir. En nihayetinde köyünün ağası da olsa şehre göre köylü statüsünde olan Geneci Mustafa, etkisi kendi işçisine olduğu kadar olmasa da büyük bir buhran içine girmiştir.

Ağanın traktörü iyice iflah olmaz bir hale gelmiştir. Araboğlu da artık çare olamamıştır. Geneci Mustafa çevresinden bir ustanın ismini öğrenir ve onu bulup traktörünü iyi etmesi için yola düşer. Ağa, İsmail usta ile tanıştığında bir başka talihsiz hikaye ile karşılaşmıştır:

-Hiç gücüne gitmesin, seni de tepen Demirgırat katırdır, beni de. ...Öte yandan elin gâvuru işte böyle bize traktör satarken yedek parçasını vermez oldu. Anadolu da traktör mezarlığına döndü birkaç yıl içinde. Yalnız traktör mezarlığı da değil. Kamyon mezarlığı. Ford mezarlığı. Benim gibi dükkânı kapanmış, diri diri ölmüş Ford İsmail'ler mezarlığı... Git bakalım şimdi Antep çarşısına, Bursa, Ankara, İzmir, İstanbul sanayi çarşılarına, eğer bir tek çekiç sesi duyarsan, bana da haber ver... Benim ustam Antep'te fıstıkçılık yapıyor şimdi (Erdoğan, 1998, s. 63).

Burada, dış ülkeler ile işbirliği içinde yapılan farklı uygulamaların da toplumun çeşitli kesimlerini nasıl etkilediği gösterilmek istenmiştir. İsmail usta yüksek vergiden, kendilerine kredi verilmemesinden -vurguncular krediden nemalanmıştır- dolayı tutunamayıp, işsiz kalan kesimi temsil etmektedir. Öykünün bu bölümünde, köydeki insanların yanı sıra şehirdeki insanların da yaşadıkları işsizlik işlenmiştir. Traktör hem ulaşması gereken yerlere gitmemiş, beklenen verimi göstermemiş, hem de tamir-bakım gibi işlerle meşgul olanları da ekmeksiz bırakmıştır.

Geneci Mustafa'nın traktörünün artık oluru kalmamış, bir çöp yığını haline döndüğü zamana gelinmiştir. Öykünün bitişi oldukça manidar ve çaresizliği gözler önüne serer niteliktedir:

Bastı İsmail marşa. Motor bir pef dedi, bir de pof, o kadar.

-Ne diyor bu, İsmail Usta?

-Of diyor yedek parçasızlıktan, ağam emekliye çıkarsın beni, diyor!

-Ne emeklisi İsmail, ben daha parasını ödeyecek kadar da hayır görmedim bundan.

-Başın sağolsun ağam, senin bu katır ölmüş.

-Vay başıma gelenler! Yahu, kalan benzini üstüne döküp de ateşe mi vereyim ben bunu şimdi neylerim?

-Gümrükte yoklanmadan alınan traktörlerden olduğu belli bunun. Benden yana gömülmesine izin verildi. Bu da Anadolu traktör mezarlığına!

-Öyleyse, ibreti âlem için gömerim ben bu katır! Bana tarlamda leş lâzım değil. Duydun mu Araboğlu? Yarın sabahtan tezi yok, hurya et komşuları, sıptalım şunu yardan aşağı...

...

-Ey cemaat, merhumu nasıl bilirsiniiiiiz?

...

-Kırk beygire, kırk öküze bedel biliriiiiz!

...

-Yangına körükle varmayın gayrı, itin şunu hemen, gözüm görmesin.

...

Önde asık suratıyla ağa, arkada güleç köylüler, görülmedik bir cenaze dönüşüydü bu. Odaya varıncaya kadar konuşmadılar.

...

Köyün delikanlı bekçisi ocağın ateşini diriltirken ansızın ağaya döndü:

-Demin seni kasabadan aradılar telefonnan...

-Ne varmış gine?

-Trakturun son taksit vaktiymiş da onu haber verdiler (Erdoğan, 1998, s. 64-66).

Eserin bitişine giden olaylarda birkaç durum dikkat çekmektedir. İlk olarak traktörü taksitle alan ağanın bu durumdan etkilenmesi ortaya konmuştur. Daha yeteri kadar para kazanamayarak, üstelik parasını bile ödeyemeden hurda yığınının dönmüştür marşal katırı. Bu problem gerçekte pek çok yerde yaşanmış ve orta köylüyü ciddi bir dar boğaza sokmuştur. Ağaya maddi etkisinin ne kadar büyük olduğu durumu, ağanın dilinden anlatılan satırlardan da anlaşılmaktadır. Bir diğer olay ise İsmail Usta'nın gümrükte traktörlerin kontrol edilmesi ile ilgili söyledikleridir. Burada o dönemde yolsuzluk, dikkatsizlik ve dalavere ile yapılan bu tarz uygulamalar olduğu kanısına varılabilir. Aksi takdirde bu kadar somut bir konunun hedef gösterilerek esere alınacağı düşünülmemektedir. Son olarak ise yine ağaya etkisinin anlatılmak istendiği kısım olan traktörün son taksiti için haber gelmesi durumu önemlidir. Genceci'nin bir canlı misali tavrıyla yaklaştığı traktörü sizlere ömürdür ancak kendi gitmiş, borcu bitmemiştir.

SONUÇ

Türkiye’de köylü geçmiş yüzyıllardan beri çok sıkıntılı dönemler geçirmiş, pek çok badire atlatmıştır. Günümüze ulaşana kadar geçirdiği dönüşümler, kendisi ile birlikte toplumu da değişikliğe uğratmıştır. Toplumun işçilerle birlikte en çok ezilen alt tabakası olan köylü, her devrin ve her yönetimin tokadını yemiştir ancak ilginç olan devletin ve toplumun diğer kesimlerinin dönüp dolaşıp yine çare için köye yönelmesindedir. Türkiye’de bir başka kesim yoktur ki sorunları her mecrada incelensin, araştırılınsın, filmleri yapılsın, kitapları yazılsın, üzerine nice zamanlarca kafa yorulsun ki bir çözüm yolu geliştirilip uygulanmasın. Köylünün yaşadığı dram burada gizlidir. Bir ülkenin üretim gücü gelişmediği sürece kendisinin de ilerleyemeyeceği artık tüm dünya devletlerince bilinen, bilinmekle kalmayıp eskimeye yüz tutmuş bir eski haber gibidir. Bu tespit eskimiş ama Türkiye’deki köylünün sorunu eskiyip rafa kaldırılamamıştır. Günümüzde bile hızla üretim alanlarının daraldığı Türkiye’de düşünce ve yaklaşımlar değişmediği sürece köy sorununun bitmek bir yana dursun toplumun çökmesinde birincil unsur olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma doğrultusunda Türk köylüsüne edebiyat penceresinden nasıl bakıldığı, nasıl bir görünürlük yakalandığı, toplumsal olarak edebiyat içinde köylünün edindiği yeri incelenmiştir. Bu bağlamda metin inceleme yöntemi kullanılmıştır. Edebiyata ait üç yazın türünden üç eser seçilmiş ve yazarlarının görüşleri de ön plana alınarak irdelenmiştir. Eserler özellikle üç farklı türden seçilmiştir. Bunun nedeni ise köylünün edebiyatın her çeşidine yayıldığına kanıtlanmak istenmesinden ileri gelmektedir. Amerikan Sargısı romanı, Ayak - Bacak Fabrikası adlı tiyatro oyunu ve Marşal Katırı öyküsü üzerinden tüm köye ve özelinde Marshall Yardımlarına ait izler sürülmeye çalışılmıştır.

Marshall Yardımları, literatüre genel olarak her ne kadar yardımlar ismiyle geçmiş olsa da yıllar ilerledikçe anlaşılan sonuçlarına bakıldığında, yardımla başlayıp yükle biten bir macera olarak ömrünü tamamlamıştır. Türkiye’deki etkilerine inildiğinde ise köylünün temele oturduğu görülmektedir. Bu sebeple köy eksenini ele alan eserlerle toplumsal bir niteliğe sahip Marshall Yardımları birleştirilerek incelenmiştir. Burada tür olarak

disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Edebiyat ve Sosyolojinin ne denli birbirine bağlı olduğu göstermeye çalışılmış ve bu sava destek olması adına edebiyatta gerçeklik olgusu kullanılmıştır.

Çalışmanın aşamaları içinde yardımların olumlu ve olumsuz yanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiş ancak kısa süreli bir tarımsal ürün artışı ve tarıma az da olsa teknolojinin girmesi dışında olumlu bir sonuçla karşılaşılammıştır. İncelemede oluşan tablo; köylünün borçlanması, işsiz kalıp şehre göç etmesi, köyünün çehresinin değişmesi, tarımsal verimsizliğinin artması gibi türlü olumsuzluklar olarak görülmektedir. Köyün yanında yeni yetişen nesilleri de etkileyen kültürel bozulmalarla da karşılaşmıştır. Dilin yabancı kelimelerin akınına uğraması, Amerika'ya ait sosyolojik değerlerin Türkiye'ye yayılması, eğitimde meydana gelen değişimler ve zamanla görülecek olan kompleksi yüksek bir toplum, bu bozulmalara örnek gösterilebilir. Türkiye'nin, cumhuriyetin ilanından beri süre gelen ve hâlâ tartışmaları devam eden batılılaşma süreci ve modernlik kavramlarının algılanmasındaki yanlışlıklar ve bunların topluma mâl ettikleri de varılan diğer sonuçlardır. Medeniyeti, yüksek ve gelişmiş bir toplum olmanın koşullarını yanlış anlayan ve yozlaşmaların temsili olan pek çok yazın kahramanı ile karşılaşmış ve onların köylüyü bir başına bırakan tutumlarına eserlerde tanıklık edilmiştir. Bunun yanında köylünün sesi kimi satırlarda gürce duyulmuş, kimilerinde ise içine kapalı ve çekingen bir ürkeklikle işitilmeyi ve dinlenmeyi bekler hâlde bulunmuştur. Yazınlarda köylünün yanında olan romantik ve bir o kadar idealize edilmiş kahramanlara da rast gelinmiştir. Bu kahramanların ise insan için umudun her zaman olması gerektiği fikrinden yola çıkılarak, eserlerde yaşanan olaylara bir ışık oldukları kanısına varılmıştır. Toplumun üst kademelerine ait yönetici sınıfının çıkarları için kişi, kurum ve olayları nasıl kullandıklarına kahramanlarla birlikte şahitlik edilmiştir. Tüm bu rastlaşmaların ardından sayılan tüm edebi kahramanların tanıdık oldukları fark edilmiştir. Bu edebiyata malzeme sağlayan bilindik yüzlerin olumsuz olanları tanıdık kalmaya devam ettikçe bu konu açısından ilerleme yaşanmaması durumu süreklilik gösterecektir.

Biz çalışma boyunca köylünün edebiyat içindeki tüm serüveninde yaşadıklarına tanıklık ederek ilerlemeye çalıştık. Bu yolculukta köylünün, pek çok sorunla karşılaşarak yaşadığı sıkıntılarını, bu sıkıntıları çözme ya da çözememe hâllerini yazınlar özelinde gözlemledik. Sonunda varılan sonuç şu şekildedir: Hepsi bir tarafa bırakıldığında bir tek

gerçek varsa o da köyün içeriden ve dışarıdan kuşatılarak ablukaya alındığı ve günümüzdeki durumu da düşünüldüğünde çökertildiğidir.

Türkiye'deki köylü, yardımlardan sonra gelen on yıllarla birlikte gittikçe erimiş ve günümüzde sosyal tabaka olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktadaki etkenler sosyolojik açıdan göz önüne alınacak olursa, en önemli unsurlardan biri göç meselesi olmuştur. Köylü geçim derdi ile kente göçmüştür ancak orada öz kimliğini koruyamamış ve ileriki kuşaklarda ne köylü ne kentli olabilen bir sınıf belirginleşmeye başlamıştır. Köylü topraktan kopma ile birlikte, şehirlerdeki hayat koşullarına uyum sağlamakta zorlanmış köyünü şehre taşıma çabalarına girmiştir. Bu her iki mekânda da bozulmalara yol açmıştır. Şehirlerde çarpık kentleşme ve gecekondu kültürü oluşmuş, köylerde ise nüfus azlığına bağlı olarak köy okulları kapanmış, köy kahveleri ve köy meydanları yok olmuştur. Nüfus ile ilgili kentlerde ise tam tersine bir durum oluşmuştur. Yoğunluk artmış ve bu sorun eğitim alanından, iş bulmaya kadar çok geniş bir sahayı etkilemiştir. Kültürel unsurların dönüşümü ise başka bir sosyolojik sonuçtur. Gelenek, görenek ve âdetler değişmiş ve unutulmuştur. Toplum temelinde olan köylü, kültürel bozulmaya girdiği için bu durum toplumun geri kalanına da etki etmeye başlamıştır. - Günümüzde Türkiye'de genç olarak tanımlanan kırk yaş altı pek çok kişinin topraktan ve doğadan ne kadar kopuk yaşadığı biraz gözlem yapılırsa anlaşılabilir.-

Yardımların köylülerden biraz daha uzaklaşarak toplum geneline olan etkilerine bakıldığında ise yine sosyolojik konuların başı çektiği görülmektedir. Modern bir ülkenin küçük bir modeli hâline getirilmeye çalışılan Türkiye, pek çok alanda yenilik terimi kullanılarak yabancı ve doğasına uygun olmayan değişimlere girmiştir. Yardımların Türkiye'ye çağ atlatacağı şeklinde yapılan propagandalar, aslında Türkiye'yi ikinci sınıf bir tarım ülkesi yapmaya mecbur bırakan güçlerin araçları olmuştur. Değişim vaatleri boşa çıkmış, toplum düzeni içinde zengin daha da zenginleşmiş fakir daha da fakirleşmiştir. - Traktör ağaların makam aracı ve tarlalarının yeni ırgatı konumunda olmuştur ve işçi-köylüler bu doğrultuda ekmeksiz, parasız kalmış daha da yoksullaşmıştır.-

Marshall Yardımları, modernleşmenin sonradan sembolü olacak birden çok niteliğin Türkiye'de oluşmasına da neden olmuştur. Bunların başında tarımda makineleşme gelmektedir ve birincil olarak tarımda modernleşmenin temel ögesi şeklinde tarif

edilmektedir. Ancak bu noktada modernleşmenin unsuru olarak sayılan traktör, daha zor ve çetin yaşam koşullarının oluşmasına da neden olmuştur. Toplumsal sistem içinde bozulmalara yol açan göçün tetikleyicisi traktör ve genele bakılırsa yardımlar, post-modernistler tarafından eleştirilen pek çok konudan biri olmuştur. Yardımlar gibi pek çok unsur zaman içinde bireyselleşme ve yabancılaşmayı ortaya çıkarmıştır. -Bu duruma toplu yaşam alanları olan köylerden kentlere göçün ardından bireyde yaşanan yalnızlık, ekonomik değişimler ile kapitalist düzenin tamamen oturması sonucu insanların köle gibi çalışır noktaya dönüşmeleri gibi olgular örnek verilebilir.- Her toplumun kendine özgü giysileri olduğunu düşünsek toplum olarak üzerimize olmayan kıyafet ile gezmek şimdinin dünyasında yaşadığımız durumdur. Post-modernizm bu açmazın bir sonucu olarak yalnız bireylerin bir tepkisel toplamı şeklinde düşünülebilir.

Çalışma boyunca gözlemlediğimiz bulgulara, eserler özelinde bakıldığında ise Amerikan Sargısı'nda, köylüye rızası dışında yanaşamayacağı, Ayak - Bacak Fabrikası'nda köylünün öz bilincinin var olmasının önemi, Marşal Katırı'nda ise köylü açısından siyasete âlet olunmaması gerektiğini anlamaktayız. Bu çalışma ile köy ve köylünün hayatına bir göktaş gibi düşen Marshall Yardımları incelenmiştir. Bizden sonra bu alanda keşfetmek, gezinmek ve çözümlere ortak olmak isteyenleri, köylü özelinde var olan sosyolojik etkiler üzerinde keyifle çalışabilecekleri pek çok edebi eser, sabırsızca beklemektedir ve bu alanda yapılacak çalışmaların akademiye olacak katkılarına inancımız tamdır.

KAYNAKLAR

- Akalın, C. (2003). Missouri'nin Ziyaretinin Tarihsel Anlamı. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (3), 1-13.
- Akkın, M. H. (2012). *Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Alkan, M. Ö. (2016). Soğuk Savaş'ın Toplumsal, Kültürel ve Günlük Hayatı İnşâ Edilirken... *Türkiye'nin 50'li Yılları* içinde (s. 591-626). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öymen, A. (2015). *Bir Dönem Bir Çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Altun, U. (2007). *Marshall Yardımları ve Türkiye* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alver, K. (2018). Edebiyat Nedir? *Edebiyat Sosyolojisi* içinde (s. 13-39). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Alver, K. (2018). Edebiyat, Sosyolojiye Ne Anlatır. *Edebiyat ve Sosyoloji Seminerleri* içinde (s. 13-35). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Apaydın, T. (2007). *Sarı Traktör*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Armanoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Arslan, N. (2000). *Türk Edebiyatında Amerika ve Amerikalılar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Atay, C. (1980). *Pusuda Karaların Memetleri Ana Hanım- Kız Hanım* (2. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni* (10. baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydın, M. K. (2019). Millî Koruma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 413-428.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketi'nin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Anakara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36), 267-282.
- Aytaç, İ. D. (2008). *Marshall Planı Filmleri (1948-1953): Türkiye Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası* (2. baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Başkut, C. F. (2014). *Bütün Tiyatro Eserleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

- Baykurt, F. (1969, Temmuz). *Öğretmen Bugün Ne Yapmalı?* Türkiye Öğretmenler Sendikası 2. Olağan Kongresi, Kayseri.
- Baykurt, F. (1998). *Benli Yazılar* . İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Binyazar, A. (2010). *Toplum ve Edebiyat* . İstanbul: Can Yayınları.
- Bozkurt, İ. (2007). II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Zırhlısının İstanbul Limanını Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 251-274.
- Baykurt, F. (2016). *Amerikan Sargısı* (4. baskı). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bülbül, B. (2006). *Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı 1948-1957* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Çağan, S. (2018). *Bütün Oyunları* . İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Çapan, C. (1992). *Değişen Tiyatro* (3. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çetişli, İ. (2010). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar* (11. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilmen, G. (1964). *Canlı Maymun Lokantası* . İstanbul: İzlem Yayınları.
- Eğilmez, M. (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye* (14. baskı). İstanbul: Remzi Kiatbevi.
- Enginün, İ. (2010). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (11. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdentuğ, N. (1978). Türk Köyünde Modernleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 29(1-4), 211-214.
- Erdoğan, T. (2018). Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisinin Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Edebiyat Sosyolojisi* (s. 233-269). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Erduran, R. (1962). *Karayar Köprüsü* . İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erdinç, F. (1998). *Diriler Mezarlığı* . İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 275-287.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397.
- Erzen, F. (2018). *Fahri Erdinç’in Öykü ve Romanlarının Yapı ve İzlek Bakımından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi: Elazığ.
- Giddens, A. ve Sutton, P. (2016). *Sosyoloji* (7. baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Güler, Y. (2009). *Marshall Planı ve Türkiye'deki Marshall Planı'nın Uygulanışı*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Gültekin, T. ve Peker, B. (2016). Sanatta Toplumsal Eleştiri Sürecinde İroni Kavramı, Dil ve Söylem Analizi. *İdil Dergisi*, 5(19), 149-169.
- Kacıroğlu, M. (2011). *Türk Öykücülüğünde 1940 Kuşağı ve Toplumcu-Gerçekçi Yönelişler*. Sivas: Asitan Yayıncılık
- Kaplan, M. (2007). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri* (7. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabela, S. (2007). *Fakir Baykurt (Hayatı ve Romanlar Üzerine Bir İnceleme)*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Karpat, K. H. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum* (2. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2017). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012* (7. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. *Türk İdare Dergisi*, (448), 69-99.
- Kaynar, M. K. (2016). Önsöz . *Türkiye'de 50'li Yıllar* içinde (s. 11-14). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. ve Türkay, O. (1962). *Köylü Gözlü İle Türk Köylerinde İktisadi ve Toplumsal Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kemal, Y. (2017). *Hüyükteki Nar Ağacı* (19. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Keyder, Ç. (2017). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* (21. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme* (2. baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kongar, E. (1995). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cilt 1-2* (9. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* (18. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kösemişhal, N. Ş. (1964). Edebiyat Sosyolojisine Giriş. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(19-20), 1-37.

Kurşunlu, N. (1994). *Dumanlı'da Telâki Var*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Löwenthal, L. (2017). *Edebiyat, Popüler Kültür ve Toplum*. İstanbul: Metis Yayınları.

Lüleci, M. (2002). *Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisi İle İlgili Araştırmalar, Bakışlar ve Yorumlar*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara.

Nâzım, N. (2006). *Karabibik*. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Macionis, J.J. (2015). *Sosyoloji* (14. baskı). İstanbul: Nobel Yayınları.

Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi* (25. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, B. (2012). *Edebiyat Üzerine* (4. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, B. (2012). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri* (22. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, B. (2016). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2* (20. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oktar, S. Ve Varlı, A. (2010). Türkiye'de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti'nin Tarım Politikası. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 28(1), s.1-22

Ortakçı, A. (2012). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Halkbilimi Unsurları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Otyam, F. (1967). *Gide Gide 9*. İstanbul: Başnur Matbaa.

Örnek, S. V. (2018). *Türk Halkbilimi* (3. baskı). Ankara: BilgeSu Yayınları.

Öymen, A. (2015). *Bir Dönem Bir Çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Özcan, F. C. (2016). Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi. *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (2. baskı) içinde (39-67). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, E. (2000). Gerçeklik Üzerine Yargılar. *Yazın Akımları* içinde (s. 98-119). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özer, S. (2012). 2. Dünya Savaşı Yıllarında Ekim Seferberliği. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. (15), s. 31-45.

- Özer, S. (2014). Demokrat Parti Dönemi Zirai Makineleşme Hareketi ve Sonuçları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* . (31), s. 61-80.
- Özgenli, M. (2014). *Türk Toplumunun Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında İncelenmesi (2000-2013)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Özgül, M. K. (2018). Sosyoloji, Edebiyatın Nesi Olur? . *Edebiyat ve Sosyoloji Seminerleri* içinde (s. 37-70). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Ran, H. N. (2008). *Bütün Şiirleri* (4. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sartre, J. P. (2018). *Edebiyat Nedir?* (9. baskı) . (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Can Yayınları. (1988)
- Sezal, İ. (2017). *Sosyoloji* . İstanbul: Beta Yayınevi.
- Sınay, N. (2012). *Yaşamı, Sanat Anlayışı ve Yapıtlarıyla Sermet Çağan* . İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Şahin, S. (2014). *Marshall Planı Ekseninde Türkiye*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi: Trabzon.
- Şener, S. (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlak Ekonomi Kültür Sorunları (1923-1970)* . Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Şener, S. (2016). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi* (10. baskı). Ankara: Dost Yayınları.
- Şensoy, F. (1982). *Şahları da Vururlar Farsça Fars* . İstanbul: Orta Oyuncular Yayınları.
- Taner, H. (1995). *Eşeğin Gölgesi* . İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tanilli, S. (2016). *Uygarlık Tarihi* (32. baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Thornburg, M. W. (1949). *Türkiye Nasıl Yükselir?*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Tütengil, C. O. (1977). *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları* (2. baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Uçar, A. (2016). Ellili Yıllarda Edebiyat Ortamı: Toplumculuğun Modernizmle Dansı. *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (2. baskı) içinde (471-484). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uğuzman, T. (1986). *Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açından İncelenmesi* . Ankara: Feryal Matbaa.

Ulutaş, N. (2016). Bir Kara Mizah Örneği: Sermet Çağan'ın Ayak Bacak Fabrikası Oyunu. *Turkish Studies Dergisi*, 11(15). 553-576.

Ülman, H. (1961). *Türk- Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)* . Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Yalçın, A. (2005). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946 2000* (2. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, A. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000* (2. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yanardağ, M. F. (2005). *Fakir Baykurt'un Hikaye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi: Malatya.

Yerasimos, S. (2001). *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye 3* . (B. Kuzucu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınevi. (1974)

Yıldız, M. (2017). 1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporlarının Türk Sanayi Politikalarına Etkileri. *Turkish Studies Dergisi*, 12(31), 303-318.

Yıldız, K. (2008). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi: Sivas.

Yurtoğlu, N. (2014). *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasal, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Yön Dergisi, 15. Fink ya da Kötürümlük... (1962, 18 Temmuz).

Yön Dergisi, 8-9-10. Kara Tohum. (1965, 26 Şubat).

Zeybek, H. (1975). *Irgat* (3. baskı). İstanbul: İzlem Yayınları.

Zeybek, H. (1993). *Düğün Ya Da Davul* . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Zürcher, J. E. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (33. baskı). (Y. Saner, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları. (1993)

Wellek, R. ve Warren, A. (2011). *Edebiyat Teorisi* . İstanbul: Dergah Yayınları.

EKLER

EK – 1: Fikret Otyam'ın “Gide Gide Dokuz” adlı kitabının “Karatohum” röportajı 1

Vurduk Anamur'un dağlarına...

Anamur'un içi, baharın portakal çiçeği kokar, portakal kokar.. Anamur ile deniz arası üç kilometredir. Karaçukur köyü saatler ötede dağların arasında, çukurda. Kerevete oturur oturmaz teypi açtım. Sordum fink denilen nesneyi çevremdekilerden. Sonra, dereden tepeden, geçimlerinden, sağlıklarından, dünya ve ahret işlerinden, Başkan Johnson'dan, ikili anlaşmalardan, yağlarından ballarından..

Kerevet sohbeti

«Anlat bakalım şu fink işini amca...»

«Min evvel minel ahirde bu köy fink ekmezidi. Orman işletmesi dışarlardan çalı kestirmiyoru ve ebemizden ve dedemizden kalma ekeneklerimizi ek-tirmeyiverdiler. Bu devir biz de toprakların gıdasız yerlerine bu finki ekmeye mecburi kaldık. Bu devir yedik topal olduk, Yok, bir mümkünümüz yok. Halimizi hernekadar arzettiysen Ankara'daki hokumat bizim burada sefillik çektiğimizi ne bilsin? Hiç bilemez. Hiç bilemez. Hiç bir tanemizin halini bilemez..»

«Ne zaman ekilir bu?»

«Aynı, yağışta ekilir.»

«Buğday gibi?»

«Ekimde, ekimde. Aynı buğdayın, arpanın ekildiği zamanda ekeriz, aynı yolarız çekeriz, harmana, süreriz götürür değirmende öğütür yeriz.»

«Birşeyle karıştırmıyor musunuz?»

«Karıştırsak da yine topal eder, karıştırmasak da topal eder.»

Bir kadın : — Gıdalı.. Gıdalı..

«Hülâsa her bi şeyle topal eder.»

Kadın : — Gıdalı.

HAYVANLARI DA TOPAL EDEN TOHUM...

«Orman köylüsüne iş sahaları açacağız. Orman içinde yapılan kesimlerde, hiç olmazsa her aileden bir kişinin çalışmasına ve sigortaya bağlanmasına gayret edeceğiz.»

Süleyman Demirel

25.9.1965 radyo konuşmasından..

G E Z İ M süresince bütün şikâyetler «İşletme» den idi. Vatandaş «İşletme» den yakınıyordu durmadan. Vatandaş, Orman İşletmesinden şikâyete alışmıştı. Asıl kendisini işletenleri anladığı zaman, daha mutlu olacaklar elbette.

Gıdalı!...

Erkek — (Devanla) : Bizim vatandaşlarımızın hepimizin topallığına sebep olan işletmedir. Başka kimse değildir. Eğer bizim şimdiki hali hazırdaki ekilmiş olan ekeneklerimizi (tarlalarımızı) bize verseler de bir daha ormana girmiyeceksiniz deseler bize, biz ormana da girmeyiz de hiç bir zaman topal olmayız da.

F — Ne dedin anam sen?

Kadın — Gıdalı diyerim fink. Şimdi bir kile arpanın içine iki üç tutum kattın mıydı.

Erkek — Yine topal eder

Kadın --- Gene topal eder.

F — Bir kile?

Kutlay — Yüz... yır... mi..

Kutlay'ın işte o anda kulağı pek sızlamış olmalı ki elini başına götürdü «uuuuvvv..» diyerek kaçtı!.

HATİCE ŞAHİN BAĞIRDI: «KENDİMİN DERMANIM YOK!»

«ONU YERLER. NAPSINLAR? ÇOK ZELİLLER...»

F — Hayırlı sabahlar anam. Adın ne senin?

Kadın — Hatice Şahin.

F — Kaç yaşında varsın sen ana?

Hatice — Ha varım bi atmış yaşında, bilemiyorum.

F — Nerden geliyon şimdi sen?

H — Burdan, evden geliyom.

F — Çoluk çocuk var mı anam senin?

H — Gelinimin var. Gelinimin var.

F — Senin çocuğun kaç tane anam?

H — Benim çocuğum?.. İki evde kızda. Biri de oğlan. Bir de topal oğlan var. Topal oğlan.. Fink topalı.

F — Neee? Neden oldu o?

H — Fink topalı. İşte yemişlermiş, topal oldu çocuk.

F — Kaç yaşında o?

H — Var o.. Kırk yaşında, elli yaşında bilene var.

F — Sen on yaşında mı doğurdun onu? Atmış yaşındasın, o elli yaşındaysa?...

H — Eeeee canım, elli yaşındaysa oğlan da, ba-
yağı büyük yaaa. Saçı bilene karardı. (Gülüşmeler)

F — Ana ana, sen atmış yaşında olsan, o da

elli yaşında. O zaman sen onu on yaşında doğurmuşsun, haaa?

H — Yaaa çocuğum, bilmem işte. Ötekiler de ufak daha, biri var otuz yaşında, biri var onbeş, eee yirmi yaşında.

F — Oğlan nasıl topal oldu, sen biliyor musun?

H — Biliyorum.

F — Kaç sene oldu ana aşağı yukarı?

H — Oldu onbeş sene kadarım oldu. Kıtılık vardı. Fink ekerlerdi, o finkten çocuk topal oldu, oğlan..

F — Nasıl başladı topallık anam?

H — Baktık çocuğa, topal olmaya başladı kestik ekmağını, ekmağını kesince işte topal.. Asayla gezer. Değneğinen.

F — Nerede oturuyor şimdi o?

H — Şoooo aşağıdaki yerde oturuyor. Aşağıda.

F — Ne iş görür o?

Topal oldu çocuk...

H — Ne iş görsün? İşte hiçbi iş göremez. Çocuğu var üç denecik. Ailesi var. Onları aldıktan sonra topal oldu çocuk.

F — Haaa.. Gelin uğursuz geldi öyleyse haa?...

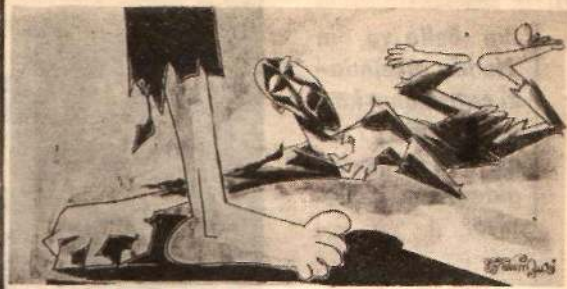
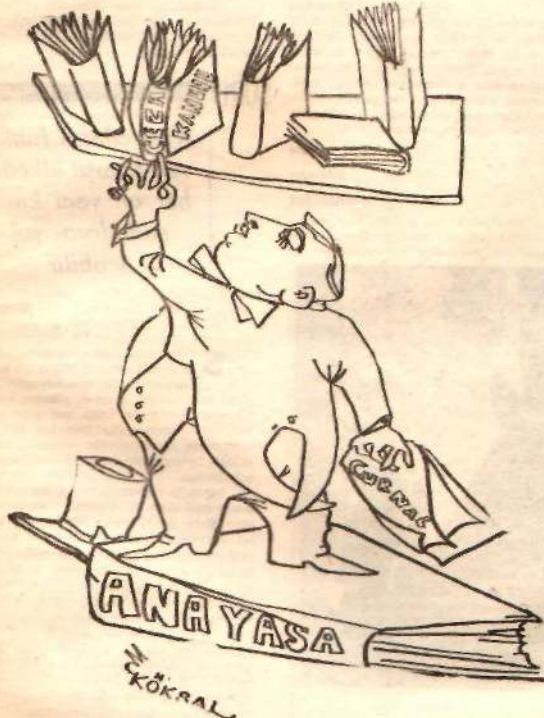
H — Eeee işte, uğursuz gelmedi amma ne yap-sın çocuk? Açlıktan.. Açlıktan.. Açlıktan yedi fingi.. Açlıktan yidi...

F — Kaç ayda oldu bu hastalık, topallık yani, fingi yemeğe başlayalı?

H — Yemeğe başladığında?.. Kışın yemeğe

Ceza Hukuk Profesörü Dr. Faruk Erem, Tclât Aydemirin beyanatını yayınladıkları için, gazetelerin sorumlu tutulmasını, Anayasaya ve basın hürriyetine aykırı bir davranış olarak, Kudret'te çıkan başyazısında şiddetle tenkit ediyor:

Prof. Faruk EREM

ve yuvarlak bir hububat cisimidir. Dataları burçuşu andırır. Çok bereketlidir. En verimsiz topraklarda bile bol mahlul verir. Meselâ yüz kilo buğday vereni bir araziden beş yüz kilo fink almak mümkündür. Hayvanlar için yararlıdır. Köyün ve şifârları kırsal zamanda sevmir. Fakat köylüler bunu gütmek emek yaparlar. Ekmek için sıcak ve taze topraklar için çok yararlı. Bünyeli toprakların içine bakla hububatı katarsanız ve fink ekmek için ve pırsal için yağlı maddelerle devamlı sulama versen altı ay içerisinde kötürüm olur. Sıcak iklimde yağ sürülerek devamlı yenirse bu maddedi üç ay inebilir. Nasil ki kudur bir köpeğin sürdüyü insan kudurma ya mahkûms fink ekmek için yiyen insan da kötürüm olmayı mahkûmdur. Fink ekmek için ve çeşitli yemekle yenirse, verahatı ilerinde yüzde altı nispetinde buğday, arpa onu karıştırırsanız tesiri azalmazsa, topraklık almactırı bir ve iki senede kendini ancak güstermektedir. Bilyeyi kuvvetli insanlar daha çok kavumetir etmektedirler. Buğday ve arpa onu yüzde 20 nispetinde karı-

1944

Ethem Kahraman

Aziz Yıldız, İsmail ve Hasan
«Şöflara ekildiydi, bu sene de fink de olmadı.»

sa ile ufak sularını dükemeyollar bile» diyor Salih Küçük. Ulayatlı eski topallar için.

«Güney gös kırpar gibi karp tepelerinde arında kayboluverdi. Dağ göçleri bütün ağırlığı ile «Koyak» lara çökmüş, zeli in anlarını yaşamalarını en güzel şekilde ifade edendirmişti. Bir iki köpek havlaması ve çakal sesleri karşı yamaçlarda yankılanıyordu. Büyük kentlerdeki masa başı, köy aksamları geliyor aklına. Havlayan köpeklerin meleyen kumral, çakal sesleri.

Ve kalkınma ve çağdaş uygarlık ve de köylü kardeşlerimiz. Aslı, kahraman din kardeşlerimiz...

Salih Küçük ayağa kalkıp «Bacı müsaade efendi» diyor. Silkinip kendime geliyor ve adı geçen hayallerden utanıyorum.

BUYUK ENDİŞE
Köyde FINK konusunu tetik ediyen köylüleri kışkırtıyordu. Aralarında topla-
nıp konuşmuşlar ve demişler ki Hükümet
nu herfi buralara kadar boynuna göndermez
FINK topal ediyor diye de FINK'ı yasa-
k eder. İşte o zaman açılıştan itibaren. Eyl
si mi biz FINK yemeyiz deyelim.

Bir akşam muhtarın evinde konuşt-
kım Yusuf Poyrazdan öğrendim bunları
Hakları da var gerçekten. «Hükümetin he-
si dediğini görmedim. Hep ver dedi bize»
diyor Yusuf Poyraz ve tüm köylü. Devam
ediyor. «Gördün efendi köylü. Hükümetin
heç birşeyi yoktur. Yaptığı ettiği heç bi-
şey yoktur. Başından eksik etmesin, gay-
retli bir gayrakken geldi, siz camiyi oku-
mcaz ben öğretmen verdiririz dediydi. Bir
camiyi okul yaptık, herbirşeyini hazırladı
hükümet bir tek öğretmeni esirgedi verem-
di. Gaymakın beş bile alamadı bir öğret-
men. Hâlen uğraşır durur ekaik o'masına»

İlçece hasta çocuğunu doktora götürün
Ali Yıldız karıyışmanızı bu hükümetin de-
müştü. Yayıyordu. Ali Yıldız köyün
hemer deşinde karıştırdı.

«Efendi şu herife de konuş. İki çocuğu
FINK topaldır» dedi muhtar ve Ali Yıldız
yağdı. Ali Yıldız ürkek adamları yaklaştı.
«Napaçakın muhtar beni? Çocuk hasta
nereye inecem, oyalama beni»

«Oyalayınca ben... Seninle konuşcağ-
mız heş takke. Fazla lif etme. Gel yarıya
da efendinin soracaklarını cevaplandır» dedi
muhtar.

Ali Yıldız tüm inkâr etti FINK ekmeği
yıldız. «Tövbe efendi. Ben kapına basım
mam FINK'ı... O da nereden çıktı» dedi.
«Fakat iki çocuğun FINK topalı inis, hat-
ta heri bu yıl topal olmuşt» dedi.

N. Taşgözü - H. B. Var - F. Kılıç

Böyle bir soru beklemiyordum ki utan-
madan yüzi kapkırna oldu. «Sen nereden
biliyorsun» der gibi önce bana sonra da öf-
keli öfkeli muhtar'a diğer köylülere baki
başını öne eğdi.

«Ali Yıldız dedim, ben FINK yetilginizi
biliyorum. Yetilginizi için gelecek inedi-
ginizi de biliyorum. Benden size kötülük
gelmeyecek»

Biraz rahatlar gibi oldu.
«FINK yedim efendim. Eskiiden daha çok
yerdim. Altı çocuğum var. İkisine uğradı-
bize birşey olmadı. Hem biz FINK'ı karışık
yeriz, bütün köylü yer. Aın yazısı, biz ne
edelim»

Birkaç soru daha sorsam ağılayacaktı.
Diken üzerinde oturuyordu sanki. Tepekkür
oder etmez kapandan kurtulmuşçasına göz
açıp kışkırtıyaca dek fundalıklar içinde
kayboldu Ali Yıldız.

BOZ TOPRAK
FINK konusunda bir kadından da bil-
gi almak istemiydim. Ayşe Bulut'u getirdim
Önce utandı, konuşmak istemedi Sonra dan
nan oldu ve kışıp attı.

«Buralarda FINK'ten başka birşey ol-
maz. Hepimiz ekiziz. İncaç olursa daha çok
topal eder. Geç vakit gelirsün çiftten çubuk-
tan, çocuk acın der, herif acın der, n'apaçak-
sın? İki hamur yuğurur tapılatıverirsin
(elle yaparlar ekmeği) atarsın saca. O sa-
hla usacak ritimci yerin. Bir hafta sonra da
çini zarlandırdı, soğuklandırdı, göle edip
böyle edip, yarılarına bir sız veriyor. Topal
adıp topal olurum. Ta n'olacak? Öte ha-
sında bir şey mi var bunun...»

Ayrıca FINK yemek mecburiyetinde o-
lurum da şöyle izah ediyor.
«Başka bir şey bitmez ki bizim buralar
da. Boz toprakta ne bitirir... Bitirir maaz (za-
bir) arpa ekir, buğday ekir onları yeriz
Canımca gastınız mı var? Bitircek olan o
FINK. Bitmeyeince n'apaçın millet? Açıkla-
san ölecek değil a...»

KİM YEDİRİR NELİK
Karakılısın Bodeyme mahallesinde Ali
Yıldızın FINK topalı olan oğlu Sumi Yıldız
la karıştırdı. Hem de bir FINK tarlasında.
Biz görüncü bir çalmış arkasına saklanmak
istedi. Fakat Salih Küçük köylü ve köyundan
tutup getirdi Samiyi.

«Neden FINK yedin, kim yedirir sana
FINK'ı» dedim.

«Kim yedirir nelik?» dedi. Yani «bizim
ekmeğimizi bu. Ekmeği bir başkası mı ye-
dirir» anlamını taşıyorduk bu cümle.

Yine aynı FINK tarlasının yakınında
Saminin küçüğü fakat topal olmayan Aziz

Bir fink topalının ayakları

Yıldız görüp konuştuk. Yanında Hasan ve
İsmail adında iki küçük çocuk daha vardı.
Haberin doğruluğunu çocuklar vermiş. Bi-
de öyle yaptık. FINK ekmeği yeyp yene-
diklerini, analarının tencerede ne kaynatmış
larını sorduk. Aziz:

«FINK ekmeği yeriz emme... «FINK tar-
lalarını gösterdi» buralara ekildiydi bu sene
FINK de olmadı» dedi.

«Bu sene ne yiyeceksiniz dedim.
«Basta (bakla) dedi Aziz. «Bastayı üçü
dürüz, anam ekmek eder yeriz».

Anaları da tencerede tarhana ve un öge
lemeli kaynatırmış. En çok «Kes» yani çö-
kelek yerlermiş.

«Başka» dedim.

«Başka birşey yok ki» dedi Aziz.

Hasan ile İsmail gelince; oalar anal-
OLUM HEÇ HEÇ

ınımı ismini dahi biliyorlardı.
Bir başka FINK tarlasında, güneşleymiş
birkaç köylü görüş yaklaştı. Ulayatlı İsmail
İ Kaplan çok ilginç bilgiler verdi FINK ki-
nusunda.

«Başkar mem'eketteyiz» diyor İsmail
Kaplan. «Anamdan babamdan kalan ek-
meklerimizi ekemiyoruz. Toprak ekilince
meçbur kalyoruz FINK ekmeye. Ell sen-
dir su ekenekleri ekiziz. Hafif bir suyu yap-
sak devlet işletme konumu (orman kanunu)
çok yük yükledi bize. Fakir fikirayız, gülmü-
müz baka baka çocuklarımız ve kendimiz
atasa atmağa ırzı değiliz. Mecburuz bu
FINK'ı yemeye ve topallığa ırzı olmaya»

«Bir cevabını düşünmediniz mi? Bu ha-
yat böyle devam edecek mi?» dedim.

Boynunu büktili. Hükümet benim için
yüzüme baktı mül mahsun, bir şeyler yap-
n'olurum» dercesine. Ve ekledi. «Bekledi-
ğimize hükümetten bir yardım»

«Hükümete müracaatınız var mı?» do-
dim.

«Göz efendim dedi. Körlük. Onümüze bir
yüzümün yok. Arayın bir adamınız yok»
dedi.

İsmail Kaplanın köylü olan Ulayat daha
önce bir vesile ile belediye başkanlığına
çok dar, 17 hanekli bir mahalle. Ailelerin
çocuk sayı; normal 6-7 imiş. «Hatta onlu
çocuğu olan bile var. diyor İsmail Kaplan.

«Çok büyük bir sıkıntı içindeyiz o hal-
de»

«Bödim» dedi. «Ötün heç heç... Ya ken-
dini denize kakıverecekla ya da FINK ye-
yip topal olacaksınız»

BİR GECEDE 39 KİŞİ
Yiv'ile bir ölmeden sonra varmışık. Yi-
vi Karacukur köyünün mahallesi. Karacukur
kur ismine benzer. Hem çukun, hem de ka-
ra. «Köylümlerin» adından belli ne olduğun-
du» demüştü Hüseyin Tuğrul. Doğru söz
etmişli. Karacukur, Karakılıs gibi «Allahın
bile unuttuğu» dağ köylerinde biri. Herşey-
leri kara bura insanlarımız. Yedilken FINK
de kara, tulu'et de... herşeyleri de... «Akte-
her anlamı ile yok olmuşt. Ya da «yolu dış-
mamış» buralara. Olanaklar aynı. Değişen
birşey yok. Bir Karacukurluymun dediği gibi
«Surt ırta vermiş Karacukur ve Karakılıs
aynı düzlen içinde güneş görmüş solucan
gibi çırpınanlar»

Hüseyin Tuğrul'un çardağına misafir ol-
duk. 73 yaşında Hüseyin Tuğrul, köyün en
yaşlısı. Köye gelişiminin sebebi için öğrenir.
Öğrenmez etrafı seslenir.

«Muhtar... Bekli... Oyunc... tez bura
gelin»

On dakika içinde, o anda köyde bul-
nan muhtar, beçli, topal, sağlam kim var-
sa Hüseyin Tuğrul'un çardağında toplanmış.
«FINK» dedim «Toprak dedim» «Cevazın
dedim, «edilmiş» dediler. Karakılıslılardan
farklı, birşey söylemediler. Ancak «FINK to-
pali bizde daha çok» dediler. Karıkı yakın
topal varmış hâlen Karacukurda.

Hüseyin Tuğrul'un çocukluğunda bilme-
lermiş FINK'ı. 50 yıl olmuş FINK yemeye
başlayalı. Fakat devamlı değil. Kötük sece-
lerinde çok yerirmiş. «Seferberlikte 39 ki-
şi bir gecede topal oldu» diyor Hüseyin Tuğ-
rul. Daha sonraları FINK yeme durumu or-
mana verilen öneme göre değişmiş. Orman-
dan tarla açıldıkları veya ilk keşif beledi-
dikleri süreçte FINK'ı az yemişler. «Orman
askeri devrinde FINK yenirdi, bakım mam-
rı çıktı biraz daha çoğaldı» diyor Hüseyin
Tuğrul.

FINK'ın hangi yıllarda daha çok yendi-
ğini topalların toplu o'dukları yıllarda o
karmak mümkün. Örneğin, halihazır topal-
lar ya İkinci harbi, ya ikinci dünya harbi
yıllarında topal olmuşlar. Bilhassa 1947-50
yılları arasında topal olanlar sayıca daha
fazla. 1950-60 yılları arasında biraz daha az
1960 yılından sonra artış kaydetmiş. 1960
tan sonra ormancılar hiç göz açtırıyorlar-
mış. Bu yüzden oranın daha da artacağı ka-
mımdı bu köylü.

GECEDE BİR ARPA BAZLAMASI
«Efendi, beri bak. Sabahdan beri bir tek
arpa bazlamam yedim. Neden deyeceksin?»
Bir çuval arpa unum. altı kile FINK'ın var.
Kış ortasında arpa unum bitirirsen FINK'ı
güdüp yeyeceğim. Başka çarem yoktur.

Arpa unum bitmesin diye yeniyorum. 73
yaşından sonra çökekahırım diye korkuyo-
rum» diyor Hüseyin Tuğrul.

Gerçekten verimlenmiş birşey bu köyle-
re. Fakat çok sey istenmiş. Özellikle orman
kanunu tüm yaşama olanaklarını almış ei-
terinden. Tarla açmaya hiç müsamaha edil-
memiş. Ormana keçi hiç sokulmamış. Or-
mancılığı kurtulmak gerek. Ancak Hüseyin
Tuğrul da dilemek gerek.

«Dört beçmiş vardı, onları sürdüler ça-
kardılar. Şu Hacı Osmanın 50-60 davarı var-
dı, ikide bir keserlik alır sürerler orman-
dan. Ne yapmış, satmış davalarını bu da, otuz
da gırı ile köyeye, başladık FINK yemeye
Tabi FINK yeyecek, beni yeyecek değil a
Devan olsa belki FINK yemeydi, on okku
yağ, dört keçi sazardı, bey on kile (ölçek)
zehre (zahire) alır yarı. Şimdi o da otuz
dört muallakat bakar, ben de oturdum muall
akta bakarm»

**DİL ÜSTUNE KOYACAK
BİRŞEY YOK.**
İlçede duyumsatım. FINK'ı askere git-
memek için yerler demilerdi Karacukurlu-
lar için. Hüseyin Tuğrul'a aynen tekrarla-
dım. Cevresindekilerin tümü itiraz etti. Hü-
seyin Tuğrul:

«Yalan» dedi «Yalan. Odu diyen halt
istis...»

Küffressem belki bu kadar karmazlardı.
Ve devam etti.

«Yalan» Kabil mi ki. Şu gençci alalım.
Vatana hizmet etmeyecek te ne yapıyor? Va-
tana hizmet etmeyeceğin zaten müslümanlık
la alakası yok»

Başını iki yana salladı.
«İnkâr mı var yahu... Açıkta garas-
tan açkım...»

Bir topal:
«N'ola adam topal olmasa da eli sene
askerlik yapas» dedi.

Hatice Şahin köyün en büyük ailelerinden.
Kocası yedi sene ervel felç olmuş.

«Kocam yedi sene ervel felç oldu. Heç
biyını dütmüş. Bize heç bi faydası yok. Biz
burda çanakbarla (çocuklarla) zellile ağam.
Bi oğlum vardı, so yandı iki dal keseyin
dememiş, bakım mamılları dütmüş. İki ay
mapışık vermiş. Şimdi mapışa gelecekti.
Bu sene n'edeceği bilmem. Şöyle dil üstü-
ne koyacak birşeyimiz yok. FINK de ol-
madı bu sene ağam» diyor.

Ye «Hatice garı» nın bir çocuğu FINK
topalı.

Alında şunı köylün olan Karacukur ve
Karakılıslıların son olarak FINK tarlalarında
oturup konuştum. Yaşamlarını kendi ağla-
nından Türk kamu oyuna duyurmak iste-
dim. Gerçekten Karakılıs ve Karacukurlu-
ların tek derdleri var. «Dil üstüne koyaca-
kız bir şey verin. Onlar Tannaya çıkırdesek-
ler. Bütün mesele «Karlamların culltısını
kesmek»

Ot yandan, hiç mi hiç liti görmemiş-
ler.

Karakılıs ve Karacukurluların karşın-
da tek örgüt var. Orman İşletme. Köylüler
«Bakım mamur» diyorlar. Bakım memuru
olmasa onlar FINK yemeyizmiş. 17 yıldır
Çatal Öntü bölgesinde (Karacukur ve Kara-
kılısı kapıyor) depo bekliş, bakım me-
muru ve şimdiki bölge idareci olarak görev
yapan İbrahim Akıl doğrudur köylülerin
iddialarını. Yetkili dahilinde taşınmaların ta-
bikinde taviz vermemiş. Buna rağmen tüm
köylü seviyeri İbrahim Akıl.

«Çalıştığım süreçte köylü ile yakın ilgi
kurarak, Anamara giderek bir fakir eli yap-
maların tekin ettim. Anamara gönderdiğim
alfis sayı on'un üzerindedir» diyor. FINK
konusunda:

«Bu durumda yerler. Çöktü arazinin hep
aj orman olarak tahdit görmüştür. Zaten
eksele de arpa buğday yetiştirmemiz diyor.
mezler diyor.

Köylülerin «Bir dönümden 100-150 kilo
arpa ürettiklerini söylediklerini» hatırla-
tım.

«Fazla köylülerimiz bu topraktan 100 ki-
lo arpa üretmek pek mümkün değildir. Be-
ki gördünüz, toprak zaten yok» cevabını
verdi.

İLGİNÇ HESAP
Aynı köyler hakkında ilgi çekici ve köylü-
lülerin anlatımlarını doğrulayan bilgisi de,
aslen Kaldıran köyünden olup hâlen Ana-
mur ilçe Ziraat Odası İdare Meclisi Başkanı
olan Mustafa Kaplan'dan aldım.

Kaldıran, Karakılıs ve Karacukurlu da
dahil bulunduğu 8-9 köyün pazarı durumsu-
la. Anamur - Gazipaşa yolunun 45. kilomet-

V — Tanzimat batılılaşması

Tanzimat döneminde batı uygarlığının görüntüleri üzerindeki ilk düşünceler bu uygarlığın niteliği hakkındaki yazınlarla düştürünce başlangıçta teşkil eder.

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarına doğru ve ondan sonra Avrupalı görenler gördükleri uygarlıkta en çok iki şey saplandılar: 1) Bu uygarlığın kişiye sağladığı mutluluk ve özgürlük; 2) bunların devlete sağladığı güç. Bu uygarlığın bu iki yönü, batı uygarlığından olmayan bir toplum da gerçekleştirilebilir birinin değerine karşı olacaktı; yani ne kişi kurtarılabildi ne de devlet). Tanzimatçılar, aslında açıklanacak nedenlerle, bu gelişmeyi göremediklerinden batıda gördükleri şeylerin hep aynı bu iki amacı kişileri bağlayan araçlar olarak gördüler.

Batı uygarlığı kişilere birey olarak özgürlük ve mutluluk veren; devletin güçlü yapısı bir uygarlıktır. Araçlar, araçlara vermek için alınıp kullanılan yöntemlerdir. Batı uygarlığında bir yandan devletin güçlü yapacak, diğer taraftan bireyleri aydın ve mutlu yapacak araçlar tasarlanıyor. Mesela bunları "ahmak" meselesidir. Batılılaşma bu maddi mutluluk, askeri veya siyasi güçlüğü araçları almak, bunlarla zırlanmak işidir.

Kişi özgürlüğü davası ile devletin askeri veya siyasi güçlenmesi arasında bir karışık, değil, bir uyumluk, gücünardır. İki gücünün aynı arkasından buharın, sev, omuzla toplum değil, "kişi kafası" ile aklı olarak görünüyor. İlk Tanzimatçıların batı uygarlığının en önemli iki gücünü seçtikleri seçmelerindeki başarılarına karşılık, arkadaşları seçin toplumun kendisini arancısını göremek gibi büyük yanılgıları o zaman başlamıştır. Hindistan müslümanları arasında da bunun aynı gücü. Bizim Tanzimat döneminde rastlayan araçlarda İngilizlere giden ilk Hint düşünürü Seyyid Ahmet Han, bir kelime İngilizce bilmediği halde, Londrayı gördüğü zaman memleketi şöyle yazdı: «Bunların uygarlığını yanında bizim neden köpek kadar aşağı olduğumuzu sınırlı biliyoruz» (O zaman kadar Hint müslümanları köpekleri bile bilmiyorlardı, bütün sıvaydılar.) Onun, bu hükümün bir çok etkisi vardı, çok kişiye kazandı. Memleketine dönünce, bireyle zın aklını aydınlatmalı düşüncesiyle İngiliz modeli Aligarh koleji'ni kurdu. Ben, beş altı yıl önce bu kolejde bulduğum zaman neden kimsenin aklını aydınlatmadığını anladım. Seyyid Ahmet Han'ın koleji Hindistanın en koyu zeminde feodalizminin göbeğinde kurulmuş, bu yüzden bu aydınlatma merkezi tersine müslüman geriliğinin mer-

BATILCILIK, ULUSCULUK VE TOPLUMSAL DEVRİMLER: III

Batı uygarlığı ve TANZİMAT

Herleme fikrinde herkes birlik. Fakat ilerlemenin kapısını açacak anahtar ve kilit birbirine uymuyor... Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar aydın paşası kilit ve anahtar birbirine geçirip terakki kapısını açmakla uğraştı...

NİYAZİ BERKES

kezi haline gelmiştir. Japonya'da ise tam bunun tersini gördüm: bütün asırlar tutmuş.

Demek ki Tanzimat görüşündeki batı uygarlığının Avrupa toplumu ile zaruri bir ilişkisi yoktur. Ve demek ki bu uygarlığın alınması, Türk toplumunda temelli bir değişim için gerekten bir iş değildir. Görünüşü görmedeki habete karşılık, temeli görmedeki yanılgıdan sonucu olarak en çok önem verilen şey batının fen ve sanayii almak yolu açıldı.

FENLER EVİ

Gerçi bu da başka Şark memleketlerine kıyasla ileri bir şey. Hindistanda bu bile aklı gelmedik; aydınlanacağı diye var kuvvetleri ile İngiliz edebiyatı na sarıldılar. Hint müslümanlarının uyanma merkezi olan Aligarh Üniversitesi'nin Tıbbiyya College'i ile Mahmut II nin kurduğu Tıbbiyye arasında, katada İbn Sina ile Pasteur arasında mesale kadar fark vardır. Tanzimat yazarları «fen, sanayi» kelimesini de duhudur.

Fakat, bu «fen» ve «sanayi» şimdiki batı Avrupa'dan getirilen fotoğraf makinesi veya kılık getirmemiş gibi alınıp getirilecek bir şey sanılıyor. Avrupa ya ilk gönderilen öğrenciler fen öğrenimine gönderildiler. Bu, doğru bir hareket gibi görünür. Fakat verdiği sonuç bakahtı. Bunlar geldikten sonra edin dikleri fenlerden bir endüstri doğmadı. Bir endüstrileme hareketi vardysa da bu devletin Avrupa'dan mühendis, usta, hasta işçi getirmesiyle olmuş bir şeydir. Avrupa'da fen öğrenenlerin yaptığı şey «aydınlatma» işi idi. Yeni aydın, daha doğrusu açılmasın «kalkışın» ta anlatmak istediğini nedenden ötürü hile bir zaman serketen kurulanayan Fenler Evi (Darülfünun) de halka açık dersler vermede başladılar. Hızlanmış, öğrenci yoktu, yegane öğrenci

kütlesi medrese öğrencileri idi. Fenler Evi'ne bunları çekmek için açılan umu ma mahsus dersler Şeyhül İslamı küplerine bindirdi. Açık derslere kaleminden çıktuktan sonra gelen memurlar, dükkânı kapattıktan sonra gelen esnaf, medreseler, belki birkaç çocuk gelip bu fen dersleri yapan Avrupa'da okuyan fenlileri Profesör Zati Sungur'un hokkabazlık deneyleri gibi seyrettiler: çok eğlendiler, çok ta hayret ettiler. Bu Avrupa hakikaten bir hokkabazlık işi, dediler. Fakat bu uygarlık silahbazları bir süre geçtikten sonra paşa, vali, ilçe reisi, vezir oldular. Fenler Evinde hic yoktan Cemal Efendi adında nereden geldiğini kimsenin bilmediği ve sevradan kendine Afzalı diye şüpheli bir ad takan bir mollanın ulemayı kudsınan yerin sözlerinin yarattığı olaydan sonra oraya kime uğramaz oldu. Fenler Evi kapatıldı mı kapatılmadı mı, bugün bile bilen yok. Sebabi, kapatılmasına bile lüzum kalmadan ölmüş olmasındır.

İTHAL MALI

UYGARLIK

Toplumun ekonomik temeli, üretim teknolojisi ve kapasitesi, Tanzimat endüstrileme programının esasları olarak bağlatıldı. Bu, evet, anlatılmıştı, ancak çok politikaştı. Tahrifatı altında iflas eden teğebbübler bir yana, olduğu gibi durmaktadır. Fenlerin, hattı o fenlerin yarattığı endüstrilemenin toplum denen şeyin yapısı ile yapıp bir ilişki olduğu düşünülüyordu. Uygurlikla gelecekte, olduğu gibi kalan toplumun yanyana duracağı sanılıyordu. Bu yüzden bütün emekler, büyük masraflar boşa gitti.

Tanzimat dönemi batıcıları, Avrupa'da görülen araçlar uygarlığı neyin yarattığı diye düşünürken, batı uygarlığına nasıl çıktığını? Yoksa bu insanlarda bindekinden başka bir akıl mı vardı? Avrupa hep böyle bir uygarlıkta mı idi? Bu soruların tarihsel kaynaklarını, ekonomik, temellerini, onlara uygulama ekonomik, siyasi ve nihayet ekonomik kavramları akıllarına getirme mişlerdi. (O zaman batıda ekonomi bilimi artık «ekonomi politik» diye biliniyordu, bizde ise halâ Adam Smith'in kitabının adı olan «İlm-i İktisad» adını kullanılmakta olması, Avrupa'dan gelen ekonomi bilgisinin bile ne durumda olduğunu gösterir.)

Onlar için bu uygarlık, toplumun yapısı ile ilişkisi olmayan, Avrupa'daki malzamların cemaatlarından alınıp getirilecek medeniyet malları idi. Buna böyle gülenlerin, toplumun hangi tabakalarından gelme kimseler olduğuna bakarak nedenini kavrayı. Bunların çoğu ya hükümet memuru, ya dünyadan konyadan habersiz gençler, ya da azıncık şark edebiyatı, biraz da yabancısı dil bilen kimselerdi. Hic biri, toplumun ekonomik yapısında yerli üretim süreci ile tasavvuf ve ilişkisi olan kişiler değildi. Batı uygarlığının ulusal ekonomilerinin yapısı içinde derinden mahsul olduğunu göremezlerdi. Bu okuyan insanlar yerine, köylüden, esnafın derinleşen gençler gönderilseydi ve bunlar İngiliz, Fransız, Prusya ve Avusturya üniversitelerine değil endüstri merkezlerine ve müesseselerine gönderilseydi olsalardı batı uygarlığında olan işlerin kişi kafası işi değil, toplum gücünün ve iş bölümünün yarattığı oldu. İktisadın de bambasık usullere göre düzenlenmiş ve yönetilmiş olduğunu farkedecekler, pek muhtemel olarak bunların altında başka bir toplum düzeni olduğunu farkedeceklerdi.

AYLAK SINIF FINANSMANI

Birde halâ bugün bile bu üretici sınıflar uygarlık dediğimiz şeyle tanışmıyor. Tanışık olanlar ya toplumdan sökülüp başka çevrelere düşüyor ve orada üreticilikten çıkıyor, ya da bugün gördüğümüz gibi oluk gibi dışarı ya akarlar. Esnaf ve köylü tabakaları batı uygarlığı ile tanışır da toplumun değiştirilme zorunluluğu anlıyor diye ta Tanzimattan beri gelen bir korku vardır.

O zaman böyle bir fikir, söyleyecek bir çıkışta, eminim Tanzimat akli evelleri buna hayırla bakıyor: «Eh, sen akımlı mı oynattın; medeniyet denen şey aklı, aydınlatma, ırfan işidir. Köylü, esnaf oraya yollar mı? Bu hükümler o medeniyetten ne anlıyorlar? Biz zaten hep cehaletten değil mi ki geri kalmış diyebiliriz. Onun için devlet aydın olma para harcayarak aydın sınıflardan derinleşti çok çocukları fen tahsil için Avrupa'ya, (bugün) Amerika'ya yolluyor. Buna karşılık ekonomik üretim içinde yetişmiş genç işçileri kendi işletmelerine, kendi gücüne ve alın terlerini satarak para kazanıp memleketi döviz sağlasınlar diye mal ihrac eder gibi Avrupa'ya ihrac eden dönemlere «avar» geldik. Yani işçi gücünün emeğinin yaratacağı ekonomik değerleri de aydın sınıf yetişimleri boyunca finans ediyoruz. Bunlar, zaten işçisi kalmaması bir memlekette görevlendirilecekleri ekonomik kalkınma işlerinde yarin çalıştırılmayacakları için istemeseler de aydın olacaktırlar.

İLK AVRUPALI GÖRÜNÜŞLÜ ADAM

Reşit Paşa teknolojiye yetişimleri için Avrupa'ya zanaat ve tarım delikanlıları yollayacağına, tersine, Avrupa'dan teknolojiye, mühendis, usta, hattı işçi ve makineler getirecek sanayi kalkınması yapacağını düşünüyordu (eğer gerçekten üstünde düşünmüşse). Bununla ilgili olarak bakı. Sinasiyi Avrupa'ya «İlm-i İktisadiye ve maliye» okuma yolladı. Reşit Paşa ustaları ve makineleri getirtirkin, o da iktisat ve maliye fikirlerini memleketi başka yerleri keşfedip, alıp getirecekti.

Sinasi Avrupa'da iktisat ve maliye okuyacağına edebiyata dalı. Tanıdığı kadarki Osmanlı toplumuna bu iktisat ve maliye fikirleri arasında bir ilişki göremediği için olacak ki bu bilimler onun sarmadı. Oryantalistlerle tanıştı, onların müslümanlığı, şarkılığı, Osmanlı'da dair beki o zaman kadar duyduğuy şeyler duydu. Dil, yazı, hatın gibi meseleler, beki o zaman koca bir bilmediği şeyleri öğrendi. Bunların uygarlık denen şeydeki önemini kavradı. Belki de bu memleketin medenileşmesi için önce endüstri değil, bunlar gerektiği kanuna vardı. Belki bunlar Silvestre de Sacy gibi oryantalistlerden duydu. Sırıgıya gibi bir adam. Avrupa medeniyetinden gördüklerini kendinden önce Paris'te gören Mevri Rifaa Bey kadar olsun yazmadı; onun zamanında Tanzimatçılar halâ bu fikirleri Maribun kocaman bir çit tıtan eserinin Türkiye'ni okumakta idiler. Çünkü Rifaa, Mevri Alifin yetiştirdiği bir köylü idi. Sinasi, ihmal ki batı uygarlığının iktisat ve maliyesinden önce Osmanlı toplumuna ulusal bir toplum olmanın çektiğinden bile mahrum olduğunu görüyordu. Düşününce sonradan iktisat ve maliyeden hic iş etmedi. Ertiği kadar bile bunları derle soktu. Aci deneylerden sonra sarı dahi da kuvvetlendi; her şeyden önce insanların kafalarını aydınlatılmalı, eğitilmeli, dedi.

Fakat aydınlatılacak sadece kişilerdir, toplum değil. Toplumda bir iş yapması gerektiği henüz kimsenin aklına gelmiyordu. Daha uzun yıllar, ta meruyetli öcesine kadar kimsede «ulusal toplum» ve «modern toplum» kavramı yoktu. «Toplum» kelimesi bile yok; «cema-i insaniye», «ictimastı» beşeriyet gibi yavurak, kuyruk terimler var. Osmanlı müslümanının sarının bir ulus olma amacı ile yapısında ve müesseselerinde reformlar yapılması gerektiği de kimsenin hatrına gelmiyordu. Toplum ve gelecekteki müesseseler sarı, manuş, «nizam» kavramının kanununa bağlı duruyordu.

Gerçi, Sinasi de belirsiz bir şekilde bir «millet» kavramı kıldıyor. Sinasi'nin iktisat ve maliye verine edebiyata dalması, ayırtılacak için söyleniyor. Tersine, Sinasi'nin teknoloji batılılaşması yerine ondan ayrı sayılan ve o zamanın beri hep ayrı kalan diğer bir meseleye yani toplumsal veya ulusal kimlik arama işine, bireycilik açısından olmak şartıyla, ilk Avrupalı görüşlülü adamlar; ne cene içli zikrettiler. Fotoğraflarına bakın, bizde

reinde, muhtemelen pek yavaş bir köy Zengin de aynı zamanda. Muz, Narenciye ve yer fıstığı zirazı yapıyor. Bunu rağmen yirmi yıl önce FİNK yenilmiş.

Yeni inşaatlar basıl olma var geçmişler tabi. Kaladraz köyü, zirazı işleri olarak dağ köylerinden faydalanıyor. Çünkü daha yakın olan köyler, işiyeçlerini karşıyor. Mustafa Kaplan.

«Bu konuda selhiyetli bir kişi olarak diyebilirim ki, Karacıkur ve Karaklıte köyleri, başka yere nakledilmedikçe FİNK ve meyve devayı edecektir. Çünkü başka inşaatları yoktur. Ehiyetli kişiler tettiği etti rize zannedirim beni doğrulayacaktır.

Bu köyler batı ilthyalarını bizim köyler karışıyor. Pazar, elvar II ve Üçlerden getirilen temiz arpa satılır. Flats 60 kuruyor. Silhasa Karacıkur ve Karaklıte.

İster misin, ellerimizi birleştiririz, Sen istiyorsun, ben istiyorum. Çalsın m, Emniyet mi alın terini ulusumuz, Sen dört vur, ben dört vur.

Gemi açmaya mı gitsin 20 kişi, çay bulmaya mı yollanmış 30 kişi, Dışkalan olmasın da yüzde mi alıms. —Saci bitmedik çocukları ağ için kerpiç köylerde, Bebek kızların geçecek alışımlı satarken— Sen yedi vur, ben yedi daha.

Ha ister misin ellerimizi birleştiririz, Değeri 8 ilken 20 e mi vermiş bir tabak fasulye, Dileceğin görür görürsün deve boyutunu salmış, 500 mli koparmış sazen, Sayfay seçilmiş de geleceğin yatırım mı yapmış devrimi çığneyerek, Sen dokuz vur, ben dokuz daha.

EK-7: Ankara/Çubuk, Kızılöz Köyü'nden Resimler -Romanda bahsi geçen Aktepe-

